

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

ADALET

**ÇOCUK VE GENÇ HÜKÜMLÜ VE
TUTUKLU PSİKOLOJİSİ**

Ankara, 2018

- Bu bireysel öğrenme materyali, mesleki ve teknik eğitim okul / kurumlarında uygulanan çerçeve öğretim programlarında yer alan kazanımların gerçekleştirilmesine yönelik öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmıştır.
- Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
- **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	iv
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	2
1. MAHKÛM KABULDEKİ ÇOCUK VE GENÇ HÜKÜMLÜ/TUTUKLUNUN PSİKOLOJİK DURUMUNU GÖZLEMLEME	2
1.1.Gelişimle Psikolojisindeki Gelişim Dönemleri	2
1.1.1. Büyüme	3
1.1.2.Gelişim	3
1.1.3. Olgunlaşma.....	3
1.1.4. Öğrenme	3
1.1.5. Hazır Bulunuşluk.....	4
1.1.6. Eğitim	4
1.1.7. Dönem	4
1.1.8. Kritik Dönem.....	5
1.2. Gelişim İlkeleri.....	5
1.2.1. Gelişimin Biyolojik ve Çevresel Yönü	6
1.2.2. Gelişimde Bireysel Farklılıklar	6
1.2.3. Gelişimde Kritik Dönemler	6
1.2.4. Gelişimin Sırası ve Sürekliliği	7
1.2.5. Gelişimde Çevresel Faktörlerin Etkisi	7
1.2.6. Alanlarına Göre Gelişimin Hızı	7
1.2.7. Gelişim Aşamaları ve Devamlılığı	7
1.2.8. Gelişimin Bütünlüğü	7
1.3. Gelişim Alanları	8
1.3.1. Fiziksel Gelişim.....	8
1.3.2.Psikomotor Gelişim.....	8
1.3.3. Bilişsel (Zihinsel) Gelişim	9
1.3.4. Dil Gelişimi	9
1.3.5. Kişilik Gelişimi	10
1.3.6. Duygusal Gelişim.....	11
1.3.7. Sosyal Gelişim.....	11
1.3.8. Ahlak Gelişimi	12
1.4. Gelişim Psikolojisindeki Gelişim Dönemleri.....	12
1.4.1. Bebeklik Dönemi.....	13
1.4.2. İlk (Erken)Çocukluk(Oyun) Dönemi	14
1.4.3.Son Çocukluk(İlkokul) Dönemi	14
1.4.4. Ergenlik Dönemi	15
1.5. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlünün Yaşayabileceği Sorunlar.....	18
1.5.1. Çocuk ve Ergenlerde Davranış Problemleri ve Psikolojik Sağlığa İlişkin Sorunlar	18
1.5.2. Davranış Problemleri.....	18
1.5.3. Çocuk ve Ergenlikte Psikolojik Sağlığa İlişkin Sorunlar.....	21

1.5.4. Psikolojik Sağlık Açısından Koruyucu Etkenler ve Risk Etkenleri	23
1.5.5. Çocuk Adalet Sistemi'nde Çocukların Psikolojik Sağlık Sorunlarının Dikkate Alınması.....	25
1.5.6. Çocuğun Psikolojik Sağlık Sorunları ve Ceza Sorumluluğu İlişkisi.....	25
1.5.7. Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Kurum, Kuruluş ile Meslek Elemanlarının Rol ve Sorumlulukları (Aktörler ve İşlevleri)	26
1.6. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlünün Yeniden Topluma Kazandırılması ile İlgili Faaliyetler	33
1.6.1. Çocuk Adalet Sisteminde Çocukların Gelişim Düzeylerinin ve İhtiyaçlarının Dikkate Alınması	33
1.6.2. Çocuk Eğitimevi.....	34
1.6.3. Denetimli Serbestlik Hizmeti	34
1.6.4. Sosyal İnceleme Raporu.....	34
1.6.5. Çocuk Adalet Sistemine Hâkim Olan İlkeler.....	35
UYGULAMA FAALİYETİ.....	41
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	42
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	44
2. ÇOCUK VE GENÇ HÜKÜMLÜ/TUTUKLUNUN GÜNLÜK YAŞAMINDAKİ PSİKOLOJİK DURUMUNU GÖZLEMLEME	44
2.1. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlünün Gelişim Sürecini Olumlu Etkileyen Faktörler.....	44
2.1.1. Olumlu Sosyal Davranış.....	44
2.1.2. Olumlu Aile Etkisi	45
2.1.3. Geniş Aile Yapısı	45
2.1.4. Olumlu Akran Etkisi	46
2.1.5. Akademik Başarı	46
2.2. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlünün Gelişim sürecini Olumsuz Etkileyen Faktörler.....	47
2.2.1. Ebeveynden Ayrı Kalma Boşanma	47
2.2.2. İstismar	48
2.2.3. İhmal.....	51
2.2.4. Olumsuz Aile Etkisi	52
2.2.5. Olumsuz Akran Etkisi	54
2.2.6. Popülerlik ve Reddedilme	54
2.2.7. Saldırganlık ve Öfke.....	55
2.2.8. Risk Alma Davranışı	57
2.2.9. Davranış Bozukluğu.....	58
2.2.10. Kendine Zarar Verme ve İntihar	61
2.2.11. Suçluluk.....	67
2.2.12. Travmatik Olaylar	67
2.2.13. Yoksulluk	67
2.2.14. Madde ve Alkol Kullanımı.....	68
UYGULAMA FAALİYETİ.....	69

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	70
ÖĞRENME FAALİYETİ-3	71
3. ÇOCUK VE GENÇ HÜKÜMLÜ/TUTUKLUNUN GÜNLÜK YAŞAMINDAKİ PSİKOLOJİK DURUMUNU İLGİLİ BİRİMLERE BİLDİRME	71
3.1. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlülerle İlgili Gelişim Süreçleri.....	71
3.2. Çocuklarda Ceza Sorumluluğu.....	72
3.2.1. Yaş Gruplarına Göre Ceza Sorumluluğu	72
3.2.2. Sağır ve Dilsiz Çocukların Durumu	73
3.3.Çocuklar Hakkında Yapılan Soruşturma İşlemleri	76
3.3.1. Davet ve Zorla Getirme.....	77
3.3.2. İfade Alma.....	77
3.3.3. Koruma Tedbirleri.....	78
3.3.4.Uzlaşma.....	83
3.3.5. Ön Ödeme	85
3.3.6. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	85
3.3.7. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı	86
3.4. Çocuklar Hakkında Yapılan Kovuşturma İşlemleri	87
3.4.1. Kamu Davasının Yürütülmesi /Duruşma Hazırlığı.....	87
3.4.2. Duruşma	89
3.4.3. Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Verilebilecek Kararlar.....	90
3.4.4. Kanun Yolları.....	93
3.5. Çocuk ve Gençlerin Yaşayabileceği Sorunlar.....	94
3.6. Çocuk ve Gençlerin Yaşayabileceği Sorunların Sebep ve Çözümleri	97
3.6.1. Çocuk Suçluluğunu Etkileyen Çevresel (Sosyal) Faktörler.....	98
3.7.Çocuk ve Kadın Suçluluğu.....	100
3.8. Sosyal Hizmet Yapılanması	101
3.9. Korunmaya Muhtaç Çocuk Ve Gençlere Yönelik Hizmetler	101
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	104
MODÜL DEĞERLENDİRME	105
CEVAP ANAHTARLARI.....	106
KAYNAKÇA	107

AÇIKLAMALAR

ALAN	Adalet
DAL	İnfaz ve Koruma
MODÜLÜN ADI	Çocuk ve Genç Hükümlü ve Tutuklu Psikolojisi
MODÜLÜN SÜRESİ	40/30
MODÜLÜN AMACI	Bireye/öğrenciye; çocuk ve genç hükümlü ve tutuklunun psikolojik özelliklerini gözlemlemeye ilişkin işlemler ile ilgili bilgi ve becerileri kazandırmaktır.
MODÜLÜN ÖĞRENME KAZANIMLARI	<ol style="list-style-type: none">1. Çocuk ve genç hükümlülerin psikolojik davranışlarını gözlemleyerek psikolojik durumlarına uygun davranışlar oluşturabileceksiniz.2. Çocuk ve genç hükümlü/tutuklunun günlük yaşamında psikolojisini olumlu veya olumsuz etkileyen faktörleri tespit ederek tedbir alabileceksiniz.3. Çocuk ve genç hükümlü/tutuklunun psikolojik durumunu ilgili birimlere iletebileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Sınıf, bilgisayar laboratuvarı Donanım: Bilgisayar, projeksiyon, etkileşimli tahta, yazıcı, UYAP bilgisayar programı
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Bireysel öğrenme materyali içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz.

GİRİŞ

Sevgili Öğrencimiz,

Psikoloji, yaşamımızın hemen her yönüyle ilgilidir. Çocuk ve genç hükümlü ve tutukluların suç işlediklerinde nasıl bir psikolojiye sahip olduklarını, onları nelerin etkilediğini tespit etmekte ve sorunlarını çözmeye psikoloji alanı giderek daha etkin rol oynamaktadır.

Mahkûm kabuldeki çocuk ve genç hükümlü/tutuklunun psikolojik yapısını ve günlük yaşamındaki psikolojik durumunu anlayabilmemiz için çocuk gelişimi, gelişim sürecini etkileyen olumlu/ olumsuz faktörler, gençlerle etkili iletişim kurma teknikleri, çocuğun/gençin yaşadığı deneyimlerin bilinmesi gerekir.

Bu bölümde bireysel öğrenme materyali ile hükümlü ve tutuklulara insan onuruna uygun bir şekilde davranmanın önemini kavrayacak ve iyi bir iletişim kurabilmenin yollarını öğreneceksiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

ÖĞRENME KAZANIMI

Çocuk ve genç hükümlülerin psikolojik davranışlarını gözlemleyerek psikolojik durumlarına uygun davranışlar oluşturabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çocuk gelişimi konusunda internetten araştırma yaparak bir dosya oluşturunuz ve bu dosyayı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Ailede ve yakın çevrede bulunan bir çocuğun gelişim dönemlerinde sergilediği davranış ve özellikleri gözlemleyerek sınıf ortamında paylaşınız.

1. MAHKÛM KABULDEKİ ÇOCUK VE GENÇ HÜKÜMLÜ/TUTUKLUNUN PSİKOLOJİK DURUMUNU GÖZLEMLEME

1.1.Gelişimle Psikolojisindeki Gelişim Dönemleri

İnsanın nasıl büyüüp geliştiğini ve gelişimin nasıl oluştuğunu açıklayabilmek için gelişimle ilgili temel kavramlar bilinmelidir. Bu kavramlar aşağıda şu şekilde sıralanmıştır:

Şekil 1.1:Gelişimle ilgili temel kavramlar

1.1.1. Büyüme

Büyüme, bireyin fiziki yapısında zamana bağlı olarak meydana gelen nicelik boyutundaki değişikliklerdir. Bu yönüyle birey açısından boyun uzaması, kilonun artması, vücudun irileşmesi büyüme kavramı içinde yer almaktadır. Örnek: Bir çocuğun bisiklet kullanabilmesi için bacaklarının pedala yetişecek kadar uzaması büyümedir.

Gelişim ve büyüme karıştırılmamalıdır. Örneğin; kişinin vücudu büyümede zihni ise gelişmektedir. Doğum öncesi dönemde hücre çoğalması ve doğum sonrasında da aylara veya yıllara göre fiziki yapıda meydana gelen değişiklikler büyüme sonucudur.

1.1.2. Gelişim

Gelişim; organizmanın doğum öncesinden başlayarak bedensel, zihinsel, dış, duygusal ve sosyal yönden belli koşulları olan, en son aşamasına ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir. Gelişim bir süreçtir. Olgunlaşma ve öğrenme olmadan gelişim sağlanamaz. İnsan doğumundan ölümüne kadar olan süreçte çevresiyle sürekli etkileşim içindedir. İnsanın gelişimi çevresiyle etkileşiminin ürünüdür.

Gelişim, olgunlaşma ve öğrenmeye bağlı olarak değişiklik gösterir. Dolayısıyla olgunlaşma ve öğrenme gerçekleşmeden gelişimden yeterli düzeyde söz etmek mümkün değildir. Her birey kendine özgü bir gelişim gösterir. Örneğin; bazı çocuklar çevrenin de büyük etkisiyle çok hızlı bir gelişim gösterirken bazı çocuklar daha sonraki yıllarda gelişim gösterirler. Yeni doğan bebeğin kasları olgunlaştıkça bebek yeni hareketler sergileyebilir. Bebeğin el ve bacak kasları olgunlaştıkça çeşitli hareketler ile yürüme davranışını geliştirebilir.

1.1.3. Olgunlaşma

Olgunlaşma; bireyin doğuştan getirdiği genetik yapı ile çevrenin etkileşimi sonucunda canlıda görülen biyolojik değişikliklere denir. Kısaca; organizmanın büyüyerek bir işi yapabilecek seviyeye gelmesidir.

Bir organizma belli bir davranışı başaracak derecede yeterli olgunluk basamağına ulaşmadıkça, o davranışı öğrenemez. Örneğin; çocuğun parmak kasları, gerekli olgunluk düzeyine ulaşmadıkça ona kalem tutmasını, dışarıdan yapılacak etkilerle öğretemeyiz. Organizmanın, kendinden beklenen bazı fonksiyonları yerine getirebilmesi için onun belirli bir olgunluğa ulaşması gerekir. Henüz kalem tutmasını yeni öğrenen bir çocuktan düzgün yazı yazması beklenemez. Çocuğun kas ve kemik yapısı yeter olgunluğa gelmeden ne kadar yürüme alıştırmaları yaptırırsak yaptırılmaz, çocuk yürümeyi öğrenemez.

1.1.4. Öğrenme

Öğrenme, tekrar ya da yaşantı yoluyla organizmanın davranışlarında meydana gelen oldukça kalıcı/sürekli değişikliklerdir. İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri öğrenme kapasitelerinin oluşudur. Biyolojik bir varlık olarak dünyaya

gelen insan, kısa sürede pek çok yeni davranış öğrenir. Önce çevresine gülücükler dağıtır. Yürümeye konuşmaya başlar. Daha sonraları giyinmeyi, arkadaşları ile oynamayı, okumayı, yazmayı öğrenir. Bireyin yaptığı davranışların büyük bir çoğunluğu öğrenme ürünüdür. Belli bir dili konuşmak, alışkanlıklar ve tutumlar kazanmak, belirli kişilik özelliklerini oluşturmak, dünyayı algılamada farklı yaklaşımlar geliştirmek hep öğrenme yoluyla olur. **Bir davranışın öğrenme olup olmadığı aşağıdaki sorular ile anlaşılabilir:**

- Tekrar veya yaşantı yoluyla mı olmuştur?
- Davranışta değişiklik meydana gelmiş midir?
- Değişiklik oldukça kalıcı mıdır?

Bu sorulardan herhangi birisine hayır cevabı veriliyor ise o davranış öğrenme değildir. Özellikle tekrar ya da yaşantı yoluyla edinilmeyen davranış değişikliklerine birtakım psikolojik rahatsızlıklar ve tikler örnek verilebilir. Bu durumlarda davranış değişikliği meydana gelir ve oldukça kalıcıdır; ancak öğrenme olarak nitelendirilemezler. Davranış değişikliği kalıcı olmadığı zaman yine öğrenme olarak nitelendirilemez. Yolda giderken düşen birinin, düşme davranışı öğrenme olarak nitelendirilemez. Bu durumda davranış değişikliği vardır; ama kalıcı olmadığı için öğrenme denemez.

1.1.5. Hazır Bulunuşluk

Hazır bulunuşluk; kişinin olgunlaşma ve öğrenme sonucunda belli bir davranışı göstermeye hazır olmasıdır. Bir konunun, bir yaşantının istenen düzeyde öğrenilebilmesi için o konunun gerektirdiği temel ön yaşantılara o konuyu öğrenecek kişinin mutlaka sahip olması gereklidir. Okul çağına gelmiş olan bir çocuğun yaşı ve gelişimi kadar okula karşı tutum ve motivasyonu da onun okula hazır bulunuşluk hâlini belirleyici olmaktadır. Bir yaşantıyı öğrenmeye hazır olmayan çocuğa o yaşantıyı öğretmeye çalışmak çocukta birtakım kalıcı izli olumsuz davranışlar bırakabilir.

Çocuk, okuldaki etkinliklere katılma ve başarmada fiziksel olarak yeterli olgunluk düzeyinde olmasına karşın, duygusal ve sosyal bakımdan hazır değilse kendisinden beklenen davranışları yeterince gösteremez.

1.1.6. Eğitim

Eğitim, insanların davranışlarında kasıtlı, kendi yaşantısı yoluyla, istendik, kalıcı izli davranış meydana getirme sürecidir. Eğitim çabalarının genel amacı, yetişmekte olan çocukların ve gençlerin topluma sağlıklı ve verimli bir şekilde uyum sağlamalarına yardım etmektir.

1.1.7. Dönem

Bilindiği gibi insan doğumundan ölümüne dek gelişimini belirli dönemler içinde sürdürür. Çocukluk, ergenlik, erişkinlik ve yaşlılık olarak bilinen bu dönemler birbirinden kesin sınırlarla ayrılmamıştır. Her evre bir önceki evrenin etkisinde oluşur ve bir sonrakini etkiler. Bir başka deyişle, çocukluk ergenliği, ergenlik erişkinliği büyük ölçüde etkiler.

Anne karnında başlayan ve doğumdan sonra yetişkinlik dönemine kadar süren gelişim dönemleri her birey için genel birtakım özellikler sergiler.

1.1.8. Kritik Dönem

Bireyin belli davranışları, belli dönemlerde kazanabilmesine kritik dönem denir. Bu davranışlar belli dönemlerde kazanılmadığı zaman, başka dönemlerde kazanılamaz veya zor kazanılır. Birey belli bir yaş evresinde, bir önceki evreye oranla belli davranışları kazanmaya hazır konumda bulunur. Bu nedenle birey, öğrenme yaşantılarını kritik dönemde diğer dönemlere göre daha hızlı kazanabilir. Örneğin; bir bebek yaşantılarına göre daha erken doğmamışsa o bebeğin konuşmasıyla ilgili kritik dönem 12-15 ay arasındır. Bu bebeğin 36 ayda konuşmaya başlaması, o bebeğin konuşmayla ilgili olarak kritik dönemin geçildiğini gösterir. Kritik dönemde yani 12-15 ay arasında bu bebeğin konuşmasıyla ilgili bazı sorunlar yaşanmış olabilir.

Kritik dönemde, öğrenmenin gerçekleşmesi önemlidir. Öğrenme bu dönemde gerçekleşmezse uyarıcılara maruz kalma etkili bir öğrenmeyi mümkün kılmaz. Örneğin; ilköğretim çağında okula gitme fırsatı olmayan erişkinin daha sonra öğrenme süresi daha uzun olmakta ve daha zor öğrenmektedir.

1.2. Gelişim İlkeleri

Şekil1.2:Gelişim ilkeleri

Her canlı kendi türünün gelişim ilkelerine göre büyür, olgunlaşır ve öğrenir. İnsanın da kendine özgü gelişim ilkeleri vardır. Bu ilkeleri göz önüne almadan çeşitli dönemlere ait gelişim özelliklerini tanımak zordur. Gelişimi anlayabilmek ve yorumlayabilmek için bu ilkelerin dikkate alınması gerekir. Bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

1.2.1. Gelişimin Biyolojik ve Çevresel Yönü

Bireyin gelişiminde hem çevrenin hem de kalıtımın etkisi vardır. Kalıtım; bireyin anne ve babasından genleri yoluyla aldığı özellikleridir. Çevre ise doğum öncesinden başlayarak insana etki eden tüm dış uyarıcılardır. Yapılan bilimsel araştırmalar gelişimde bu iki etmenin çok önemli ölçüde etkili olduklarını ortaya koymaktadır. İnsanların, kalıtım özelliklerinin ve yaşadıkları çevre koşullarının birbirinden farklı oluşu nedeniyle gelişimleri de farklılıklar göstermektedir. Aynı anne-babadan doğan ve aynı çevrede yetişen kardeşlerin bile gelişimleri birbirinden farklı olabilir.

1.2.2. Gelişimde Bireysel Farklılıklar

Bireylerin kalıtım ile ilgili özellikleri ve içinde yaşadıkları çevrenin özellikleri farklılık gösterdiği için gelişimde bireysel farklılıklar söz konusudur. Gelişimin belli aşamalarının aynı yaş dönemi çocuklarında aynı anda gerçekleşmesi beklenemez. Gelişme, olgunlaşma süreci ile yaşantılar arasındaki öğrenmenin etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Gelişme, biyolojik olgunlaşmadan büyük ölçüde etkilenir. Bazı çocuklar 1 yaşında konuşmaya başlayabilir; bazı çocuklar da 10 aylıkken emekleyebilir. Bazı çocuklarda bu davranışların gelişimi uzun zaman alabilir. Çoğu kez anneler çocuklarını, aynı yaşta olan yakınlarının ve çevrelerindeki diğer çocuklarıyla karşılaştırarak “O yürüyor benim çocuğum halen niye yürümedi, onun dört dişi çıkmış; oysaki bunun daha hiç dişi çıkmadı” diye endişelenerek mukayese etme eğilimi gösterebilirler. Oysaki her çocuğun kendine özgü bir gelişim biçimi vardır, bireysel farklılıklar göz ardı edilmemelidir.

1.2.3. Gelişimde Kritik Dönemler

Gelişimde belli davranışların kazanılması gereken dönemler vardır. İlgili davranış, ilgili dönemde kazanılmadığı zaman daha sonraki dönemlerde telafi edilemez. Bu dönemde çocuğa uygun tecrübe ve ortam sağlanmalıdır. İçinde bulunulan dönem dikkate alınmaz ise daha sonraki dönemlerde istenen gelişme sağlanamaz. Gelişimde geriye dönüş çok zordur. İlk devrenin etkileri daha sonraki dönemlerde silinmemektedir.

Örneğin; insanlar ile ilgili olarak 1800 yıllarında Fransa'nın güneyindeki ormanlık bölgede bulunan 10-11 yaşlarındaki Ayevron'un vahşi çocuğu Viktor bulunduğunda hiçbir dili bilmez ve konuşamaz hâldeydi. Yürümüyor, dört ayak üzerinde gidiyordu. Bir şeye uzun süre dikkat edemiyordu. İnsanlardan korkuyor ve sosyal ilişkilerden kaçınıyordu. Beş yıllık bir eğitimden sonra birkaç kelime ve isimden başka bir şey söyleyemedi. Kendi başına yaşayıp sosyal ilişki kurmayı öğrenemedi. Bu örnek gelişimde zamanlamanın yani, kritik dönemin önemini göstermektedir.

1.2.4. Gelişimin Sırası ve Sürekliliği

Bu süreklilik içindeki değişimler belli bir sıra içinde oluşur. Çocuklar belli zamanlarda belli değişimler geçirir. Bedensel ve motor gelişimleri sırasında yapısal ve işlevsel özellikler belirli bir sırayla ortaya çıkar. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- **Gelişim baştan ayağa doğru olur:** Doğum öncesinde bebekte önce baş, daha sonra başa yakın bölgelerden ayaklara doğru bir gelişme görülür. Doğumdan sonrada ilk önce baş, daha sonra gövde, en sonda bacak ve ayak kaslarının kontrolü ortaya çıkar.
- **Gelişim içten dışa doğrudur:** Gelişim bedeninin iç kısımlarından dışa doğrudur. Örneğin, ilk önce omuzlar daha sonra kollar, en son da eller gelişir. Ellerin kontrolü, parmakların kontrolünden daha önce ortaya çıkar.
- **Gelişim genelden özele doğrudur:** Bebekte önce büyük kas kontrolü başlar, daha sonra da küçük kas kontrol edilir. Bebekler oturmayı öğrenmeden önce başını dik tutmayı, emeklemeden önce oturmayı, yürümeden önce emeklemeyi başarırlar. Bu gelişim sırası bütün bebeklerde aynıdır; ancak zaman farklı olabilir.

1.2.5. Gelişimde Çevresel Faktörlerin Etkisi

Çevresel faktörlerin etkisi, gelişimin hızlı olduğu zaman çok, yavaş olduğu zaman ise azdır. Yaşamın ilk yılları, çocukluk ve ergenlik dönemleri, gelişimin hızlı olduğu, çevrenin olumlu ve olumsuz etkilerinin sıklıkla görüldüğü yıllardır. Çevresel faktörler bireyin davranışlarında kalıcı izler bırakabilir. Özellikle yaşamın ilk yılları ve ergenlik dönemi bu anlamda hassas dönemlerdir.

1.2.6. Alanlarına Göre Gelişimin Hızı

Vücutun her yeri aynı hızla ve aynı oranda gelişmez. İçinde bulunulan düzeyde vücutun çeşitli kısımları farklı gelişim özellikleri gösterir. Ayrıca dil, bilişsel ve fiziksel gelişim alanlarında farklı hızla gelişim söz konusudur. Yaşamın ilk yılları daha çok fiziksel gelişim ağırlıkta iken; daha sonra zihin gelişimi ve kişilik gelişimi önem kazanır.

1.2.7. Gelişim Aşamaları ve Devamlılığı

Gelişimde her bir aşama diğeriyle ilişkilidir. Bazı psikologlar çocuğun yavaş yavaş ve sürekli olarak geliştiğini, bir kısmı ise gelişmenin sürekli fakat belli evreler içinde oluştuğu görüşünü savunurlar.

1.2.8. Gelişimin Bütünlüğü

Gelişim; fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal yönleriyle bir bütündür. Çocuğun her alandaki gelişimi birbiriyle ilişki içindedir. Herhangi bir gelişim alanındaki bir aksama, diğer alandaki gelişimi de olumsuz etkiler.

1.3. Gelişim Alanları

Aşağıda çocukların fiziksel, bilişsel, psikomotor, ahlak, kişilik, sosyal, dil gibi çeşitli gelişim alanları ele alınarak incelenecektir.

Şekil 1.3: Gelişim alanları

1.3.1. Fiziksel Gelişim

Fiziksel ya da bedensel gelişim; bedeni oluşturan tüm organların gelişmesini, boyun uzamasını, kilonun artışı, kemiklerin gelişimini, dişlerin çıkmasını ve değişmesini, kas, beyin ve tüm sistemlerle (sinir, sindirim, dolaşım, boşaltım, solunum vb.) duyu organlarının gelişimini kapsar.

Fiziksel gelişimin en hızlı olduğu dönem (doğumdan sonra) bebeklik dönemidir. Oyun döneminde fiziksel gelişim, bebeklik dönemine göre yavaşlamıştır. Bundan dolayıdır ki fiziksel gelişim vücudun farklı bölgelerinde, değişik yaşlarda, farklı hızda oluşur. Fiziksel gelişim, baştan ayağa, merkezden dışa doğru ilkesine uygun bir şekilde gelişimini sürdürür. Bu gelişim süreci bireyin psikomotor, duygusal, toplumsal ve zihinsel yaşamını da etkiler.

1.3.2. Psikomotor Gelişim

Psikomotor gelişim, fiziksel büyüme ve merkezi sinir sisteminin gelişimine paralel olarak organizmanın isteme bağlı hareketlilik kazanması olarak tanımlanır. Doğduğunda sadece refleksif hareketlere sahip olan bebek, yürüme becerisini kazanarak çevrede hareket etmeye başlar. Ayrıca çevresindeki nesnelere keşfetmek, anlamak ve hareket ettirmek için ellerini özgürce kullanır. Çevresindeki nesnelere temasında tepkileri edilgen iken daha sonraları nesnelere etkileyen etken bir duruma gelir. Yürüme ve elle tutma davranışları

bebeklik döneminde kazanılmış olur. Bebeklerdeki hareketlerle ilgili bu gelişme, motor gelişimi ifade eder.

Psikomotor gelişim, hayat boyu devam eden “motor” becerilerde ortaya çıkan davranışların kontrol altına alınması sürecidir. Söz konusu olan davranışlar duyu organları, zihin ve kasların birlikte çalışması ile gerçekleşir. Bir anlamda bu davranışların kontrol altına alınmasını sağlayan süreç, “psikomotor gelişim”i ifade eder.

Psikomotor beceriler ya da yetenekler bir işin yapılması sırasında kullanılan bilinçli zihinsel etkinliğin yönlendirdiği koordineli kas etkinlikleridir. Örneğin; el yazısı yazma, daktilo yazma, piyano çalma birer psikomotor beceridir. Motor yetenek, vücudun bir ya da birden fazla organının katıldığı kas hareketi ya da işlemidir.

Psikomotor öğrenme, çocuğun doğumundan sonra psikomotor yeteneklerin gelişmesine bağlı kalarak ve yaşı ilerledikçe hızlanarak devam eder. Çocuk doğduğu anda hareket edebilecek ve bazı psikomotor davranışları yapabilecek durumdadır. Hatta doğumdan önce bile bazı hareketler yaptığı, dış etkilere karşı bazı yalın tepkiler gösterdiği bilinmektedir. Doğumdan sonra psikomotor yetenekler hızla gelişir. Psikomotor öğrenme, bu yeteneklerin gelişmesine bağlıdır. veya beş bin güne kadar adli para cezası

Psikomotor gelişimde çok basit reflekslerle başlayan hareketler baş, boyun ve gövde kaslarının kontrolü, motor becerilerinin temelini oluşturan oturma, emekleme, yürüme, koşma, atlama, tırmanma gibi kaba motor beceriler ve uzanma, tutma, bırakma, fırlatma gibi elin yönetimiyle ilgili becerilerin kazanılması şeklinde devam eder. Gelişim sürecinde çocuklar bu aşamaları izler.

1.3.3. Bilişsel (Zihinsel) Gelişim

Bilişsel gelişim; doğumdan başlayarak çevremizdeki dünyayla etkileşimimizi sağlayan ve dünyamızı anlamamıza yarayan bilginin edinilip kullanılmasına, saklanmasına, yorumlanarak yeniden düzenlenmesine ve değerlendirilmesine yardım eden, bütün zihinsel süreçleri içine alan gelişim alanıdır. Bilişsel gelişimin esas ögesi olan bilgi kazanma yöntemiyle zihinsel etkinlikler arasında yakın bir ilişki vardır. Bilişsel gelişim, çocuğun gördüğü, duyduğu, dokunduğu, tattığı nesnelere hakkında düşünmesini ifade eder. Bu düşüncenin içerdiği konular; etki tepki ilişkisini, olaylardaki ardışıklığı, nesnelere arasındaki benzerlik ve farklılığı anlamak, objeleri sınıflandırmak ve mantık yürüterek cevaplamayı içerir.

1.3.4. Dil Gelişimi

Dil gelişimi; seslerin, kelimelerin, sayıların, sembollerin kazanılması, saklanması ve dilin kurallarına uygun olarak kullanılmasını içeren bir süreçtir.

Dil gelişimi, doğumdan itibaren başlar ve yaşam boyu devam eder. Tüm kültürlerdeki çocukların hemen hepsi ilk sözcüklerini 12-18 ay dolaylarında söylerler. 4 yaşına geldiklerinde çoğunlukla iyi düzenlenmiş cümleler kurarlar.

Çocuğun dil gelişiminin temelinde; iletişim kurma, başkalarının dikkatini çekme, isteklerini, duygu ve düşüncelerini iletme gereksinimi bulunur. Çocuk doğduğu andan itibaren konuşma dilini öğrenmeye başlar. Çocuğun dili iletişim aracı olarak kullanabilmesi için dille ilgili sembolleri öğrenmesi, belleğinde saklaması ve gerektiği durumda kullanması gerekir.

1.3.5. Kişilik Gelişimi

Kişilik, bireyi başkalarından ayıran, bireyin doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özelliklerin bütünüdür. Duygularımız, yeteneklerimiz, güdülerimiz, mizacımız (huyumuz); sosyal, fiziksel, psikomotor ve bilişsel (zihinsel) özelliklerimiz, karakter ve değerlerimiz, inançlarımız, tutumlarımız, görüşlerimiz vb. tüm özelliklerimiz kişiliğimizi oluşturur. Kişilik, insan davranışlarının tüm yönlerini kapsayan bir kavramdır.

Kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir. Kişilik bir insanın duyuş, düşünüş ve davranış tarzını etkileyen faktörlerin kendisine özgü bir örüntüsüdür. Ayrıca çok kapsamlı bir kavram olup bireyin biyolojik ve psikolojik, kalıtsal bütün yeteneklerini, duygularını, isteklerini, alışkanlıklarını ve bütün davranış özelliklerini içine alır. Kişilik, devamlı olarak içten ve dış çevreden gelen uyarıcıların etkisi altındadır ve doğuştan yaşamın sonuna kadar bir oluşum süreci içindedir.

Kişilik, çoğu zaman karakter ve mizaç kavramları ile karıştırılır. Hatta bazen bu terimlerin eş anlamda kullanıldığı olur. Hâlbuki bu kavramlar kişilikle aynı anlama gelmez. Bu kavramlar kişiliğin bir parçasıdır.

Karakter öğrenmeyle kazanılır ve bu öğrenme, insanın içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışı ve değerler sistemine uygun bir davranış tarzı benimseyip benimsemediğidir.

Mizaç ise otonom sinir sisteminin özelliği ve iç salgı bezlerinin az veya çok çalışması gibi kalıtımla gelen fizyolojik özellikler tarafından meydana gelir yani üzerinde beden kimyası etkilidir örneğin; çabuk kızmak, soğukkanlılık, sıcakkanlılık vb.

Kişiliği ve davranışları etkileyen en önemli faktörlerden biri de benliktir. **Benlik**, insanın kendi kendini görüş ve kavrayış tarzıdır. Bu bakımdan kişiliğin öznel yanını oluşturur. Çocuk doğuştan ben ile ben olmayana ayırt edemez. Fakat benlik, kişi doğduğu andan itibaren başından geçen sayısız olaylar ve çevresinde bulunan kişilerin etkisiyle yavaş yavaş oluşur.

Gelişim alanları gibi çocuğun kişiliği de kalıtım ve çevre gibi iki temel etmenin etkileşiminden oluşur. Ancak kalıtım çocuğun kişilik yapısını, bedensel ve bilişsel yapısından daha az etkiler; çevresel ve sosyal etmenler ise bu konuda çok daha önemli rol oynar. Kalıtımın etkisini yeni doğmuş bebekler arasındaki farklılıkta da görebiliriz. Bazı bebekler sakin, bazıları hareketli, bazıları ise huysuz olurlar. Ancak onların başlangıçta gösterdikleri bu eğilimlerin ne yönde gelişeceği sosyal çevrelerindeki etmenlere bağlıdır.

Örneğin, doğuştan sakın bir bebek annesince ihmal edilir ya da sürekli olarak sert davranış görürse sonuçta huysuz ve tedirgin bir çocuk olabilir. Kişilik gelişimi büyük ölçüde sosyal bir olgudur ve çocuğun sosyal çevresi ile olan ilişkilerine çok yakından bağlıdır. Bu yüzden kişilik gelişimine bazen sosyalleşme ya da sosyal öğrenme de denir.

Büyüme ve gelişmenin en hızlı olduğu 0-6 yaş dönemi kişiliğin temellerinin atıldığı dönemdir. Çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesi için fizyolojik ve psikososyal ihtiyaçlarının yerinde ve zamanında karşılanması gerekir. İhtiyaçların karşılanmaması çocuğu gergin ve huzursuz yapacağından sağlıklı kişilik gelişimini engeller.

1.3.6. Duygusal Gelişim

Duygusal gelişim; çevreden, iç ve dış dünyadan gelen etkiler ile herhangi bir olayın bireye hoş gelip gelmeme hâli olarak tanımlanır. Çevreden gelen etkiler duyu sistemleri yoluyla birer dış güç olarak çocuğa ulaşır. Çocuk bunları algılar, bu dış güçler çocuğun kendi duygusal gücüne göre farklı duygulara dönüşür. Bu duygular da tepki olarak çevreye yansıtılır. Bu tepkilerin çevredeki etkisini gören çocuk duygularını daha iyi kavrar. Böylece duygusal yönden gelişim sağlanır.

İnsan sürekli çevresiyle etkileşim hâindedir. Bu etkileşim bireyin, haz ve elem içerisinde olmasına neden olur. Bebeğin doğduğu andan itibaren bu duygularının karşılanması çeşitli duyguların doğmasına sebep olur. Gereksinmelerinin karşılanması bireyi mutlu eder. Dolayısıyla duygusal gelişim, ihtiyaçların doyurulmasıyla ilgilidir. Uyuma, beslenme gibi fizyolojik ihtiyaçlar; sevme, sevilme, güvenme gibi psikolojik ihtiyaçlar çocuğun ya haz ya da elem duymasına neden olacak, duygusal gelişimine olumlu veya olumsuz etkide bulunacaktır.

1.3.7. Sosyal Gelişim

Sosyal gelişim; bireyin doğumdan yetişkin oluncaya kadar sosyal uyarıcılara, grup yaşamına, toplumsal yaptırımlara karşı duyarlı olabilmesi, içinde bulunduğu grupla ya da yaşadığı kültürdeki diğer bireylerle geçinebilmesi ve onlardan biri gibi davranabilmesidir.

Birey, dünyaya geldiği andan itibaren toplumun en küçük birimi olan aile içinde yaşamaya başlar. Bireyin ilk sosyal etkileşimi anne-baba ya da ona bakan kişiler ile olur ve daha sonra çevresindeki diğer insanlarla ilişkileri devam eder. Birey fiziksel, duygusal, zihinsel ve dil yönünden geliştikçe çevresi de genişler. Böylece aile içinde başlayan sosyal iletişim, arkadaş ilişkileri ve okuldaki yaşamlarla devam eder. 0-12 yaş çocuklarında arkadaş edinme, gruba katılma, çocuk kavgası ve çatışmaları, iş birliği, rekabet ilişkileri gibi sosyalleşme özellikleri yer almaktadır. Bu sosyalleşme özellikleri bireyin sosyal yönden gelişmesine imkân tanımaktadır. Sosyal yönden gelişmiş birey, her yaşta çevresindeki diğer bireylerle sorun yaratmadan çatışmasız olarak yaşamasını bilen kişidir. İçinde yaşadığı toplumun lideri durumuna gelebilir. İnsanlarda çeşitli ilgi ve tutumlar da sosyal gelişim sonucu oluşur.

1.3.8. Ahlak Gelişimi

Toplumun kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi için toplumu oluşturan bireylerin bazı kuralları içselleştirmesi gerekmektedir. Bu kurallardan bazıları; bireyin başkalarıyla nasıl iletişim kuracağı, başkalarını incitmekten nasıl kaçınacağı diğer bir deyişle çevresine nasıl etkin bir uyum sağlayacağı ile ilgilidir. Etkin bir uyum ifadesi, toplumca belirlenen bazı kuralların içselleştirilmesiyle birlikte geçerliliğini yitirmiş kuralların atılması, gerekli olanların yeniden geliştirilmesine katkıyı da kapsamaktadır. Ahlak gelişimi, toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız edilgin bir uyma değil, topluma etkin bir uyumu sağlamak için değerler sistemi oluşturma sürecidir.

Ahlak gelişimi; bireyin toplumun değer yargılarını benimseyerek içinde bulunduğu çevreye uyumunu ve kendi ilke ve değer yargılarını oluşturmalarını amaçlayan bir süreçtir. Ahlak gelişimini, çocuğun belirli davranışlarının “doğru” ya da “yanlış” olarak değerlendirilmesine ve kendi davranışlarını bu doğrultuda gerçekleştirmesine rehberlik eden ilkeleri benimseme süreci olarak da tanımlamak mümkündür.

Çocuğun karşılaştığı insanlar ve durumlar karşısında nasıl davranacağını büyük ölçüde çocuğa sağlanan sosyal öğrenme yaşantıları ve örnek olarak gördüğü modeller etkiler. Ahlak kuralları, toplum içinde karşılıklı yarar ve çıkara dayalı olarak yaşamayı sağlayan ortak ilkelerdir. Erdemler denilen ahlak kuralları ise evrenseldir. Doğruluk, acıma, sevgi, yardımlaşma, emeğe saygı gibi erdemler bu türdendir. Ancak her toplumda ve çağda ortak sayılabilecek iyi kötü eylemler arasında daha göreceli sayılan ve değişkenlik gösteren töreler ve ahlak kuralları bulunabilir. Her aile, çocuklarını bu evrensel değerlere ve içinde yaşadıkları toplumun kültürüne özgü törelere göre yetiştirmek ister.

Çocuk belirli bilinç ve değerler ile doğmaz. Bu nedenle ahlak kurallarını uygulayabilmesi için öncelikle toplumun neyi yanlış, neyi doğru saydığını öğrenmesi gerekir. Çocuk bunu başlangıçta anne-baba-çocuk ilişkilerinden öğrenir. Büyüdükçe diğer insanların duygularını anlama yeteneği gelişir. Çevresi ile etkileşimi sonucu toplumla benzer davranışlar geliştirir. Çevresel etkenlerin yanı sıra kalıtım yoluyla geçen pek çok özelliğin de kişiliği belirleyici ve başkalarından ayırıcı önemi vardır. Ahlak gelişiminin en üst evresi kişinin otonomi kazanmasıdır. Yani bireyin toplum içinde bağımsız olarak doğru karar verebilmesidir.

1.4. Gelişim Psikolojisindeki Gelişim Dönemleri

Çocukların gelişimsel dönemlerinin özelliklerinin bilinmesi, olağan durumlardan sapmaların tanımlanabilmesi açısından önemlidir ancak gelişim dönemlerini tanımlayan sınırlar oldukça geniştir ve her çocuk için farklı gelişim süreleri, süreçleri ve değişkenlerin olabileceği dikkatten kaçırılmamalıdır.

Literatürde çocuk gelişimiyle ilgili dönemlerin farklı gruplandığı görülebilmektedir. Yeni doğan, süt çocukluğu, ilk çocukluk, son çocukluk, okul çocukluğu gibi çok ayrıntılı tasnifler kullanılabilir. Bu yazıda doğum sonrası dönemde gelişim, adalet sistemi

çalışanlarına yol göstermek amacıyla bebeklik, erken çocukluk, son çocukluk ve ergenlik olmak üzere dört ana bölümde değerlendirilecektir.

Şekil 1.4: Gelişim dönemleri

1.4.1. Bebeklik Dönemi

Doğumdan 3 yaşına kadar olan süre bebeklik dönemi olarak tanımlanır. Bu dönemin temel özellikleri arasında hızlı fiziksel/motor gelişimi ve temel güven duygusunun gelişimi bulunur. Çocukta güçlü bir güven duygusu, umudun gelişmesine neden olur. Umut, bir kişinin gereksinimlerinin karşılanacağına olan sürekli bir inanç duygusudur. Bebek, anne babasına güven duymakta haklı olduğunu öğrendikçe umudunun gerçekleşebileceği bir hedef olduğunu öğrenmeye başlar.

Bu devrede bebek, dış dünyaya uyum sağlamayı öğrenmeye başlar. Aynı zamanda hızlı bir gelişim süreci içindedir. Bebeğin, bu dönemde karşılaşılabileceği zorluklar onun tüm yaşantısı boyunca taşımak durumunda kalacağı olumsuzluklara neden olabilir.

Bu yaş grubundaki çocuklar en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinmenin yanı sıra nadiren de olsa bu yaş grubu çocukları şiddet suçlarının mağdurları olarak karşımıza çıkabilir.

İçinde buldukları gelişim döneminin bir gereği olarak kendini ifade etme konusunda oldukça sınırlı olan bu yaş grubu çocukları hakkında çalışma yapacak adalet sistemi çalışanlarının çok dikkatli inceleme yapmaları gerekir. Bu konumdaki çocuklardan alınacak bilgilerin yaşanılanları tam olarak yansıtamayacağı unutulmamalıdır.

1.4.2. İlk (Erken)Çocukluk(Oyun) Dönemi

Erken çocukluk, okul öncesi dönem olarak da adlandırılan 3 yaşından 6 yaşına kadar olan süreyi kapsar. Bu ikinci gelişim döneminde de çocuk, hızlı bir büyüme sürecindedir. Dil gelişimi çocuğun hem kendisini daha iyi ifade etmesine hem de karşısındakileri daha iyi anlamasına yardımcıdır. Bu özellikler çocuğun sosyalleşmesinin başlangıcını oluşturur.

Bu dönemin başında çocukların en önemli özellikleri arasında benmerkezci ve inatçı olmaları gelir. Çocuklar bu dönemde özerk bir biçimde davranma eğilimindedirler. Bağımsız eylemlerden zevk alırlar. Bu dönemde çocuğun özgür seçimler yapmasına, kendini denetlemesine olanaklar oluşturacak ortamların sağlanması gerekir. Bu dönemde görülebilen ortak özellikler arasında hareket, merak ve öğrenmeye isteklilik vardır. Sürekli soru sorma eğiliminde bulunurlar. Çocuk soru sorma konusunda engellenirse, azarlanırsa çocukta engellenmişlik ve suçluluk duyguları oluşabilir.

Bu dönemde oyun, çocuğun gelişimi için yaşamsal önem taşır. Oyunla, çocuk gerçeğin üstesinden gelmeyi öğrenir; gelecekte üstleneceği rollerin provasını yapar. Bu dönemde çocukların dikkat süreleri kısadır. Bedensel gelişim hızı yavaşlamış ama düzenlidir. Etkin, girişimci ve atılgandır. Sosyalleşme çok hızlı olduğundan çocuğun genel geçer davranışları ve doğruları içselleştirmesi görülür.

Bu yaş grubundaki çocuklar da en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Bunların yanı sıra bu yaş grubundaki çocuklarla istismar mağduru olarak bir önceki gruba göre daha sık karşılaşmaktadır. Ayrıca bu yaş grubunda tanık olarak adalet sistemine girmiş olan çocuklar da görülür.

3-6 yaş grubundaki çocuklar düşüncelerini basitçe de olsa kelimelerle ifade edebilirler. Bu dönemin sonuna doğru, 5 yaş dolaylarında, çocuklar genellikle tanık oldukları olaylar hakkında ayrıntılı bilgi verebilirler. Ancak olayın oluş tarihi ile görüşme arasında geçen süre ve olayın karmaşıklığı bu yaş grubundaki çocuklardan doğru bilgi almayı etkileyecek faktörlerdir. Her geçen gün bilgi kaybına neden olacağından mümkün olan en kısa zamanda ve uzman biri tarafından görüşme yapılması çok önemlidir.

1.4.3.Son Çocukluk(İlkokul) Dönemi

Altı yaşında başlayan ve 10-12 yaşlarına kadar süren devre son çocukluk devresi olarak adlandırılır. Bu devreyi okul dönemi olarak da tanımlamak mümkündür. Arkadaşlar, öğretmenler gibi diğer insanlar gittikçe daha fazla önem kazanmaya başlar. Çocuklar bu dönemde genellikle kendi cinsleri ile arkadaşlık kurar. Gelişimin bu aşamasında çocukların hafıza ve dil yetenekleri daha da gelişir, duygularını kontrol edebilir ve davranışlarını buna göre ayarlayabilirler.

Bu dönemde öne çıkan çalışmak ve başarılı olmak duygusudur. Bir şeyler üretmek ve yaptığı işlerde başarılı olmak isteği ortaya çıkmıştır. Başarıya güven duyguları gelişir. Geliştikçe çalışma istekleri artar. Yetişkinlerin dünyasına merak oldukça yüksektir. Çocuk okuma- yazma, hesap yapma gibi bilgileri kolaylıkla öğrenebilir. Yaşlılarıyla kendisini

kıyaslar. Bu kıyaslama davranışında kendisinin başarılı olduğu izlenimini edinmezse aşağılık duygusuna kapılır. Bu dönemde çocuk kendisinden beklenenleri yapmak için çok uğraşır. Ancak yapamayacağını düşünürse ya da yaptıklarına ilişkin güvensizlik duyarsa aşağılık duygusu gelişir. Bu dönemin en olumsuz durumu budur.

Bu dönemde çocuğun başkalarının başarılarına kıyas ile değil, kendi başarıları ile değerlendirilmesi ve çocuğun yanlışlarının değil, doğrularının üzerinde durulması çok önemlidir. Ayrıca, herkesin iyi yaptığı bir iş vardır; önemli olan, o işin ortaya çıkmasıdır. Böylece çocuğun aşağılık duygusu edinmesi önlenir. Ayrıca bu dönemdeki çocukların mizah anlayışları yüksektir. Somut planlar, gerçek fiziksel olgular üzerinde düşünmeye başlarlar.

Kuralların önemli hâle gelmesi, iyi insan- kötü insan gibi siyah-beyaz düşünce, tek doğru düşüncesini benimseme de bu dönemin özelliklerindedir. 8 ve üzeri yaştaki çocuklar kurallar ve beklentiler hakkında daha karmaşık akıl yürütebilirler. İnsanların duygularını incitme, sır söyleme, diğer insanların güvenini sarsma gibi kırıcı davranışların zarar verici etkilerine akıl yürütebilirler. Bu dönemdeki çocuklar, eylemlerinin sonuçlarını değerlendirirken sadece kısa dönemli sonuçları değil uzun dönemli sonuçları da fark edebilirler.

Okul çağı çocuğuna sürekli karşı çıkılır ve yapmaya çalıştığı şeyler engellenirse, çocuk yaptıklarının değersizliğine inanır ve kendisinin de değersiz olduğunu düşünür, özsaygısı zayıflar. Oysa çocuğa amaçlarının değerli olduğu hissettirilirse kendine güveni artar ve yeni beceriler kazanır. Bu nedenle çocuğa karşı yıkıcı, eleştirel yaklaşımlardan her zaman kaçınılmalıdır. Araştırmalar erken çocukluk dönemindeki stresin, fiziksel çevrenin olumsuzluğunun ve yakın çevre ilgisinin yetersizliğinin daha sonra gözlenen şiddet ve suç eğilimleri ile ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir.

Bu yaş grubundaki çocuklar da daha küçük yaş gruplarında olduğu gibi en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Ayrıca bu yaş grubunda olup mağdur ve tanık konumunda adalet sistemi içine girmiş çocuklar da azımsanmayacak oradadır.

6-12 yaş grubunda nadir olarak şüpheli konumunda çocuklarla da karşılaşmak mümkündür. Esasen Türkiye'nin Çocuk Hukuku Sistemi'nde 12 yaş altındaki çocukların tamamı ceza bakımından ehliyetsizdir. Bir başka deyişle 12 yaşından küçük çocukların suça karışmaları hâlinde haklarında cezai işlem yapılmaz. Bununla beraber, 12 yaşından küçük olup suça sürüklenmiş çocuklar hakkında tedbirlere hükmedilir.

1.4.4. Ergenlik Dönemi

Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçişin gerçekleştiği insan hayatının en güç devrelerinden birisi olarak tanımlanır. Çocuklukla yetişkinlik arasında kalan dönem olan ergenlikte çok hızlı fiziksel gelişimin ve olgunlaşmanın yanı sıra duygusal ve zihinsel değişimler gözlenir.

Ergenlik dönemi kişinin kendisine “Ben kimim?” sorusunu sorduğu ve cevap aradığı, çocukluktan yetişkinliğe geçişe karşılık gelen dönemdir. Çocuk, ergenlik döneminden ya “kimliğini kazanmış” olarak ya da “kimlik karmaşası” ile çıkar. Bu dönemi başarıyla atlatan çocuklar kimlik duygusu edinebilirken, başarıyla atlatamayanlar kimlik bocalaması yaşayabilirler.

Bu dönemdeki davranışsal sonuçlar arasında bedene, aynaya, temizliğe, kişisel bakıma ilginin artması, görünüşe odaklılık, sakarlık, bakışları üzerinde hissetmek ve özel ve farklı olduğu inancı- teklik duygusunu barındıran bilişsel düzeyde ben- merkezilik öne çıkabilir. Soyut ve olasılıklara dayalı düşünce; din, aile, aşk üzerine sorgulamalar, tümevarım ve tüm dengeli bağlantılarının kurulması gelişir. Cinsiyet kimliği konusunda netleşme görülür.

Ergenlik dönemi 12-18/20-22 yaşlar arasındaki devredir. Bu dönem kendi içinde de üçe ayrılır. Ancak bu tasnifteki yaş sınırlarının esnek olduğu ve her bireyde farklı görülebileceği unutulmamalıdır. Ergenliğe giriş yaşı kız ve erkek çocuklar arasında farklılık gösterir. Kızlar erkeklere göre yaklaşık 2 yıl kadar erken ergenliğe girer. Ergenlik başlangıcı yani ergenliğe giriş 10 yaşından 12 yaşına kadar sürebilir. Ergenliğin tamamlanması ise 18-20 hatta bazı kaynaklara göre 22 yaşına kadar devam eden bir süreçtir. Kız ve erkek ergenler arasında gelişim farklılıkları 20- 22 yaşlarına geldiklerinde kapanır.

- **Erken ergenlik:** En hızlı değişimsel özellikler, ergenliğin başlangıcını kapsayan 10/12-14 yaşları arasındaki devrede gerçekleşir. Bu devre erken ergenlik olarak da tanımlanır.

Bütün çocukluk devresi süresince akli başında görünen genç, heyecan içinde hareket eder ve davranışlarının sonucunu öngöremeyebilir. Bu dönemde genç, hormonal değişimin ve dürtülerinin etkisindedir. Çünkü bu yaş grubunun muhakeme yeteneği henüz tam gelişmemiştir. Özellikle akran baskısının olduğu durumlarda gruba direnmesi mümkün olmayabilir.

Ergenliğin başında (10/12 yaş ile 14 yaş arası) görülebilen özellikler şöyle özetlenebilir:

- Hormon düzeylerinde hızlı değişiklikler
- Boy uzaması
- Vücudun yağlanması
- Aknelere oluşması
- Çekingenlik ve kendine güvensizlik hissedilmesi
- Kendi cinslerinden arkadaş grubunun tercih edilmesi
- Bu devrenin sonuna doğru tutumların değişmesi
- Akran grubunun değer yargılarının önem kazanması
- Kurallara aykırı görülen davranışlar gösterilmesi
- Yetişkin otoritesine karşı gelme eğilimi bulunması
- Değer yargılarının, insani özelliklerin öğrenilmesi
- **Orta ergenlik dönemi:** Kişiliğin oluşması ve özerklik bu devrenin başlıca özelliğini oluşturur. 15-17 yaş aralığını kapsayan bu dönemde, bireyde sürekli

ve hızlı bir gelişimin ve değişimin devam ettiği göze çarpmaktadır. Yaşanan hızlı fiziksel değişim-gelişim ergenin çoğu zaman kendine yabancılaşma ve beraberinde kendini beğenmeme duyguları yaşamasına neden olabilir. Bu durum ergen için oldukça önemli bir sorundur. Bu döneme özgü bir başka konu ise “kimlik bunalımı” olarak tanımlanan gencin kendi var oluşuna ilişkin sorgulamalarıdır. Toplumun geneli tarafından yadırganabilecek saç modelleri, giyim tarzı, aykırı konuşma dili vb. davranış ve tutumlar ‘Ben kimim?’ sorusuna yanıt olarak görülmektedir.

Ergenlik dönemi; anne-baba, kardeşler, arkadaşlar ve öğretmenler ile çatışmaların yaşanabileceği, iletişim kurma konusunda sıkıntı çekilebilen bir süreçtir. Bu dönem “kaçma – yanaşma çatışması” olarak ifade edilen, gencin hem bağımsız kalma hem de aidiyet hissetme duygularını aynı zamanda yaşayabildiği bir dönemdir. Ergenin, çevresi ile yaşadığı çatışmalar kendisini yalnız hissetmesine ve bu nedenle anlaşıldığını düşündüğü ortamlara ve arkadaş gruplarına katılmasına neden olabilir. Bu ortamlar her zaman sağlıklı olmayabilir ve genci riskli davranışlara yol açabilecek bir aidiyete tutunmaya itebilir.

Bu dönemin önemli özelliklerinden bir tanesi akran grubuna verilen önemdir. Ergen için arkadaşlarının düşünceleri ve istekleri ailesinin düşünce ve isteklerinden daha önemlidir.

Aynı düşünce ve istekleri olan ergenlerin bir araya gelerek gruplaşmaları, ortak hareket etmeleri arkadaşlığa verilen önemi kanıtlar niteliktedir. Ergen, grubunun liderini mutlak otorite olarak kabul edebilir ve grup kararlarına uygun davranışlarda bulunabilir. Bu dönemde ergenin öğrenme girişimleri ile risk taşıyan davranışların sonucu olarak madde bağımlılığı, motorlu taşıt kazaları, kanunla çatışma gibi istenmeyen olaylar meydana gelebilir.

15-17 yaş özellikle ilk madde denemeleri için riskli dönemlerdir. Bu yaşta ergenler her şeyi tanımak ve denemek isterler. Bu nedenle yetişkinlerce onaylanmayan davranışlarda bulunabilir ya da bulunmayı deneyebilirler. Ancak bu onların suça eğilimli oldukları veya yetişkinliklerinde suçlu olacakları anlamına gelmez.

Ergenliğin ortalarında (15-17 yaş arası) görülebilen bazı özellikler şöyle özetlenebilir:

- Bağımsızlık isteği
- Anlaşılma ve yakınlık ihtiyacı
- Kurala karşı gelme davranışı sergileme
- Toplumun geneli tarafından yadırganabilecek giyim, saç tarzı vb. benimseme
- Uzun dinlenme süreleri ihtiyacında bulunma
- Akran grubuna üye olma

- **Geç ergenlik dönemi:**18-20/22 yaşları arasındaki son devre geç ergenlik dönemi olarak tanımlanır. Kişisel ve geleceğe yönelik planlar bu dönemin en önemli özelliklerini oluşturur. Bu dönemde; akran grubunun etkisi önemini korumaya devam eder, gruplar karma hâle gelir ve her türlü aile, okul, öğretmen

otoritesine karşı duruş davranışı sergilenebilir. Öte yandan bu devrede ergen gelecek yaşamı bakımından bazı kararlar almak durumunda kalır.

Ergenliğin sonlarında (18-20/22 yaş arası) görülebilen bazı özellikler şöyle özetlenebilir:

- Duygusal kırıklık ve depresyon
- Gelişmiş soyut düşünme
- Yetişkinlik, sosyal hayat, okul baskısı, gelecek planları ile yüzleşme korkuları
- Riskli araç kullanma
- Her türlü risk davranışına eğilim

Ergenlik döneminin en önemli özelliklerinden birkaçı bir araya geldiğinde karşımıza suç davranışı çıkabilir. Ergeni zorlayıcı bu dönemsel özellikler, otoriteye karşı gelme, risk alma eğilimi, akran grubuna katılma isteği, dürtüsellik genci suça doğru sürükleyebilir. Ergenlik döneminin bu özelliklerinin değerlendirilmesi, çocuk suçluluğunun önlenmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Ergenin bilişsel gelişimi de Çocuk Adalet Sistemi içerisinde çok büyük bir önem ifade eder. Eylemin anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği, bilişsel gelişim düzeyi ile yakından ilgilidir. Bu da ergenin o zamana kadar yaşadığı deneyimler ve içinde bulunduğu dönemsel koşullar ile yakından ilişkilidir.

1.5. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlünün Yaşayabileceği Sorunlar

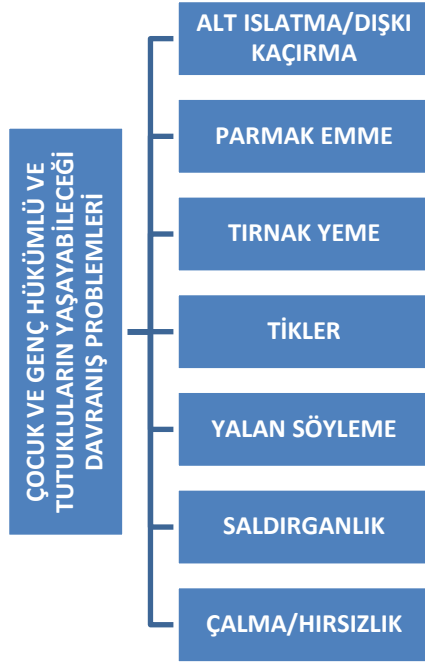
Aşağıda çocuk ve genç tutuklu veya hükümlünün yaşayabileceği bazı problemler değişik açılardan ele alınarak açıklanmıştır.

1.5.1. Çocuk ve Ergenlerde Davranış Problemleri ve Psikolojik Sağlığa İlişkin Sorunlar

Bu alt bölüm, çocuk ve ergenlerde davranış problemleri ve psikolojik sağlığa ilişkin sorunlar ile Çocuk Adalet Sistemi'nde çocukların davranış problemleri ve psikolojik sağlığa ilişkin sorunlarının dikkate alınması ile ilgilidir.

1.5.2. Davranış Problemleri

Çocukta uyum ve davranış problemleri üzerinde durulacak olup Çocuk Adalet Sistemi içerisine giren çocukların yaşadıkları sorunların gelişim dönemi ile ilgisini gösterebilmek amaçlanmaktadır. Çocuk Adalet Sistemi çalışanından beklenen, çocuğun gelişim durumunu ele alırken buradaki bilgi ile sınırlı kalmayarak çocuğu adalet sistemi içerisine sokan sorun ile gelişimi arasındaki bağı önemini bilerek hareket etmesidir. Bu bağlamda çocuklarda sık görülebilen davranış problemleri şunlardır:

Şekil 1.5: Çocuk ve genç hükümlü ve tutukluların yaşayabileceği davranış problemleri

- **Alt ıslatma, dışkı kaçırmaya:** Çocuklar mesane kontrolü gelişinceye kadar geceleri altlarını ıslatırlar. Gece kontrolünün 3,5 – 4,5 yaş civarında sağlanması beklenir. 4 yaştan sonra alt ıslatma veya dışkı kontrol zorluğunun devam etmesi bir sorunun varlığının göstergesidir. Siner – kas kontrolünün sağlanamaması bunun bir sebebi olabilir. İkinci sebep ise psikolojik gerginlik durumlarıdır. Yapılan araştırmalar alt ıslatma ile çocuğun psikolojik sorunları arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Alt ıslatma ve dışkı kaçırmaya sorununa aile içi iletişimi düşük, aile içinde yeterli duygusal etkileşimden yoksun, nörotik ve uyumsuz çocuklarda daha sık rastlanmaktadır.
- **Parmak emme, tırnak yeme, tikler:** Alt ıslatmada olduğu gibi parmak emme, tırnak yeme, tik gibi sorunlar da çocukların psikolojik sorun ve gerginliklerine işaret eder.
- **Yalan söyleme:** Yalan söylemek bir hatayı gizlemek için gerçeğe uymayan bir girişimde bulunmaktır. Çok küçüklerde “inanılması güç öyküler uydurma” alışkanlığı yalanla karıştırılmamalıdır. O yaş çocukları gerçekle, gerçek olmayanı ayırt edemezler. Çocuğun gerçekle gerçek olmayanı ayırt edebileceği yaşa geldikten sonra yalan söylemesi çevreyle olan olumsuz ilişkilere işaret eder. Yalan söyleme davranışı bazen yükümlülük ve cezadan kaçma amacı taşır ve çocuğun eğitiminde onun sosyalleştirilmesi işinin gereği gibi yapılamadığını gösterir. Bazen yalan söyleme davranışı patolojik olabilir. Duygulanımda bir gerilemenin ifadesi olan patolojik yalanda çocuk, üzücü ve sıkıntı veren bir gerçekle çatışma yaşamaktadır. Bu durum bir duygulanım bozukluğudur ve çocuk sevinçli ve kaygısız görünür. Bu tür yalanların alışılmamış sıklığı

genellikle beraberinde hırsızlık davranışlarını da getirir. Bu durumda hemen harekete geçilmesi ve çocuğu bu davranışa iten sebebin araştırılması ve bu duygu durum bozukluğunun tedavisi yoluna gidilmesi gerekir.

Çocuk yalan söyleme davranışını diğer çocuklar veya ebeveynlerinden taklit yolu ile de öğrenebilir. Yalan söylemeye bir diğer sebep, yalan söylemenin çocuğa açık veya örtülü biçimde dayatılması veya çocuğun bir suçu kabul etmeye baskı yapılarak zorlanmasıdır. Ayrıca yalan söylemenin nedeninin bazen de aileye bağlılık, dayanışma veya verilmiş söze saygı olabileceği göz önünde tutulmalıdır.

- **Çalma – Hırsızlık:** Beş yaşına kadar olan çocuklarda çalma bir sorun oluşturmaz. Ancak bu yaştan sonra devam ettiğinde bir uyum ve davranış bozukluğu belirtisi olarak görülmelidir. Yavuzer, tarafından çocukların çalma alışkanlıkları şöyle sınıflandırılmaktadır:

Çalınan objenin kullanılması amacıyla hırsızlık: Kendi ihtiyacı, başkalarına dağıtmak veya hiçbir yarar sağlamayan çalma eylemleri bu başlıkta toplanmaktadır.

Patolojik hırsızlık: Patolojik hırsızlık da birden fazla sebeple ortaya çıkabilir. Bu sebepler;

- İçtepkisel, kontrol edilemeyen dürtü ile
- Zevk almak için
- Aşğılık duygusu, sevgi eksikliği gibi ihtiyaçlarını telafi etmek için
- Zarar vermek amacıyla ortaya çıkabilir.

Çocukları çalma alışkanlığından kurtarmak onları bu davranışa iten duygu durum bozukluğunun tedavisi ile mümkündür. Bu süreçte çocuğun eğitimi ile de ilgilenmek ve ona bireysel ve toplumsal haklara saygı göstermeyi ve dürtü kontrolünü öğretmek gerekir. Gelişim dönemlerine göre hazırlanmış terapi programları çerçevesinde bireysel psikoterapi veya grup terapisine başvurulabilir.

- **Saldırganlık:** Çocukta saldırganlık davranışları, psikolojik sorunları nedeniyle çevresi ile sağlıklı ilişkiler kuramadığında ortaya çıkar. Bu çocuklarda, arkadaşları ve çevresi ile sürekli çatışma, sık kural ihlali görülür ve sık sık cezalandırmaya maruz kalırlar. Tepkileri ölçsüz ve durumla orantısızdır. Saldırganlık, insanın yaşaması için sahip olması gereken dürtülerden biridir. Burada sözü edilen kontrol edilemeyen ve amacının dışındaki biçimlerde ortaya çıkan ve süreklilik gösteren bir davranıştır.

Çocuk yaşamının başlangıcında saldırganlık duygusunu bütün çıplaklığı ile ortaya koyar. Büyüdükçe ve güven duygusu geliştikçe beklemeyi ve tepkisini kontrol etmeyi öğrenir. Dıştan gelen baskı ve kısıtlamaların güçlü olduğu durumlarda çocuktaki kontrol yetisi gelişmez, tam tersine çocuk sert tepki vermeyi öğrenir. Kendini anne – babası karşısında güçsüz bulan çocuk, tepkisini başkalarına yöneltir. Saldırgan çocuk temelde güvensiz bir çocuktur. Aşırı saldırgan çocuk aynı zamanda doyumsuz ve sevilmediğine inanan çocuktur. Kabadayılık gösterileri ile kendini güçlü görmeye ve göstermeye çalışır.

Böyle bir duygusal baskı, aile ortamındaki sağlıksızlık ve olumsuz çevre koşulları ile birleşince çocuğun suça itilme riskini artırır.

Bu nedenle saldırganlık davranışı gösteren çocuklarla hem onların benlik saygılarını kazanmalarını sağlayıcı terapiler hem de aile ortamının ve ilişkilerinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılırken bir yandan da sosyal çevrenin incelenmesi gerekir.

1.5.3. Çocuk ve Ergenlikte Psikolojik Sağlığa İlişkin Sorunlar

Çocuk ve ergenlerin belli bir zihinsel kapasiteye sahip, düşünen ve hisseden canlılar olduğu gerçeği yakın zamana kadar kabul gören bir düşünce değildi. Öte yandan fiziksel sağlığın travmalar, genetik bozukluklar, zehirlenmeler ve hastalıklar karşısında bozulabileceği uzun süreden beri bilinen bir gerçek iken, aynı stres etkenlerinin psikolojik sağlığı da etkileyebileceği ve uzun vadeli yan etkiler doğurabileceği ise ancak yakın zamanda fark edilebilmiştir. Şimdilerde kabul edilen bir başka gerçek ise çocukluk döneminde ortaya çıkan psikolojik sağlık sorunlarının erişkin dönemde devam eden yıkımlar yarattığıdır. Bu nedenle özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde etkin ruh sağlığı yaklaşımları planlayabilmek çok büyük önem taşımaktadır.

Çocuk ve ergenin psikolojik sağlığı, optimal psikolojik işlevselliğe ulaşma ve bu işlevselliği koruyabilme kapasitesidir. Optimal psikolojik işlevsellik, “hastaliksızlık” durumundan çok ilişki kurabilme ve bu ilişkiyi sürdürülebilmeyi, olumsuz yaşam deneyimlerini, gelişimsel zorlukları ve kültürel kaynakları duygusal gelişim için kullanabilmeyi, olumlu kendilik algısı ve kendilik değerini, uygun aile ve akran ilişkisini, öğrenme ve üretken olabilmeyi içerir.

Şekil 1.6: Çocuk ve genç hükümlü ve tutukluların psikolojik sağlığına ilişkin sorunlar

➤ **Ergenlik döneminde görülebilecek bazı psikolojik sağlık sorunları belirtileri**

Psikolojik sağlığa ilişkin belirtilerin her biri tek bir soruna işaret edebileceği gibi başka sorunların belirtilerine de işaret ediyor olabilir. Aşağıda bu gibi sorunlara ilişkin bazı belirtiler ve sorunlara yer verilmiştir:

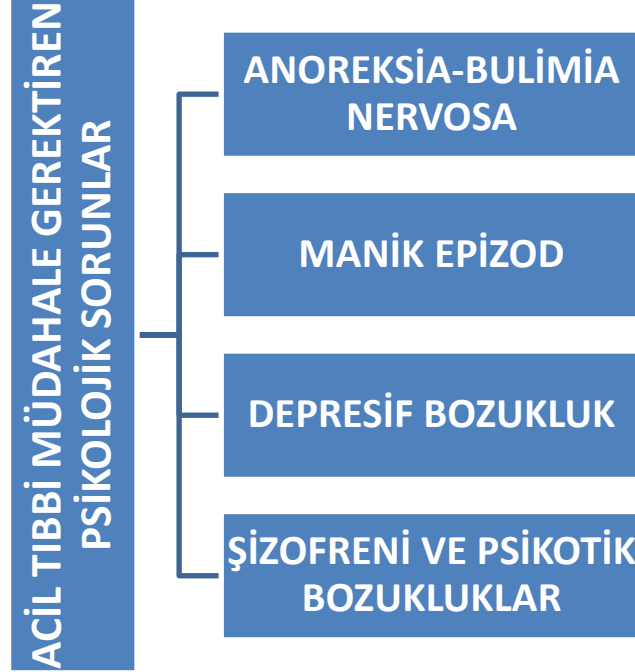
- Okul başarısızlığı, öğrenme sorunları; zeka geriliği, özgül öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) gibi bozuklukların yanı sıra depresyon gibi bir tablonun da göstergesi olabilir.
- Ders ve çoğu etkinlik sırasında dikkatin kolayca dağılması, çabuk sıkılma ve ders ve diğer etkinliklerden kaçınma; öncelikle DEHB göstergesi olabilir.
- Aşırı hareketlilik, çok konuşma, laf arasına girme, sıra bekleyememe; öncelikle DEHB göstergesi olabilir.
- Aile üyeleri ve/veya diğer insanlarla ilişkide sık tartışmalar, kurallara karşı gelme, başkalarını suçlama; karşıt olma ve karşıt gelme bozukluğu (KOKGB) göstergesi olabilir.
- Empati kurmada ve diğer insanlarla, arkadaşlarıyla etkileşimde sorunlar, tekdüze konuşma, sıra dışı ilgi alanları; Aspergersendromu göstergesi olabilir.
- Alkol-madde kullanımı.
- İnsanlara/hayvanlara karşı zalimce davranma, başkalarına gözdağı verme, kavga-dövüş başlatma, hırsızlık, yalan söyleme, başkalarının malına zarar verme, okuldan veya evden kaçma; her biri önemli olan bu belirtiler davranım bozukluğunun tanı kriterleri arasında yer almaktadır.
- Katı ve kuralcı davranışlar, obsesif-kompulsif düşünce ve davranışlar.
- Birçok olay ve etkinlikle ilgili aşırı kaygı ve kuruntular, gerginlik; yaygın anksiyete bozukluğu göstergesi olabilir.
- Eğitim ve beden konusunda yersiz korkular.
- Yersiz bedensel yakınmalar; Somatoform bozuklukların belirtileri arasında yer aldığı gibi anksiyete ve depresif bozukluklar gibi başka psikolojik bozukluklarda da görülebilmektedir.
- Geleceğe yönelik ileri düzeyde karamsarlık, depresyon, içe kapanma, olumsuz benlik algısı, çaresizlik duyguları; depresif bozukluk göstergesi olabilir.

Travma yaşantısının varlığı psikolojik değerlendirme için önemli ve yeterlidir. Travma sonrası bazı psikolojik belirtiler ortaya çıkabilmektedir. Bunlar:

- Olayın sıkça hatırlanması
- Yeniden oluyor gibi duyumsanması
- Rüyada görülmesi
- Travmayı çağrıştıran yer ve kişilerden kaçınma
- Etkinliklere karşı ilgi ve katılımın azalması
- Uyku sorunları, aşırı irkilme, öfke patlamaları

Kimi psikolojik sağlık sorunları ve/veya bunların belirtileri ise acil tıbbi müdahale gerektirir.

Aşağıda verilen bu gibi durumlarda çocuk, vakit geçirilmeden bir hekim muayenesine yönlendirilmelidir:

Şekil 1.7: Acil tıbbi müdahale gerektiren psikolojik sorunlar

- Anoreksia-bulimianervosa (aşırı rejim yapma, kilo ile aşırı uğraşma)
- Olaylar karşısındaki duygu ve tepkilerinin o duruma uygun düşmeyecek biçim ve yoğunluğa bürünmesi, çarpıklık göstermesi, yoğun öfke dışavurumları, benlik saygısında, hareketliliğinde, konuşma hızında aşırı artış, uyku gereksiniminde azalma, riskli davranışlarda artış; iki uçlu duygudurum bozukluğu manikepizod göstergesi olabilir.
- Kendine zarar verme eğilimi, intihar düşünce/girişimleri; depresif bozukluk göstergesi olabilir.
- Gerçeği değerlendirme yetisinde bozulma, varsanılar veya sanrılar, uygunsuz davranışlar; şizofreni veya diğer psikotik bozukluklar göstergesi olabilir.

1.5.4. Psikolojik Sağlık Açısından Koruyucu Etkenler ve Risk Etkenleri

Çocukluk ve ergenlik dönemi psikolojik sorunları erişkinlikte görülen psikolojik sorunların öncülleri olarak kabul edildiğinden erken müdahale uzun süreli sorunların önlenmesine ya da azaltılmasına yardımcı olabilir. Etkin psikolojik tedavi ve destek girişimleri psikolojik sorunların bireysel ve ailesel yükünü hafifletir ve sağlık harcamalarını azaltır.

Çocuğun yaşam sürecinde birbirine karşıt etkenler yani koruyucu etkenler ve risk etkenleri etkileşim içindedir. Bu etkenler çocuğun gelişiminin yönünü ve gidişini değiştirebilir. Koruyucu etkenler çocuk için uyum bozukluğu yaratan çevresel koşullara ve risk etkenlerine karşı çocuğun direncini güçlendiren; risk etkenleri ise çocuğun direncini düşüren etkenlerdir. Burada önemli olan, çocuğu risk etkenlerinden korumaktır.

Koruyucu etkenler ve risk etkenlerine daha ayrıntılı bakmak gerekirse bu etkenler aşağıdaki tabloda görülebileceği gibi genel olarak çocuğa özgü, aileye ait ve toplumsal olmak üzere üç alt başlıkta incelenebilir.

	KORUYUCU ETKENLER	RİSK ETKENLERİ
ÇOCUĞA ÖZGÜ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Olumlu mizaç özellikleri ➤ Yüksek zekâ düzeyi ➤ Tepki vermede esneklik gösterebilme ➤ Dürtü kontrolünün iyi olması ➤ Sosyal becerilerinin iyi düzeyde olması ➤ Sosyal uyumunun yeterli düzeyde olması (akademik başarı, kolay ilişki kurma, aktivitelere katılma) ➤ Olumlu benlik saygısı, yeterlilik duygusu ➤ Beden sağlığının iyi olması 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gebelik, doğum ve doğumdan hemen sonraki dönemde bebeğin gelişimini etkileyecek sağlık sorunlarının olması (düşük doğum ağırlığı, doğumda oksijensiz kalma, gebelikte annenin sigara/alkol/madde kullanımı...) ➤ Gelişimsel sorunlar ➤ Anne-bebek ilişkisinde yetersizlik ➤ Merkezi sinir sistemini etkileyen hastalık öyküsü ➤ Kronik hastalığı olma ➤ Kromozomal anomaliler ➤ Zor ve dirençli mizaç ➤ Dürtüsel ve agresif özellikler ➤ Okul başarısızlığı ➤ Kayıp ya da travma deneyimi ➤ Bazı psikopatolojiler için genetik yatkınlık (şizofreni, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, öğrenme güçlüğü, duygu durum bozukluğu, anksiyete bozukluğu gibi)

AİLEYE AİT	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Aile birliğinin güçlü olması ➤ Aile bireyleri arasında duygusal yakınlığın olması ➤ Anne-babaların destekleyici tutumları ➤ Evde yerinde ve uygun kuralların uygulanması ➤ Güvenli, duyarlı, tutarlı, sevgiye dayalı ebeveyn- çocuk ilişkisi ➤ İyi kardeş ilişkisi ➤ Büyük kardeşin varlığı 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ebeveynlerde psikolojik hastalık ve suç öyküsü (alkol- madde bağımlılığı, depresyon, antisosyal kişilik bozukluğu...) ➤ Ebeveynler arası çatışma ➤ Bozuk evlilik ilişkisi ➤ Anne-baba arası ayrılık/ boşanma ➤ Ailede ciddi fiziksel hastalık/ölüm ➤ Uçlarda veya tutarsız özellikle katı disiplin uygulamaları ➤ Sevgisiz anne-baba ➤ Güvensiz bağlanma ➤ Ebeveynlerde düşük eğitim düzeyi ➤ Çocuk sayısının fazla olması
TOPLUMSAL	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Arkadaşlık ilişkilerinin iyi olması ve yakın arkadaşı olma ➤ Arkadaşları tarafından kabul görme ➤ Olumlu akran etkisi ➤ Başkaları ile iyi geçinme ➤ İyi eğitim ortamlarına sahip olma (çocuğu önemseyen okullar gibi) ➤ Okul dışında grup aktiviteleri- ne katılma ➤ Aile dışında bir yetişkinle yakın ilişkisinin olması (öğretmen, akraba, akran) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Akranlarına karşı agresif davranışlar sergileme ➤ Akranlar tarafından dışlanma ➤ Olumsuz akran etkisi ➤ Okuldan kaçma ➤ Düşük sosyoekonomik düzey ➤ Kurumda büyüme ➤ Çevre/okul değişikliği ➤ Okul dışı aktivitelere ulaşmada güçlük ➤ Göç ➤ Suç ve şiddetin sık görüldüğü çevre ve arkadaşlar arasında yetişme

Tablo 1.1: Çocuklarda ve gençlerde koruyucu ve risk etkenleri

1.5.5. Çocuk Adalet Sistemi'nde Çocukların Psikolojik Sağlık Sorunlarının Dikkate Alınması

Çocuk Adalet Sistemi çalışanlarının özellikle de sosyal çalışma görevlisi veya aile mahkemesi uzmanının çocuğun psikolojik sağlık sorunlarına dair belirtileri fark etmesi, çocuğun adli sisteme giriş sebebi veya korunma ihtiyacı ile bu durum arasında bir ilişki olabileceği için önemlidir. Bu belirtilerin bir psikolojik sağlık sorunundan kaynaklanıp kaynaklanmadığına mutlaka bir tıbbi muayene sonrasında karar verilmelidir. Sosyal çalışma görevlisi ancak bundan sonra çocuğu uygun bir tedaviye yönlendirmelidir.

1.5.6. Çocuğun Psikolojik Sağlık Sorunları ve Ceza Sorumluluğu İlişkisi

Tedavi görmemiş psikolojik rahatsızlığı olan çocuk ve ergenlerin kanunla ihtilafa düşme oranı oldukça yüksektir. Bu durum önemlidir; çünkü çocuk ve ergenlerin yaşadıkları bu gibi sorunların birçoğu uygun bir yaklaşımla tedavi edilebilir.

Psikolojik sağlık sorunları yaşayan çocuk ve ergenler uygun tedavi ve destek almadıkları sürece sorunları devam edecek ve bu durum onların sosyal, eğitimsel ve mesleki

geleceklerini tehlikeye sokacaktır. Hâlbuki çocuk ve ergenlere, mümkünse ailelerini de dâhil ederek yapılacak erken müdahaleler, bu sorunların yol açacağı hasarları ortadan kaldırma ya da en aza indirmede önemli rol oynayabilir. Aynı zamanda çocuğun ya da ergenin örgün eğitimde kalabilmesini ve normal sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesini mümkün kılar. Aksi takdirde bu çocuk ve ergenler için özelleşmiş ve yoğun hizmetlere gereksinim olacaktır.

1.5.7. Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Kurum, Kuruluş ile Meslek Elemanlarının Rol ve Sorumlulukları (Aktörler ve İşlevleri)

Çocuk Adalet Sistemi'nin aktörleri çocuk kolluğundan, Çocuk İnfaz Kurumuna kadar çeşitli makamlardan ve bu makamlarda görev yapan kamu görevlilerinden ve diğer bireylerden oluşur.

Şekil 1.8:Çocuk Adalet Sistemi'nde yer alan kuruluşlar

- **Çocuk** (ÇKK m. 3): Sistemin baş aktörü “çocuk”tur. 18 yaşını tamamlamamış herkes, daha erken yaşta ergin olsa bile çocuktur.

Çocuk Koruma Kanunu'nda;

- **Korunma ihtiyacı olan çocuk:** Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk.
- **Suçta sürüklenen çocuk:** Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu ifade eder. Kanun her iki grubu da korumayı amaçlamaktadır (ÇKK m. 1).
- **Çocuk Hâkimi(ÇKK m. 3):** Ceza yargılamasında, bir hâkim tarafından karara bağlanması gereken işlemler hâkimlik kararı olarak nitelendirilir. Bu şekilde verilen kararlar, yargılama yapılması gerekmeyen kararlardır. Bu nedenle mahkemeler tarafından verilen kararların yanı sıra hâkim kararı olarak nitelendirilen kararlar da söz konusudur. Çocuk hâkimi, hakkında kovuşturma başlatılmış olanlar hariç, suçta sürüklenen çocuklarla, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanacak tedbir kararlarını veren çocuk mahkemesi hâkimini ifade eder.
- **Çocuk Mahkemeleri(ÇKK m. 25-28):** Bu mahkemeler “Çocuk Mahkemesi” ve “Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi” olarak kurulmuştur (ÇKK m. 3, m. 25-28). Mahkemeler, hem suçta sürüklenen çocuklarla ilgili yargılamaları yapmak hem de Çocuk Koruma Kanunu ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir ÇKK m. 26/3).
- **Çocuk Mahkemesi:** Türkiye’de çocuk mahkemelerinin kurulması ilk defa 1979 yılında 2253 sayılı “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun” ile öngörülmüştür. Bu kanun “ceza hukuku ağırlıklı” iken, 2005 tarihli ve 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu” hem suç öncesi koruma hem de suç sonrası güvenlik tedbirleri ile cezalandırma yönlerini birlikte düzenlemiştir.

Çocuk mahkemesi tek hâkimden oluşur (ÇKK m. 25/1). Cumhuriyet Savcısı bu mahkemelerde yapılan duruşmalarda bulunmaz; ancak çocuk mahkemesinin bulunduğu yerdeki Cumhuriyet Savcısı mahkeme kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilir. Çocuk mahkemelerine hem hukuki hem de cezai görevler verilmiştir. Bu mahkemeler; korunmaya muhtaç çocuklar ile suçta sürüklenmiş ancak cezai sorumluluğu olmayan çocuklar için uygulanacak tedbir kararlarını vermek ve suçta sürüklenen çocuklar için Asliye Ceza ve Sulh Ceza Mahkemelerinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalar bakımından görevlidir. Çocuk Mahkemesi, Asliye Ceza Mahkemesi ile Sulh Ceza Mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından suçta sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar.

- **Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi:** Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşur. Mahkeme, bir başkan ve iki üye ile toplanır.

İş yoğunluğu dikkate alınarak bir yerde birden fazla Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi oluşturulabilir. Ağır Ceza Mahkemesi suç tipine ve cezanın ağırlığına göre yetki kazanır. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi, çocuklar tarafından işlenen ve Ağır Ceza Mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar.

- **Kamu Vesayeti Makamı:** Türk Medeni Kanunu'nda kişilerin hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri için hak ve fiil ehliyetine sahip oldukları durumlar düzenlenmiştir. Gerçek kişiler kural olarak ergin (reşit) olduklarında hak ve yetkilerini kullanma (fiil) ehliyetine sahip olur.

Çocuk 18 yaşını doldurunca veya evlenince veya mahkeme kararı ile ergin (reşit) olur. Çocuk ergin oluncaya kadar anne ve babasının velayeti altındadır. Anne ve baba velayet hakkını birlikte kullanırlar. Velayetin anne veya babadan alınması hâlinde velayeti diğer eş tek başına kullanır.

Çocuk yaştaki kişi ergin olmadığı hâlde hem annesinin hem de babasının velayeti çeşitli nedenlerle (ölüm, velayetin kaldırılması gibi) sona erdiğinde fiil ehliyetine de sahip olmadığından, onun hak ve yetkilerini kullanacak bir kanuni temsilci atanması gerekir.

- **Asliye Hukuk Mahkemesi:** Asliye Hukuk Mahkemesi, Kamu Vesayeti Sisteminde denetim makamı görevini yerine getirir. Bu görev kapsamında, vesayet makamı (Sulh Hukuk Mahkemesi) tarafından verilen kararlara karşı yapılan itirazları inceleyip karara bağlar. Vasi tarafından yerine getirilen bazı işlemlerin özel öneme sahip olması nedeniyle bu işlemlerin yapılmasına Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından izin verilmesinden sonra denetim makamı durumundaki Asliye Hukuk Mahkemesinin de izin vermesi, bir anlamda vesayet makamı tarafından verilen izni onaylaması gerekir. Bu işlemler şunlardır:

- Vesayet altındaki kişinin evlat edinmesi veya evlat edinilmesi,
- Vesayet altındaki kişinin vatandaşlığa girmesi veya çıkması,
- Bir işletmenin devralınması veya tasfiyesi, kişisel sorumluluğu gerektiren bir ortaklığa girilmesi veya önemli bir sermaye ile bir şirkete ortak olunması,
- Ömür boyu aylık veya gelir bağlama veya ölüncüye kadar bakma sözleşmeleri yapılması,
- Mirasın kabulü, reddi veya miras sözleşmesi yapılması,
- Küçüğün ergin kılınması,
- Vesayet altındaki kişi ile vasi arasında sözleşme yapılmasıdır.

- **Aile Mahkemesi:** Aile Mahkemeleri, 09.01.2003 tarihli ve 4787 sayılı “Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun” uyarınca kurulmuştur. Bu mahkemelerin, Adalet Bakanlığı tarafından, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede, tek hâkimli ve Asliye Mahkemesi

derecesinde olmak üzere kurulması öngörülmüştür. Gerektiğinde, aynı yerde Aile Mahkemesinin birden çok dairesi kurulabilir. Aile Mahkemesi kurulamayan yerlerde bu kanun kapsamına giren dava ve işlere, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nca belirlenen Asliye Hukuk Mahkemesi'nce bakılır. Aile Mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülki sınırlarıyla belirlenir. Ancak yargı çevresi, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nca değiştirilebilir.

Aile Mahkemesi, eşleri evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda uyararak gerektiğinde uzlaştırmaya; ailenin ekonomik varlığının korunmasına veya evlilik birliğinden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya; aile bireylerinden birini resmi veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirilmesine, bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna devam etmesine; ailedeki küçükler hakkında; bakım ve gözetim yükümlülüğü olan kimsenin nafaka ödemesine; bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş hâlde kalan küçüğü, anne ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye; çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya; genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri işyerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye karar verebilir.

Aile mahkemesince verilen bu kararların takip ve yerine getirilmesinde 4787 sayılı Kanun'un 5. maddesine göre atanan uzmanlardan biri veya birkaçı görevlendirilebilir.

- **Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Bürosu**(ÇKK m. 29-30): Yasanın bu hükmü ile Cumhuriyet Başsavcılıklarında bir çocuk bürosu kurulmuştur (ÇKK m. 29 - 30). ÇKK 28'inci maddede belirtildiği üzere, bu bürolara tercihen çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmetler alanında eğitim almış olan Cumhuriyet Savcıları görevlendirilir.
- **Kolluğun Çocuk Birimi:** Çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimi tarafından yerine getirilir (ÇKK m. 31-32). Kolluğun çocuk biriminin bulunmaması hâlinde genel kolluk birimlerinde çocuğun yetişkinlerden ayrı yerde tutulması gerekir (ÇKK m. 16).

Emniyet Müdürlüğü'nün çocuk birimi, illerde "Çocuk Şube Müdürlükleri", ilçelerde ise "Çocuk Büro Amirlikleri" biçiminde teşkilatlanmıştır. Benzer şekilde, Jandarma Genel Komutanlığınca "Çocuk Kısım Amirlikleri" kurulmuş ve il ve ilçelerde çocukları koruma işlem astsubayları/elemanları görevlendirilmiştir.

Kolluğun çocuk birimi, korunmaya ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başladığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya bakımını üstlenmiş olan kimseye, baroya ve ASPB'ye; çocuk resmi bir kurumda kalıyorsa o kurumun temsilcisine bildirir. Eğer çocuğun yakınının suça azmettirdiğinden veya istismar durumundan şüphe duyulursa, yakınına bilgi verilmez (ÇKK m. 31/2).

Çocuk hakkında görev yapacak kolluk biriminin; çocuk hukuku, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk gelişimi ve psikolojisi, sosyal hizmet gibi konularda eğitim alması sağlanır. Yasa çocuk için kolluk birimine; çocuğun kollukta kalmasının yararına aykırı olacağını gösteren nedenlerin varlığı hâlinde, acil korunma kararını dahi beklemeden gerekli önlemleri alma ve çocuğu en yakın ve en kısa sürede, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına teslim etme yetkisini de vermiştir (ÇKK m. 31/5).

- **Sosyal çalışma görevlileri:** Mahkemelere Adalet Bakanlığınca kadrolu olarak sosyal çalışma görevlileri atanır (ÇKK m. 33-35). Atamada çocuk ve aile sorunları ile çocuk hukuku ve çocuk suçluluğunun önlenmesi alanlarında yüksek lisans yapmış olan kişiler tercih edilir.

Aile Mahkemelerinde görevli uzmanlar: Her aile mahkemesine; davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyumsuzluk nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek, mahkemenin gerekli gördüğü hâllerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek ve mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak üzere Adalet Bakanlığınca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından birer psikolog, pedagoğ ve sosyal çalışmacı atanır.

Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukuki veya fiili herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hâllerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden bilirkişiliğe ilişkin hükümlere göre yararlanılır.

- **Müdafî, vekil ve baro:** Bir suçun mağduru olan veya suça sürüklenen çocuğun bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkı vardır (AİHS m. 6; ÇHS m. 40; CMK m. 150 ve 239).

Müdafî; şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatı vekil; katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu kişiyi ceza muhakemesinde temsil eden avukatı ifade eder.

- **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı:** Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetleri” yapmak üzere kurulmuş bir teşkilat olduğu için çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir alınması isteminde bulunabilir (ÇKK m. 7) veya derhal koruma altına alınması gereken çocuk, kurum tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararı alınması için çocuk hâkimine başvurur (ÇKK m. 9).

Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında görevli sosyal çalışma görevlileri ÇKK ile verilen görevleri yaparlar (ÇKK m. 33). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve yerel yönetimler çocuk hakkında gerekli destekleyici tedbirleri yerine getirirler (ÇKK m. 45).

- **Adalet Bakanlığı:** Adalet Bakanlığı, Çocuk Adalet Sisteminde görev yapan kurumlar arasında koordinasyonu sağlar (ÇKK m. 45/3). Denetim görevlisi, çocuk hakkında verilen denetim kararını yerine getirmekle görevli kişidir (ÇKK m. 37). Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilebilir (ÇKK m.36).

Korunma ihtiyacı olan çocuklar veya suç tarihinde 12 yaşını bitirmemiş suça sürüklenen çocuklar ile ilgili olarak çocuğun aileye teslimi yönünde karar verilmesi hâlinde, bu çocuklar hakkında denetim görevi, gözetim esaslarına göre ASPB tarafından yerine getirilir. ASPB İl Müdürlüğü, çocuk için bir denetim görevlisi görevlendirir.

Adli kontrol altına alınan, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verildiği hâllerde bu görev, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü tarafından yerine getirilir. Şube Müdürlüğü çocuk için bir denetim görevlisi görevlendirilir. Görevlendirme sırasında çocuğun kişisel özellik ve ihtiyaçları dikkate alınır ve çocukla kolay iletişim kurabilecek olanlar tercih edilir.

- **Denetim görevlisi:** Kararla ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, ona yardımcı olmak, gerektiğinde önerilerde bulunmak, rehberlik etmek ve ihtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olmakla görevlidir (ÇKK m. 38). Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ile yaratılan aktörler; Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı (DSYMKK m. 8), Şube Müdürlüğü (DSYMKK m. 10), Koruma Kurulları (DSYMKK m. 16) ve Danışma Kurulu'dur (DSYMKK m. 19).

Denetimli Serbestlik Sistemi, ülkemizde 2005 yılında ceza adalet mevzuatında yapılan değişiklikler sonucu kurulmuş; Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ise 20 Temmuz 2005 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı kurulmuş, Daire Başkanlığı bünyesinde;

- Yetişkin Denetimli Serbestlik Şubesi,
- Çocuk Denetimli Serbestlik Şubesi,
- Koruma Kurulları ve Yardım Şubesi,
- Kamu Yararına Çalışma ve Madde İzleme Şubesi,
- Rapor ve Rehberlik Hizmetleri Şubesi şeklinde Şube Müdürlükleri oluşturulmuştur.

- **Denetimli serbestlik hizmeti:** Şüpheli, sanık veya hükümlüyü ceza infaz kurumuna almadan toplum içinde denetleyerek yeniden toplumla bütünleşmesini amaçlayan, bunu sağlayabilmek için ihtiyaç duyulan her türlü

hizmet, program ve kaynakların sağlandığı insan ve toplum temelli bir uygulamadır.

Bu kapsamda mahkemeler tarafından çocuklar hakkında hapis cezasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasını infaz ederek koşullu salıverilmesi, kısa süreli hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilmesi gibi hâllerde çocuk hakkında rehberlik hizmeti, eğitim tedbiri, örgün eğitime devam edemeyen çocuklar için mesleki eğitim kursları gibi yaptırımlara karar verilebilmektedir. Mahkemeler tarafından verilen bu tür tedbir kararları denetimli serbestlik ve yardım merkezleri tarafından yerine getirilmektedir.

- **Denetimli Serbestlik Şube Müdürlükleri:** Mahkemeler tarafından çocuk ve yetişkinler hakkında verilen kararların infaz görevinin yanı sıra, çocukların toplumla bütünleşme çalışmalarının desteklenmesi amacıyla rehberlik hizmeti çerçevesinde çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bunlar arasında şubeler bünyesinde kütüphaneler oluşturulması, sportif ve kültürel faaliyetler düzenlenmesi, valilik ve kaymakamlık gibi kamu kurumları, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kişilerle görüşülerek ekonomik yardıma ihtiyaç duyan çocuklara yardım sağlanması, aile içi iletişimin artırılması ve ergenlik sorunları konusunda rehber öğretmenler ile işbirliği yapılması, çeşitli kurumlarla görüşülerek genç hükümlülere iş sağlanması gibi çalışmalar sayılabilir.
- **Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu:** Bu kurumların da doğrudan veya dolaylı olarak çocuk ceza adalet sistemi içinde görevleri vardır.
- **Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu:** Çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır (CGİK m. 11).
- **Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları:** Cezanın infazına başlandığı tarihte 18 yaşını bitirmiş olup da 21 yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır (CGİK m.12).
- **Çocuk Eğitimevi:** Çocuk Eğitimevleri, çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleşmeleri amaçları güdülenek yerine getirildiği kurumlardır. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz. Kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır (CGİK m. 15).Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve 18 yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri için 21 yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir.

1.6. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlünün Yeniden Topluma Kazandırılması ile İlgili Faaliyetler

Aşağıda çocuk ve genç tutuklu veya hükümlünün yeniden topluma kazandırılması ile ilgili olarak gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili bilgi verilecektir.

1.6.1. Çocuk Adalet Sisteminde Çocukların Gelişim Düzeylerinin ve İhtiyaçlarının Dikkate Alınması

Adalet sistemi içerisindeki çocukların gelişim düzeyleri özellikle aşağıdaki alanlarda çocuk adalet sistemi çalışanı için önem ifade eder. Bu alanlar şunlardır:

- Söylenenleri anlama yeteneği
- Düşünce ve duygularını ifade etme yeteneği
- Kendisi hakkında verilecek kararların sonuçlarını kavrama yeteneği
- Görüş oluşturma yeteneği
- Adli süreçlerden etkilenişi

Çocuğun yaşı ve tabii olduğu adli sürecin niteliği bu süreçten farklı biçimlerde etkilenmesine neden olur. Çocuk adalet sisteminin kendisinin de çocuğu örselememesi için bu etkinin dikkate alınması gerekir. Örneğin 17 yaşındaki bir çocuk için duruşma salonu düzeni çok korkutucu gelmeyebilir. Ancak 5 yaşındaki bir çocuk için salon çok büyük, cübbeli ve yukarıdan bakan hâkim ve savcılar anlaşılmaz ve hatta bazen korkutucu olabilir.

Çocukla görüşülen ortamda görüşmeci ve varsa görüşme sürecinde görevli diğer meslek elemanları (örneğin hâkim veya savcı ifade alırken avukat veya zabıt kâtibi) dışında hiç kim- senin olmamasına dikkat edilmelidir. Eğer kollukta yapılan bir işlem söz konusu ise görüşme, başka görevlilerin girip çıkmasına gerek olmayacak bir ortamda yapılmalıdır.

Küçük yaştaki çocukların dinlenmeleri sırasında çocuğun kürsüye hâkimin yanına çağrılarak hâkim tarafından dinlenmesi, hâkimlerin kullandığı iyi uygulama örneklerindedir. Çocuğu adalet sistemi içerisine sokmadan koruyucu – önleyici – geliştirici – değiştirici ve tedavi edici yöntemlerin uygulanması ve bunun çocuk adalet sisteminin temel prensibi hâline getirilmesi gerekmektedir.

Bu sonucu elde etmek ancak, çocuk ve ergenin gelişimsel döneminin özelliklerini bilen ve bazı davranışların ergenlik döneminin doğal sonucu olduğunu gören ve bu durumdaki çocuğa rehberlik edebilecek beceriye sahip çocuk adalet sistemi çalışanlarının çabaları ile mümkün olabilecektir (Riyad İlkeleri m.5).

Suçta sürüklenen çocuklar bakımından kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının ertelenmesi, uzlaşma gibi usuller bu amaçla kullanılmaya elverişli araçlardır. Bu süreçte bir denetim görevlisinin ona eşlik etmesi ve yönlendirmesi, teşvik ve takdir etmesi bütün hayat kurgusunu değiştirebilir. Mağdur, tanık veya suçta sürüklenmiş ergenin kendisi hakkında verilecek kararlarla ilgili görüşünün alınması da sorumluluk üstlenmesini sağlayacak bir araçtır.

1.6.2. Çocuk Eğitimevi

Çocuk Eğitimevleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleşmeleri amaçları güdülen yerlere getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır (CGİK m. 15). Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve 18 yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri için 21 yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir.

1.6.3. Denetimli Serbestlik Hizmeti

Şüpheli, sanık veya hükümlüyü Ceza İnfaz Kurumuna almadan toplum içinde denetleyerek yeniden toplumla bütünleşmesini amaçlayan, bunu sağlayabilmek için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı insan ve toplum temelli bir uygulamadır. Bu kapsamda mahkemeler tarafından çocuklar hakkında hapis cezasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasını infaz ederek koşullu salıverilmesi, kısa süreli hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilmesi gibi hâllerde çocuk hakkında rehberlik hizmeti, eğitim tedbiri, örgün eğitime devam edemeyen çocuklar için mesleki eğitim kursları gibi yaptırımlara karar verilebilmektedir. Mahkemeler tarafından verilen bu tür tedbir kararları denetimli serbestlik ve yardım merkezleri tarafından yerine getirilmektedir.

1.6.4. Sosyal İnceleme Raporu

Çocuk adalet sisteminin belkemiği olan sosyal inceleme raporları (SİR), çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun bireysel ve toplumsal gereksinmelerinin değerlendirildiği ve böylece çocuğun bireyselleştirildiği raporlardır. SİR, hem çocuğun suça sürüklenme veya korunma ihtiyacı içinde olmasının nedenlerini ve gereksinmelerini tanımlama hem de çocuğun gereksinim duyduğu hizmetleri belirleme ve geliştirme açısından önem taşır. Bu nedenle SİR suça sürüklenen çocuk ve çevresiyle nasıl çalışması gerektiğini içeren “bireysel müdahale planına” temel oluşturur.

Çocuk Adalet Sistemini, genel adalet sisteminden ayıran en belirgin fark bu raporlardır. SİR olmayan bir yargılamanın, çocuk adalet sistemi yargılaması olduğunu söylemek son derece güçtür. SİR; bilgi toplama, değerlendirme ve müdahale süreçlerinden oluşan bir aşama ile hazırlanır. SİR’in hazırlanmasında en önemli iş bilgi toplamadır. Suça sürüklenen çocuğun; kendisi, çevresi, ailesi, okul durumu, sağlık durumu ve zekâ durumu hakkında bilgi toplama ile işe başlanır.

Bunun için çocuk ve çevresi ile görüşülmeli, okuluna gidilip okul durumu hakkında bilgi alınmalı (ders başarısı, devam durumu, öğretmen ve öğrencilerle ilişkisi vb.), bu bilgiler yapılacak değerlendirmeye esas olmak üzere raporda ayrıntıları ile gösterilmelidir. Ev, iş yeri ve okul ziyaretlerinde bu yerlerin fiziki koşulları, çocuk üzerindeki olası etkileri tespit edilip rapora yazılmalıdır.

Görüşme; bilgi toplama bakımından en önemli araçtır. Çocukla mutlaka görüşülmeye çalışılmalı; ancak bununla yetinilmemelidir. Çocuğun ailesi ve sosyal çevresini etkileyen bireylerle de görüşme yapılmalıdır.

Çocukla ilgili; mahkeme dosyası, polis tutanakları, bedensel ve psikolojik sağlık durumunu gösterir adli raporlar incelenmelidir. Yapılan tespitler sırasında çocuk hakkında ayrıca bir psikiyatrik değerlendirme, zekâ testi vb. ihtiyaçlar ortaya çıkar ise mahkeme ile iletişime geçilip öncelikle bunların yapılması sağlanmalı, buradan elde edilen bilgiler SİR'de kullanılmalıdır.

1.6.5. Çocuk Adalet Sistemine Hâkim Olan İlkeler

Şekil 1.9: Çocuk Adalet Sistemine hâkim olan ilkeler+

➤ **Ayrımcılığa Tabi Tutmama İlkesi**

Çocuklar; kendilerinin, anne babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrıma tabi tutulamaz (ÇHS m. 2). ÇHS'nin 2. maddesinde güvence altına alınan ayrımcılık yasağı, ÇHS'nin 37. ve 40.maddelerinde koruma altına alınan temel çocuk adaleti ilkelerinin yanında, çocuk adalet sisteminin temel ilkelerindedir.

Çocuk adalet sistemiyle karşı karşıya kalan, kanunla ilişki içindeki tüm çocuklara bu bağlamda suça sürüklenen çocuklara, ayırım gözetmeksizin eşit muamele edilmesini sağlamak için gerekli tüm tedbirler alınmalıdır (ÇHS m.2; Havana Kuralları 4; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri III-D). Sokak çocukları; ırksal, etnik, dini veya dilsel azınlıklara mensup çocuklar; yerli halktan olan çocuklar; kız çocuklar; engelli çocuklar gibi savunmasız çocuk gruplarını ilgilendiren ve tutarlı bir politikanın eksikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilen fiili (de facto) ayrımcılık ve eşitsizliklere özellikle dikkat edilmelidir. Bu anlamda, çocuk adaletinin idaresinde yer alan tüm profesyonellerin eğitilmesi ve suça sürüklenen çocuklara eşit muameleyi arttıran ve tazminat, telafi ve düzeltme olanakları sunan kural, yönetmelik veya protokollerin oluşturulması gerekir (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 3, para. 4a).

Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde bir temel ilke olarak benimsenen “çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutmama” ilkesi, çocuk adalet sistemine esas teşkil etmektedir.

➤ **Çocuğun Yüksek Yararının Gözetilmesi İlkesi**

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3/1. maddesinde, mahkemelerce yapılan ve çocukları ilgilendiren tüm faaliyetlerde çocuğun yararının temel düşünce olduğu vurgulanmıştır. Çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun yüksek yararının korunması, ceza hukukunun geleneksel amaçlarının (bastırma/cezalandırma) yerine, suça sürüklenen çocuk söz konusu olduğunda rehabilitasyonun ve onarıcı adaletin tercih edilmesi anlamındadır (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 3, para. 4b). Çocuğun yüksek yararı, çocuğun onur, özgürlük ve eşit muamele gibi birçok hakkına saygı duyulmasını gerektirir Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri, III-B). Çocuk Koruma Kanunu'nda da çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, temel ilke olarak kabul edilmiştir (ÇKK m.4/1-b, g).

➤ **Çocuğun Saygınlık ve Değer Duygusunu Gözetilen Muamelede Bulunma ve Çocuğun Durumuna Uygun İhtimam Gösterilmesi İlkesi**

Çocuk adalet sistemi içinde suça sürüklenen çocuğa, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele etme ve durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ilkeleri, çocuk adalet sisteminin temel ilkelerindedir (ÇHS m.40/1). Bu ilkeler, çocuğun kollukla ilk temasından başlayarak çocuk adalet sistemindeki tüm süreç boyunca

uygulanmalı, gözlenmeli ve saygı gösterilmelidir (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 3, para. 4e).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesinin 1. paragrafında, çocukların özel ihtimam ve yardım görme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nda da soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ile çocuk hakkında kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun, eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi temel ilke olarak kabul edilmiştir (ÇKK m.4/1-g, h).

➤ **Adil Yargılama İlkesi**

Adil yargılama ilkesi, ceza muhakemesinin tamamına, dolayısıyla ceza muhakemesinin gerek soruşturma gerekse kovuşturma evrelerine hâkim olan bir ilkedir. Çocukların muhakemesinde insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi bir ilke olarak kabul edilerek (ÇKK m.4/1-f), çocuğun adalet sistemi içinde olabildiğince kısa süre kalması sağlanmakta, adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesi önlenmektedir. Makul sürede yargılanma, savunma, çocuk mahkemelerinde yargılanma hakları ve masumiyet karinesi bu ilkenin kapsamındadır (ÇHS m.40/2-b).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 40/2-b'de güvence altına alınan adil yargılama kapsamındaki bu hak ve teminatların uygun ve etkili bir şekilde uygulanması, çocuk adaletinin icrasında yer alan kişilerin niteliğine bağlıdır. Bu bağlamda polis memurları, savcılar, çocuğun yasal veya diğer temsilcileri, hâkimler, denetimli serbestlik görevlileri, sosyal çalışma görevlileri gibi tüm bu profesyonellerin eğitimi büyük önem taşır. Bu profesyoneller bir çocuğun ve daha da önemlisi bir ergenin fiziksel, psikolojik, zihinsel ve sosyal gelişimi hakkında ve engelli çocuklar, yerinden olmuş çocuklar, sokak çocukları, mülteci veya sığınmacı çocuklar ve ırksal, etnik, dini, dilsel veya diğer azınlıklara mensup çocuklar gibi en savunmasız konumda olan çocukların özel ihtiyaçları hakkında iyi düzeyde bilgiye sahip olmalıdır (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 4, para. 23). Ancak bu takdirde çocukların haklarını ve üstün yararını gözetilen adil bir yargılama gerçekleştirilebilir.

➤ **Gizlilik İlkesi**

Çocuğun lekelenmesini önlemek, çocuğun toplumla bütünleşmesinin önünde engel oluşturmamak için çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun özel hayatına saygı ile onur ve itibarının korunması hususuna özen gösterilmelidir. Nitekim ÇHS'nin 16. maddesinde çocuğun özel yaşantısının korunması hakkı güvence altına alınmasına rağmen, ÇHS m.40/2-b(vii)'de ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuğun kovuşturmanın her aşamasında özel hayatına saygı gösterilmesi hakkı olduğu ayrıca vurgulanmıştır. "Kovuşturmanın her aşamasında" ifadesi, kollukla olan ilk irtibattan başlayarak, örneğin bilgi ve kimlik talebi gibi, yetkili bir otorite tarafından verilecek nihai karara veya gözetim, nezaretten ya da özgürlükten yoksunluktan salıverilmeye kadar kovuşturmanın tüm aşamalarını içerir. Bu bağlamda amaç, damgalama süreciyle ortaya çıkacak zarardan

kaçınmaktır. Bu husus BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 2007/10 no.lu "Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları" na ilişkin genel görüşünde de vurgulanmıştır.

Çocuğun lekelenmemesi için çocukla ilgili tüm işlemlerin gizlilik içinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Suça sürüklenen çocukların kayıtları kesinlikle gizli tutulmalı ve üçüncü kişilerin bilgisine kapalı olmalıdır. Suça sürüklenen çocuğa ilişkin kayıtlar, aynı suça sürüklenen çocuğu ilgilendiren daha sonraki davalarda, yetişkin kovuşturmalarında veya gelecekte verilecek hükümlerin ağırlaştırılmasında kullanılmamalıdır (Pekin Kuralları, Kural 21.1 ve 21.2; BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 4-D, para. 23).

Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınır (ÇKK m.4/1-1). Çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ile uygulanmasına ilişkin tüm süreçlerde çocuğun avukatı hariç olmak üzere çocuğun kimliği, adresi, fotoğrafları, yaşadığı travmalar gibi çocuğa ve yakınlarına ait her türlü bilgi ve bu bilgilerin yer aldığı rapor ve belgeler ile kayıtlar gizli tutulur. Yazışmalar gizlilik ilkesine uygun bir şekilde gerçekleştirilir (Tedbir Yönetmeliği, m.26). Sosyal inceleme raporları gizli olup amacı dışında kullanılamaz (Uygulama Yönetmeliği m.18/1-e; m.22/1). Sosyal inceleme raporları, denetim planı ve raporu hakkında bilgi sahibi olmasının çocuğun yararına aykırı olduğuna kanaat getirilirse bunların incelenmesi çocuk ve avukatı hariç kısmen veya tamamen yasaklanabilir (ÇKK m.41/2). Çocukların yakalanması, gözaltına alınması ve ifadesine ilişkin işlemlerde de gizlilik esas olup çocukların kimlikleri ve eylemleri mutlaka gizli tutulur (YGIY m.19/7).

Ceza muhakemesinin kovuşturma evresinde de gizlilik ilkesi geçerlidir. Çocukların duruşmaları kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır (CMK m.185/1). Kovuşturma sırasında 18 yaşını doldurmuş çocuklar hakkında yargılama açık yapılır, hüküm de açık tefhim edilir (Uygulama Yönetmeliği m.13/2).

➤ **Çocukların Haklarında Alınan Kararlara Katılımı İlkesi**

Görüşlerini oluşturma yeteneği olan her çocuk, hakkındaki her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahiptir. Çocuğu etkileyen adli veya idari bir süreçte onun ya doğrudan doğruya veya temsilcisi veya uygun bir makam yolu ile dinlenmesi fırsatı sağlanmalıdır (ÇHS m.12). Çocuğun dinlenmesi ile yetinilmeyip kararlar oluşturulurken istek ve görüşleri de dikkate alınmalıdır. Böylece çocuğun hakkında alınacak kararlara katılımı sağlanır.

Çocuğun karar sürecine katılımının sağlanması için ise bilgilendirilmesi gerekir (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri III-A; ÇKK m.4/1-a,d). Suça sürüklenen çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlere karar vermeden önce yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun görüşü alınır (ÇKK m.13/2). Çocuğun adalet sisteminde yanında bulunan sosyal çalışma görevlisi, görevini yaparken çocuğun katılım hakkına saygı göstermek ve kendi görüşlerini serbestçe oluşturma yeteneğine veya yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun kendisi ile ilgili olarak alınacak kararlara katılımını sağlamakla yükümlüdür (Uygulama Yönetmeliği m.18/1-d).

➤ **Çocuğun Toplumla Bütünleşmesini Sağlama İlkesi**

Suçta sürüklenen çocuklara yapılan muamelede, çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesine olanak sağlayacak ve onun toplumdaki yapıcı rolünü güçlendirecek şekilde hareket edilmelidir (ÇHS m.40). Bu bakımdan suçta sürüklenen çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakları dikkate alınarak çocuğun yaşına ve gelişimine uygun, eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesini destekleyecek nitelikte kararlar verilmeli ve uygulanmalıdır (ÇKK m. 4/1-a, h).

Bu bağlamda gerek korunma ihtiyacı içinde olan gerekse suçta sürüklenen çocuk bakımından alınacak kararların uygunluğu ve yerine getirilmesinde sosyal incelemenin yaptırılması, çocuk adalet sisteminin vazgeçilmez unsurudur. Suçta sürüklenen çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hâkimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır (ÇKK m.35/1). Pekin Kuralları, m.16.1’de de belirtildiği üzere çocuk hakkında alınacak bir karardan önce sosyal incelemenin yapılması esas olmalıdır. Mahkeme veya çocuk hâkimi tarafından çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılmaması hâlinde, gerekçesinin kararda gösterileceğine ilişkin ÇKK m.35/3 hükmü ve ÇKK’nın uygulanmasında temel ilke olarak benimsenen çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi ve çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ilkeleri dikkate alındığında sosyal inceleme yaptırılması zorunluluk olarak anlaşılmalıdır. Çocuk hakkında alınacak kararın çocuğun özelliklerine ve gereksinimlerine uygun olabilmesi için psikoloji, sosyoloji, tıp gibi diğer bilim dallarından yararlanılması gerektiği gibi kararların uygulanmasında çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları (ÇKK m. 4/1-e) gereklidir.

Çocuk hakkında verilecek kararlardan yaptırım söz konusu olduğunda çocuğun toplumla bütünleşmesi hususu dikkate alınmalı, çocuğun toplum içinde iyileştirilmesi tercih edilmelidir.

➤ **Çocuğun Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Son Çare Olması İlkesi**

Özgürlükten yoksun bırakma, çocuğun uyumlu gelişimi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur ve çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesini ciddi şekilde önler. Bu bakımdan uluslararası belgeler ve taraf devletler için bağlayıcı olan Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasının en son çare olmasını ve mümkün olduğunca en kısa süre olmasını öngörmektedir (ÇHS m.37-b; Havana Kuralları 1, 2; Pekin Kuralları 17.1). Ayrıca Çocuk Hakları Sözleşmesi, idam cezası ve salıverilme koşulu olmayan ömür boyu hapis cezasını da yasaklamaktadır (ÇHS m.37-a). Özgürlükten yoksun bırakma süresinin uzunluğuna, daha erken salıverilme ihtimalini ortadan kaldırmamak koşuluyla yetkili yargı makamları tarafından karar verilir (Havana Kuralları 2).

Çocuk Koruma Kanunu’nda da çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması (ÇKK m.4/1- i), tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması (ÇKK m.4/1- j) temel ilke olarak kabul edilmiştir.

➤ **Ayrı Yerde Tutma İlkesi**

Çocukların buldukları kurumda yetişkinlerden ayrı tutulması anlamındaki ayrı yerde tutma ilkesi, birçok uluslararası belgede özellikle vurgulanmıştır (BM Cezaevi Asgari Standart Kuralları, m.8/d, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Antlaşma, m.10/3, ÇHS, m.37, Pekin Kuralları, m.26.3; Havana Kuralları, m.29). Ancak bu ilkeye bir takım istisnalar getirilmiştir. Çocuğun kendi yüksek yararı gerektiriyorsa (ÇHS, m.37), çocuklar aynı ailenin üyeleri ise ve çocuklar için yarar sağlayacak dikkatli şekilde seçilmiş yetişkinlerle birlikte özel bir iyileştirme programının parçası olmak koşuluyla (Havana Kuralları, m.29), yetişkinlerle bir arada olabilir.

Çocuk Koruma Kanunu m.4/1- k'da "çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları" bir ilke olarak kabul edilmiştir. Gözaltına alınan çocukların, kolluğun çocuk biriminde tutulacağı, kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde ise çocukların gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulması gerektiği de ÇKK m.16/1'de hüküm altına alınmıştır. Kolluk bünyesinde çocuklarla ilgili işlemlerin yürütülmesi sırasında, bunların soruşturma nedeniyle kolluk biriminde bulunan yetişkinlerle karşılaşmalarının engellenmesi için gerekli tedbirler alınır (Uygulama Yönetmeliği, m.16/2).

Çocukların haklarındaki tutuklama kararı ve hapis cezasının infazı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun uyarınca, çocuk kapalı cezaevleri ve çocuk eğitim evlerinde yerine getirilir (CGİK m.12, CGİK m.15). Çocuk hükümlüler ile ilgili gözlem ve sınıflandırmada ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya bunların noksanlığı hâlinde çocuk kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yerine getirilir (CGİK m.23/1-c). Çocuk hükümlülerin barındırılması sırasında çocukların yetişkinlerle kanunda sayılan hâller dışında bir araya gelmelerine ve bağlantı kurmalarına izin verilmez (CGİK m.63/3).

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıdaki işlem basamaklarını takip ederek Çocuk ve Genç Hükümlü ve Tutuklu Psikolojisinde yer alan gelişim dönemleri, gelişim alanları ve gelişim ilkelerini göz önünde bulundurarak bir araştırma yapınız. Yapmış olduğunuz araştırma sonuçlarını sınıf ortamında paylaşınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Gelişimle ilgili kavramları açıklayınız.	➤ Gelişimin önemini içeren bir kitap okuyarak ya da bir belgesel izleyerek açıklayabilirsiniz.
➤ Gelişimin ilkelerini açıklayınız.	➤ Çevrenizde bulunan bir sağlık kuruluşunda görev yapan bir personelden yararlanabilirsiniz.
➤ Gelişim alanlarını açıklayınız.	➤ Yakın çevrenizde bulunan bir sağlık personelinden yardım alabilirsiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi gelişimle ilgili bir kavram **değildir**?
A) Büyüme
B) Olgunlaşma
C) İçgüdü
D) Hazır bulunuşluluk
E) Kritik dönem
2. Aşağıdakilerden hangisi gelişim ilkelerinden birisi **değildir**?
A) Gelişim biyolojik faktörlerden ve çevreden etkilenir.
B) Gelişimde bireysel farklılıklar yoktur.
C) Gelişimde kritik dönemler vardır.
D) Gelişimde bir sıra vardır ve gelişim süreklidir.
E) Gelişim tüm alanlarıyla bir bütündür.
3. Aşağıdakilerden hangisi gelişim alanlarından biri **değildir**?
A) Bilişsel (Zihinsel) Gelişim
B) Fiziksel Gelişim
C) Dil Gelişimi
D) Ahlak Gelişimi
E) Oyunsal Gelişim
4. Aşağıdakilerden hangisi gelişim dönemlerinden birisi **değildir**?
A) Bebeklik dönemi
B) Ergenlik dönemi
C) İlk çocukluk dönemi
D) Son çocukluk dönemi
E) Yeni çocukluk dönemi
5. Aşağıdakilerden hangisi çocuk ve genç tutuklu veya hükümlünün yaşayabileceği sorunlardan birisi **değildir**?
A) Yalan söyleme
B) Parmak emme
C) Hırsızlık
D) Terleme
E) Saldırganlık

Aşağıdaki cümleleri dikkatlice okuyarak boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü yazınız.

6.çocukluktan yetişkinliğe geçişin gerçekleştiği insan hayatının en güç devrelerinden birisi olarak tanımlanır.

7. Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğa.....denir.
8. Cezanın infazına başlandığı tarihte 18 yaşını bitirmiş olup da 21 yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlara.....denir.
9. Çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleşmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislere.....denir.
10. Çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun bireysel ve toplumsal gereksinmelerinin değerlendirildiği ve böylece çocuğun bireyselleştirildiği raporlara.....denir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

ÖĞRENME KAZANIMI

Çocuk ve genç hükümlü/tutuklunun günlük yaşamında psikolojisini olumlu veya olumsuz etkileyen faktörleri tespit ederek tedbir alabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çocuk gelişimini, gelişim sürecini etkileyen olumlu/ olumsuz faktörleri internet ve kaynak kitaplardan inceleyiniz.
- Gelişim sürecini olumlu/olumsuz etkileyen faktörler hakkında okulunuzun rehberlik servisinden bilgi alınız.

2. ÇOCUK VE GENÇ HÜKÜMLÜ/TUTUKLUNUN GÜNLÜK YAŞAMINDAKİ PSİKOLOJİK DURUMUNU GÖZLEMLEME

Ceza İnfaz Kurumu'nda çocuk ve gençlerin psikolojisini anlayabilmek için çocuk gelişimi ve gelişim sürecini etkileyen olumlu/ olumsuz faktörlerin bilinmesi gerekir. Gelişim sürecini etkileyen olumlu, olumsuz, ihmal, istismar, risk faktörleri ve bunların değerlendirilmesi konuları açıklanacaktır.

2.1. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlünün Gelişim Sürecini Olumlu Etkileyen Faktörler

Gelişim sürecini; sosyal davranışlarda bulunma, olumlu aile iletişimi, geniş aile yapısı, olumlu akranlara sahip olma ve akademik başarı etkileyen faktörlerdir.

2.1.1. Olumlu Sosyal Davranış

Olumlu sosyal davranış, başka bir kişinin yararı için gönüllü olarak gerçekleştirilen davranış olarak tanımlanmaktadır. Olumlu sosyal davranışlar, çocuklar arasında 2-3 yaşından itibaren görülmektedir. Olumlu sosyal davranışlar gösteren çocuklar, oyun sırasında diğer çocuklara ilgi göstermekte, bir çocuk yaralandığında ona oyuncak vererek ya da bir yetişkine haber vererek onu rahatlatmaya çalışmaktadır. Bir çocuğun diğer kişiye bu tür davranışlar gösterebilmesi için öncelikle onun kendisinden farklı hissettiğini anlaması gerekir.

Olumlu sosyal davranış gösteren çocuklar, diğer çocuklar ya da bir yetişkin acı çektiğinde destekleyici ya da sempatik bir şekilde yaklaşmak için diğer kişinin duygularını yeteri kadar anlamaktadırlar. Okul öncesi dönemdeki çocuklar, genellikle eşyaları paylaşma şeklinde olumlu sosyal davranışlar gösterirlerken okul ve ergenlik dönemindeki çocuklar ise ihtiyaç duyan kişiye genellikle fiziksel ve sözel destek sağlamayı tercih etmektedirler.

Çocukların yardımsever ve özverili davranışlar göstermelerinde; sıcak ve sevecen bir aile ortamına sahip olmaları, ebeveynleri tarafından sosyal kuralların net bir biçimde açıklanması, çocuğun olumlu sosyal davranışlarının pekiştirilmesi, bu davranışları göstermeleri için onlara fırsatların sunulması ve ebeveynlerin de benzer davranışlarla onlara model olmaları oldukça belirleyici olmaktadır.

2.1.2. Olumlu Aile Etkisi

Ebeveyn sıcaklığı, yakın ilişki ve ebeveyn desteğinin çocuğun gelişimi üzerinde oldukça olumlu etkileri bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar özellikle anne ile yakınlığın ve ebeveynin çocuğuna karşı sıcaklık göstermesinin, ergenin riskli davranışlar göstermesini engellediğini; gençlerin suç işlemesini engellemede olumlu disiplin yöntemlerinin kullanılması, etkin izleme ve denetim, destekleyici ebeveyn-çocuk ilişkileri, çocuklarını destekleyen, onlarla ilgilenen ve çocuklarının yanlarında olduklarını hissettiren ailelerle bilgi ve destek almaya çalışan ebeveynlerin çocuğu suçluluktan koruyan unsurlar olduğunu ortaya koymuştur.

Resim 2.1: Olumlu aile

2.1.3. Geniş Aile Yapısı

Günümüzde kentleşme ya da ekonomik nedenlerle aile yapısının genellikle çekirdek aile olduğu görülmektedir. Bunun yanında boşanmalardaki artış nedeniyle tek ebeveynli ailelerde de artış görülmektedir. Ancak geçmiş çalışmalarda birkaç neslin birlikte yaşadığı ailelerin ya da diğer aile bireylerinin çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinde katkıda bulunmalarının çocuk üzerinde oldukça olumlu etkileri olduğu ortaya konmuştur.

Geniş bir ailede yetişen çocukların daha az davranış problemleri ve uyku sorunları gösterdikleri, özbakım konusunda daha yeterli oldukları ve daha az bağımlı oldukları ortaya konmuştur.

Diğer aile bireylerinin çocuğun veya ergenin bakımı ve gözetiminde ortak rol üstlenmeleri hem ebeveyne hem de çocuğa sosyal destek sağlamakta, ebeveynin sosyal destek alması ise onun genel iyilik hâli üzerinde olumlu etki oluşturarak daha etkili bir ebeveyn olmasını sağlamaktadır.

Diğer taraftan çocuğun çok sayıda aile üyesi ile birlikte olması onun sosyalleşmesine katkıda bulunarak olumlu davranış modellerini gözlemlemesini, kendi davranışları konusunda geribildirim almasını ve sosyal ilişkiler konusunda daha fazla bilgiye sahip olmasını sağlamaktadır. Ancak buradaki kilit nokta ebeveynler ve diğer aile bireylerinin çocuğun yetiştirilmesi konusunda ortak tutum ve davranışlara sahip olmalarıdır. Çatışan tutum ve davranışlara sahip olunması çocuk üzerinde olumludan çok olumsuz bir etki oluşturabilmektedir.

Diğer taraftan birkaç nesil birlikte yaşıyorsa ve ailenin sosyoekonomik durumu yeterli değilse bu durum stres oluşturabilmektedir.

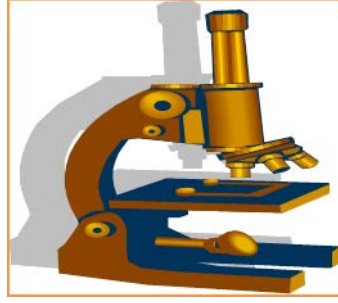
2.1.4. Olumlu Akran Etkisi

Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri; ergenin benlik kavramını desteklemekte, stresle başa çıkmasına yardımcı olmakta ve ergene yakın bir ilişki olanağı sağlamaktadır. Akranlar, ergenin sıkıntılarını paylaşarak davranışlarını onaylayarak ve destek, güven ilişkileri kurabilme olanağı sağlayarak ergenin sosyal gelişimi açısından önemli bir görevi yerine getirmektedirler.

Ebeveynin sert ve olumsuz uygulamalarının ergenin üzerinde oluşturduğu etkiler, yakın bir arkadaş grubuna sahip oldukları zaman azalmaktadır.

2.1.5. Akademik Başarı

Okul ortamı, sadece bilgi birikimini ve bilişsel becerileri artıran bir ortam değildir. Okul ortamı aynı zamanda sosyal kurallar ve değerlerin kazanımını, akran ilişkilerini, bireyin sosyal gelişimini olumlu olarak etkilemektedir. Bunun yanında okul başarısı kişinin daha sonraki iş yaşamındaki başarısını olumlu olarak etkilemektedir. Özellikle yoksul ailelerden gelen çocuklar için eğitime devam etme müdahale niteliğinde bir rol oynamaktadır. Bu çocuklar okulda başarılı olduklarında eğitimlerine daha ileri kademelerde devam etme eğiliminde olmakta, bu durum başarılı bir iş yaşamına sahip olmalarını sağlamaktadır.

Resim 2.2: Bilimsel çalışma

Çocuğun eğitimini yarım bırakmasında, özellikle daha önce sınıf tekrar etmiş, düşük akademik başarıya sahip bir çocuk olup olmadığı ve saldırgan davranışlar gösterip göstermediği belirleyicidir. Yapılan çalışmalar bu özelliklerin her ikisine de sahip olan erkek çocukların % 80'inin ve kız çocukların % 50'sinin yedinci sınıfa geldiklerinde eğitimlerini yarıda bıraktıklarını ortaya konmuştur. Eğitimin yarıda bırakılması ise ilerleyen yıllardaki işsizliğe ya da düşük gelire neden olmaktadır. Özellikle saldırgan eğilimleri olan çocuklar, zaman içinde kendilerine benzeyen akranlarla birlikte olarak eğitimlerini yarıda bıraktıkları için suçlu davranışa yönelebilmektedirler.

2.2. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlünün Gelişim sürecini Olumsuz Etkileyen Faktörler

Gelişim sürecini olumsuz etkileyen faktörler aşağıda sıralanmıştır.

- Ebeveynden ayrı kalma – boşanma
- İstismar
- İhmal
- Olumsuz aile etkisi
- Olumsuz akran etkisi
- Popülerlik ve reddedilme
- Saldırganlık ve öfke
- Risk alma davranışı
- Davranış bozukluğu
- Suçluluk
- Travmatik olaylar
- Yoksulluk
- Madde ve alkol kullanımı

2.2.1. Ebeveynden Ayrı Kalma Boşanma

Boşanma hem anne-babanın hem de çocukların yaşamında yer alan ve ev ortamında, gelirden, yaşam düzeninde, aile içi rollerde ve sorumluluklarda değişime yol açan yeni bir olaydır.

Boşanma sonrasındaki ilk birkaç yıl özellikle zor bir dönemdir. Bu yıllarda çocuklar genellikle daha muhalif, daha saldırgan, depresif ya da öfkeli olabilmektedirler. Eğer okul çağında iseler okul performanslarında en azından belli bir süre düşme görülebilir. Araştırmacılar arasında boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerinin ne kadar sürdüğüne ilişkin görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar beş ve on yıl sonrasına ilişkin kalıcı etkiler rapor ederlerken diğerleri ise bu kadar uzun süren bir etkisi bulunmadığını belirtmişlerdir. Ancak boşanmanın çocuk üzerinde kısa dönemde olumsuz etkileri olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır.

Çocuklar arasında önemli bireysel ayrılıklar görülmekle birlikte ebeveynin psikolojik durumu, çocuğun yaşı, cinsiyeti, mizacı gibi özellikler ile aile içi veya toplumsal sosyal destek önemli rol oynamaktadır. Demokratik tutuma sahip, çocuğunu, eşiyle olan çatışmadan uzak tutan, stresle başa çıkabilen, iyi uyum sağlamış anne-babaların çocukları boşanmaya daha az olumsuz tepki vermekte ve sonraki yaşama daha iyi uyum sağlamaktadırlar.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar ve küçük yaşta ilkököl çocukları anne-babasının niçin ayrıldıklarını anlamakta zorluk çekmekte ve boşanmadan kendilerini sorumlu tutabilmektedirler.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar yoğun ayrılık kaygısı yaşarlar ve anne-babalarının bir gün birleşeceği umudunu taşırlar.

İlkokul yıllarında boşanmanın nedenleri hakkında daha gerçekçi düşünebildikleri için daha az sıkıntı yaşarlar. Ancak bazı çocuklar ve ergenler ise kendi kişilik özellikleri ve ortamsal koşullara göre ayrılığa daha güçlü olumsuz tepkiler verebilmektedirler.

Boşanmaya olan tepkiler cinsiyete göre değişiklik göstermektedir. Kız çocukları genellikle üzüntü, kendini eleştirme gibi daha içsel tepkiler verirlerken erkek çocukları ise saldırganlık gibi daha dışsal tepkiler vermektelerdir.

Boşanmanın çocuk üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler, ebeveynlerin çeşitli davranışları ile hafifletilebilmektedir.

Boşanma sonrasında çocuk birçok değişiklikte başa çıkmak durumunda bırakılmaktadır. Mümkün olabildiğince çocuğun aynı okulda, aynı evde, aynı bakım koşullarında kalması sağlanmalıdır. Çocuk hangi ebeveynle kalırsa kalsın, her iki ebeveynle de yaklaşık eşit oranda vakit geçirmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Bu tür bir düzenleme çocuğun daha fazla psikolojik destek almasına neden olmaktadır. Bu durum değerlendirilir iken bu konuyla ilgili önemli diğer bir kavram da ihmaldir.

2.2.2. İstismar

İstismar birinin iyi niyetini kötüye kullanmaktır. İstismar fiziksel, cinsel ve duygusal olmak üzere üçe ayrılır.

2.2.2.1. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, çocuğun kazalar dışında kalan yaralanmaları olarak tanımlanabilir. Bir diğer tanımla korkutma, sindirme ve kaba kuvvetin yaptırım aracı olarak kullanılmasıdır. Fiziksel hasar, yaralanma hatta ölüme neden olabilen fiziksel istismar gerçekleştiği yere göre aile içi, kültürel ve toplumsal olarak ayrılabilir.

Her yaş ve her cinsten tüm çocuklar fiziksel istismara maruz kalabilmektedir. Fiziksel istismarı uygulayan kişiler anne-baba; çocuğa bakmakla yükümlü kişiler ve kurumlarda bulunan kişiler olabileceği gibi çocuğun ilişkide olduğu tüm yetişkinler olabilir. İstismarcı ebeveynlerin aşağıdaki özellikleri taşıdıkları saptanmıştır:

- Sosyal açıdan izole,
- Sosyal destekten yoksun,
- Çocuğun kurumlarla (okul, yurt vb.) ilişkilerini takip etmeyen,
- Alkol ve madde kullanım sorunları olan,
- Sıklıkla aile krizi yaşamış,
- Kronik hastalıklara sahip.

İstismarı gerçekleştiren kişi, bu davranışının istismar olduğunun farkında olmayabilir; çünkü bu davranış kültürel uygulamaların bir parçası olabilir.

İstismarcı ebeveynlerin çocukların yaralanmaları hakkında konuşmaktan kaçındıkları, yanlış ve çelişkili bilgiler verme eğiliminde oldukları, yardım taleplerini reddettikleri, kimseye güvenmedikleri gözlenmiştir. Ayrıca kendilerine yöneltilen soruları düşmanca cevapladıkları, çocuğu sürekli eleştirme ve suçlama davranışı gösterdikleri, çocukla çok seyrek ilgilendikleri ve dokundukları, çocuk ağladığında bile onunla ilgilenmedikleri saptanmıştır.

Bu ailelerin çocuğun ihtiyaçlarının farkında olmadığı; çocuğun ilgi ve yeteneklerinden haberdar olmadıkları, uyguladıkları katı disiplin ve fiziksel ceza uygulamalarında kontrol kaybı yaşayan, psikolojik olgunluğa ulaşmamış, ebeveynlik becerilerinde eksiklik gösteren, çocuğa yönelik gerçeküstü beklentileri olan ve olumsuz çocukluk deneyimleri olan kişilerden oluştuğu saptanmıştır.

Yapılan çalışmalarda, fiziksel istismara maruz kalan çocukların, diğer çocuklara göre ilerleyen yıllarda saldırgan veya suçlu olmalarının ve yetişkinlik döneminde ailesine ve eşine karşı şiddet kullanmalarının çok daha olası olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca bu çocuklar, ergenlik ve yetişkinlik döneminde madde kullanımı, intihar girişimi, anksiyete, depresyon gibi duygusal problemler veya daha ciddi psikolojik bozukluklar, düşük zekâ ve zayıf okul başarısı gibi çok geniş sorunlar yaşayabilmektedirler.

Çocuğun bu yönde olan beyanı mutlaka değerlendirilmeli ve durum acilen Cumhuriyet Savcılığına ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bildirilmelidir. Fiziksel bulguların varlığı da bu konuda çocuğun beyanı olmasa dahi şüphenin oluşması için yeterlidir.

Buna göre vücuttaki açıklanmayan yara, yanıklar, haşlanmalar, kızarıklık ve morluklar, sıyrık ve şişler, kırıklar, iç organ yaralanmaları, zehirlenme hikâyeleri, yaraları açıklamak için olasılık dışı mazeretler ileri sürme, yaralar hakkında konuşmak istememe, tedavi edilmemiş yaralar, aşırı cezalandırmalara boyun eğme eğilimi, bölgesel kellikler, fiziksel temastan kaçınma çabaları, eve dönmekten korkma, tıbbi yardım almaktan kaçınma, kendine zarar verme davranışları ve diğer kişilere karşı saldırgan tutumlar uzman tarafından fiziksel istismar şüphesiyle değerlendirilmeye alınmalıdır. Ölümcül olmayan fiziksel istismarda kollar ve bacaklarda kırıklar en sıklıkla karşılaşılan bulgulardır.

2.2.2.2. Cinsel İstismar

Çocuklara yönelik cinsel istismar ise en geniş tanımıyla çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel amaçlı kullanılmasıdır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçları içeren altıncı bölümünde yer alan 103.maddesi Çocukların Cinsel İstismarı suçunu açıklayarak bu suç için verilecek olan cezaları ortaya koymaktadır.

Çocuklar istismara uğradıklarını farklı şekillerde gösterebilirler. Küçük çocukların mutsuzluğu ve sıkıntısı genelde davranışlarından anlaşılabilir. Büyük çocuklar da mutsuzluklarını gösterebilirler; ancak sıkıntılarını gizlemede çok usta olabilirler. İstismar, çocukların davranışlarını etkileyebilir. İstismara uğramış çocuklar, sıkıntılarını farklı şekillerde gösterebilirler. Davranış türleri bir çocuğun istismara uğradığına işaret edebilir.

2.2.2.3.Duygusal İstismar

Duygusal istismar çocuğun olumsuz davranışlara maruz bırakılarak psikolojik zarara uğratılmasıdır. Kişilerin duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini engelleyici tüm davranışları içermektedir. Çocuğun duygusal gelişiminde ciddi ve kalıcı olumsuz etki bırakabilecek, süreklilik arz eden, duygusal anlamda kötü tutumlardır. Fiziksel ve cinsel istismar; çocuğun sahip olduğu bakım, şefkat ve ilgi haklarının kötüye kullanılması olduğundan aslında duygusal istismar onları da kapsayan istismar türüdür.

Duygusal istismarda aşağılama, küçümseme, tehditle sindirme, korkutma, engelleme, kıskanma, istediği yapılmadığında pasif cezalandırma, çocuklar arası ayrımcılık yapma ya da lakap takma gibi fiili bir davranış mevcuttur. Çocuklara değersiz, sevilmeyen, yetersiz ya da ancak bir başkasının ihtiyaçlarını yerine getirdikleri sürece değerli oldukları mesajını vermek buna örnek olarak verilebilir. Çocuklardan yaşlarına ve gelişimlerine uygun olmayan beklentilerde bulunmak da bu başlık altındadır. Burada atlanmaması gereken bir konu bu davranışların her zaman olumsuz olmak zorunda olmadığıdır. Çocuğun pozitif ayrımcılığa tabi tutulması ya da pozitif lakaplarla adlandırılması da duygusal istismarın bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Fiziksel, akli ve duygusal gelişim yavaşlığı, aşırı olduğu görülen cezaları kabul etmek, hatalara karşı aşırı tepki göstermek, kendini küçümseme eğilimi, yeni durumlardan korkmak, ebeveynlerle temas kurmaktan korkma, acı veren durumlara karşı uygunsuz duygusal yanıtlar vermek duygusal istismara uğramış bir çocukta gözlemlenebilecek bulgulardır.

Ayrıca ani konuşma bozuklukları, nevrotik davranışlar (örn. sallanmak, saç eliyile helezoni bir biçimde döndürmek, parmak emmek), kendine zarar vermek (kesme, sakat bırakma), alkol ve madde kullanımı, dürtüsel çalma davranışları, kaçma davranışları, pasiflik veya saldırganlık konusunda aşırılık da duygusal ve cinsel istismara uğramış çocuklarda görülebilir.

Çocukları istismara uğrayan anneler, çocuklarına karşı destekleyici ve koruyucu olduklarında bazı çocuklarda herhangi bir bozukluk görülmemekte ya da istismar sona erdirildiğinde birçok çocuğun stres düzeyinde azalma görülmektedir. Ancak yine de bu tür olumsuz yaşam deneyimlerine maruz kalan çocuklar arasında uzun süreli problemler oldukça yaygın olabilmektedir.

2.2.3. İhmal

İhmal, çocuğa en uygun yaşam koşullarını sağlamak için gerekli ilgi ve bakımı göstermemektir. Bir başka deyişle çocuğun temel fiziksel ve/veya psikolojik ihtiyaçlarını, çocuğun sağlığında ve gelişiminde ciddi hasarlara yol açabilecek şekilde devamlı olarak karşılamamaktır. İhmal; **fiziksel ihmal** ve **duygusal ihmal** başlıkları altında değerlendirilir. Buna göre **fiziksel ihmal** yeterli yiyecek ihmali, gelişimsel geriliğe neden olacak ebeveyn ihmali, fiziksel zarar ve tehlikelerden korumama, tedaviye erişimin sağlanmaması, giyim-kuşam ve barınma ihmali ve hijyenik ihmal alt başlıklarıyla değerlendirilir.

Duygusal ihmal, duygusal ihtiyaçları yok sayılarak çocuğa ilgi gösterilmemesini kapsar. İhmal mağduru çocukta: sürekli açlık, hijyen yetersizliği, sürekli yorgunluk, giyim kuşamın zayıf olması, aşırı zayıflık, okula sürekli geç kalmak ya da devamsızlık, tedavi edilmeyen sağlık sorunları, zarar verici/yıkıcı eğilimler, düşük öz-saygı, nevrotik davranışlar, sosyal ilişki yokluğu, kaçma davranışları ve dürtüsel çalma davranışları görülebilir.

Çocuklarda istismar ve ihmal yaşantıları; psikiyatrik sorunlar, evden kaçma, sokakla tanışma, alkol- madde kullanımı ve çocuk suçluluğu gibi uzun dönemde ortaya çıkabilecek sorunlarla sonuçlanabilmektedir. Bu yaşantılar yakın dönemde içe kapanma, okuldan kaçma ve genel yaşantısında farklılıklarla sonuçlanabilmektedir. Buna göre normal alışkanlıklarından farklılık gösteren bir çocuk, özellikle değişiklikler aniden gerçekleştiyse takip altına alınmalıdır.

İstismar ya da ihmal edilmiş çocukla çalışırken infaz ve koruma memuru çocuğu dinlemek için zaman ayırmalı, çocuğun söylediklerini ciddiye almalı ve yasal tüm prosedürleri takip etmelidir. İlgili makamların haberdar edilmesi hariç anlatılanların gizliliği sağlanmalı ve çocuğun kendi yorumunu yapmasına imkân tanınmalıdır. İnfaz ve koruma memuru, çocuk veya gence sürekli ve tutarlı bir şekilde yaşadıklarının kendisinin sorumluluğu olmadığını aktarmalıdır. Konuşma esnasında not alınmamalı ancak görüşmeden hemen sonra not alınmalıdır. Yazılanlarda tarih, zaman, yer detayları da verilmelidir. Görüşme ve raporlamanın ardından şube müdürüyle görüşülerek bir sonraki adıma karar verilmelidir. Ayrıca bu deneyimin zorlayıcı duygularıyla başa çıkabilmek için görevli, kişisel ve özel bilgilerin gizliliğine dikkat ederek diğer meslektaşlarla paylaşımında bulunabilir.

Çocuklar yaşantılarını paylaşma ve yardım alma ihtiyacı içinde olabilirler. Çocuklar durumla ilgili adli bir sürecin başlaması ve failin yakalanmasından çok, bunun psikolojik etkilerini azaltma amaçlı olarak paylaşımı seçerler. Paylaşım gerçekleştikten sonra görevli çocuğa karşı sağlayabileceği tüm yardımı yapmalıdır. Ancak bunu yaparken çok dikkatli olmalıdır. Bu tip durumlarda çok küçük bir adım bile çocuk için çok önemlidir; dolayısıyla durum yargılayıcı olmadan her ayrıntıya önem verilerek dinlenmelidir. Açık uçlu sorular sorulmalı, yönlendirici olmaktan uzak durulmalıdır. Açık uçlu sorular, kişinin kendi aklındaki anlatmasına olanak sağlayarak görevlilere söylenenleri de dinleme imkânı tanır.

İstismar ya da ihmal yaşantısı olan çocukların yaşantılarının gizli tutulması mesleki sorumluluk açısından çok önemlidir. Cinsel istismar olayı, mümkün olduğunca gizli tutulmalıdır. Ergenin haberi ve izni olmadan ailesine ve yakınlarına bildirmemek de bu gizliliğin parçası olmalıdır. Bu olayın başkalarına bildirilmesi çocuk veya gencin güvenini daha da zedeleyerek yaşadıklarının çok daha zorlaşmasına sebep olabilmektedir. Ancak çocuğun yüksek yararını sağlamak amacıyla bilginin yetkili ve ilgili kişilerle paylaşılması, olumsuz yaşantının devamlılığını engellediğinden çok önemlidir.

Çocuğu koruma konusundaki sorumluluklar tek bir kişi ya da kurum tarafından halledilecek nitelikte değildir. Kurumlar arasında ekip hâlinde ya da ortak çalışmalar yapmak vaka yönetiminin soruşturma, değerlendirme ve planlama aşamalarındaki müdahalelerin etkili yürütülmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca çocuk ve ailenin çıkarma en uygun olan, disiplinler arası iş birliği ve bağlılığın mevcut olmasıdır.

Her mesleğin diğerinden farklı rol ve sorumlulukları vardır. Bunların temelinde farklı değerler ve felsefeler bulunmaktadır. Bu bağlamda konunun farklı meslekler açısından incelenmesi bazı eylem ve davranışların daha iyi değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Bunun dışında, kurumdaki tüm görevlilerin bu olaydan haberdar olması gerekli değildir. Eğer her görevli olaydan haberdarsa, farklı kişiler tekrar tekrar olayın nasıl olduğunu ergene sormamalıdır.

2.2.4. Olumsuz Aile Etkisi

Erken yaşlardan itibaren antisosyal davranışların ve daha sonrasında da suçluluğun görülmesinde aile değişkenleri önemli rol oynamaktadır. Antisosyal çocukların aileleri, çocuklarına karşı sert ve tutarsız bir disiplin göstermekte, çocuğun faaliyetlerine düşük oranda katılmakta, onu düşük oranda izlemekte ve denetlemektedirler.

Sosyal öğrenme teorisine göre çocuklar, sık sık ebeveynlerinin kişiler arası çatışma durumlarını çözerken yapıcı olmayan yöntemler kullanmalarına tanık olduklarından bu etkisiz yöntemleri öğrenmekte ve karşılaştıkları problemleri çözerken kendileri de bu yöntemleri kullanmaktadırlar. Çocukların aile içinde sık sık yaşadıkları çatışmalar, zayıf problem çözme becerilerinin oluşmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda ebeveynleri arasında gözlemledikleri hem sözel hem fiziksel çatışmalar, saldırganlığın normal ve meşru olduğu yönünde çarpık bir inanış geliştirmelerine yol açmaktadır.

Ergenlik döneminde ebeveynin sert disiplin uygulamaları, katı kurallar koyması, sıcaklık ve ilgi göstermemesi, çocuğunu yeteri kadar izleyip denetlememesi ergenlik dönemindeki birçok problem davranışın tetikleyicisidir. Ergenlik dönemi, gelişimsel özelliği nedeniyle ergenin dış dünyaya daha fazla açıldığı bir dönemdir. Bu dönemde ergenin akran etkisine açık olma oranı artarken ebeveynin etkisine açık olma oranı azalmaktadır.

Yapılan birçok çalışmada ebeveynin ergenin davranışlarını kontrol etmesi, denetlemesi, izlemesi ve nerede olduğu, neler yaptığı konusunda bilgi sahibi olmasının ergenin problem davranışları üzerindeki etkisine bakılmıştır. Buna göre yüksek oranda kontrol eden, izleyen, çocuğunun nerede olduğu ve neler yaptığı konusunda bilgi sahibi olan ebeveynlerin çocuklarının daha az oranda sigara, alkol, madde kullanımı, suçlu davranış gibi problem davranışa karıştıkları bulunmuştur. Ebeveynler çocuklarının aktivitelerine katıldıklarında ve sıcaklık gösterdiklerinde, çocukların aktiviteleri ile ilgili bilgi edinmeye çalıştıklarında ve bu aktiviteler üzerinde yüksek oranda kontrol sağladıklarında ergenlerin problem davranışa karışmaları azalır.

Ebeveyn özellikleri de ergenin problem davranışlar göstermesinde belirleyici olabilmektedir. Ebeveynin eğitimi, geliri ve mesleği çocuklarda antisosyal davranışların görülmesiyle ilişkilidir. Düşük sosyoekonomik seviyeye sahip olan ebeveynler, çocuklarının davranışlarını kontrol etmek için daha fazla oranda fiziksel disiplin yöntemlerini kullanmaktadırlar. Ebeveyn mesleğinin ve eğitim seviyesinin düşük düzeyde olması ile ergenin antisosyal davranışlar gösteren akranlarla birlikte olması arasında bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Ebeveynin ruhsal durumu da önemli bir faktördür. Depresif anneler çocuklarına yıkıcı, düşmanca ve reddedici bir ev ortamı sunmakta ve bu durum çocuklarda çeşitli davranış problemlerinin görülmesine neden olmaktadır. Depresif semptomlar, ebeveynin çocuğun davranışlarına ilişkin algılarını ve ebeveyn uygulamalarını etkilerken bu durum da çocuğun davranışını etkilemektedir.

Anneye arkadaşları, akrabaları ve eşi tarafından sağlanan sosyal destek miktarı ve annenin sosyal ilişki ağı çocuk gelişim sürecinde oldukça etkilidir. Yüksek oranda desteğe sahip olan anneler, daha az oranda sınırlayıcı ve cezalandırıcı olmaktadır. Düşük oranda desteğe sahip olan anneler ise çocuklarına karşı daha fazla kurallar koymakta ve daha otoriter cezalandırma teknikleri kullanmaktadırlar.

Ayrıca antisosyal kişilik bozukluğu olan ebeveyne sahip olan ergenler, antisosyal davranışlar açısından daha fazla risk altındadır. Antisosyal ebeveynlerin gösterdikleri etkisiz disiplin uygulamaları, kendi yapılarına benzer çocuklar yetiştirmelerine neden olmaktadır.

Ergenlerin problem davranışlarıyla ilgili olarak değerlendirilen diğer bir faktör üvey ebeveyne ya da tek ebeveyne sahip olmadır. Araştırma bulgularına bakıldığında üvey ebeveyne sahip olan ergenlerin ve tek ebeveyne sahip olan ergenlerin iki ebeveyne sahip olan ergenlere göre daha fazla davranış problemi sergiledikleri görülmüştür. Üvey ailelerdeki çocukların, bölünmemiş ailelerdeki çocuklara göre antisosyal davranışa karışmak için akranlarının baskısından daha fazla etkilendiklerini belirtmiştir.

Son faktör ise ebeveynin madde-alkol kullanımı açısından ergene model olmasıdır. Ebeveynin madde-alkol kullanımı, ergende riskli davranışların görülmesiyle ilişkilidir. Yapılan birçok çalışmada alkolik ebeveyne sahip olan ergenlerin daha fazla suçluluk ve saldırganlık gösterdikleri bulunmuştur. Alkolik babalarda genellikle antisosyal kişilik bozukluğu eşlik etmektedir. Antisosyal ebeveynlerin reddetme, sert cezalar, baskı gibi olumsuz ebeveynlik stilleri, ebeveynin antisosyal kişilik bozukluğu ve çocuğun davranış problemleri arasındaki ilişkide aracı bir rol oynamaktadır.

2.2.5. Olumsuz Akran Etkisi

Akranlar; ergenler için arkadaşlık, sosyal ve duygusal destek, yakınlık sağlama gibi birçok olumlu işleve hizmet ederken olumsuz yönlere de sahip olabilmektedirler. Ergenlik döneminde akran grubunun değerlerine ve davranışlarına uyum göstermede ve akran etkisine açık olmada önemli bir artış görülmektedir. Ergenin riskli davranışının en güçlü ve tutarlı ayırt edici özelliklerinden biri bireyin bu tür davranışlar gösteren bir arkadaşının bulunup bulunmadığıdır. Ergenlerin riskli davranışlar gösteren akranlarla birlikte olmaları kendilerinin de ilerleyen dönemde riskli davranışlar göstermelerine yol açmaktadır. Örneğin ergenlerin madde kullanımında akran etkisi belirleyici bir rol oynamaktadır. Ergenlerin riskli davranış özellikleri olan ve madde kullanan akranlarla birlikte olmaları, ergenlerin madde kullanımını destekleyen inanışlara sahip olma olasılıklarını artırmaktadır. Aynı zamanda bu akranlarla birlikte olma ergene maddeye kolay ulaşım imkânı sağlamaktadır.

Ergenlerin arkadaşları ile özdeşleşme dereceleri, arkadaşının davranışlarından etkilenme derecesini belirlemektedir. Buna göre özdeşleşme ile akran etkisi de artmaktadır. Aynı zamanda bu süreçte akranlar arasındaki benzerlik düzeyi de önemlidir. İki akranın benzer olması etki düzeyini artırmaktadır. Bu nedenle en iyi arkadaşlar, genel arkadaş ya da genel arkadaş grubuna göre daha fazla etki yaratmaktadır.

Akranın ergen üzerindeki etkisinde, ergenin ebeveyn ile olan ilişkisi belirleyici bir rol oynamaktadır. Ebeveynleri yüksek oranda yasaklama kullanan ergenlerin, ebeveynlerinin ılımlı düzeyde yasaklama kullananlara ve yüksek oranda rehberlik sağlayanlara göre daha yüksek oranda riskli davranışlara sahip arkadaşlara sahip olmalarına neden olabilmektedir.

2.2.6. Popülerlik ve Reddedilme

Tüm çocuklar zaman zaman akranları tarafından istenmediklerini ya da dışlandıklarını hissederler. Bazı çocuklar ise çoğu zaman akranları arasında popüler değillerdir ya da sevilmezler. Bu çocukların bir kısmı yalnızca ihmal edilen çocuklar olurken diğerleri reddedilirler.

Çocukların akranları tarafından kronik olarak reddedilmeleri ilerleyen yıllarda okulu asma, depresyon, davranış problemleri gibi çeşitli sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Yapılan boylamsal bir çalışmada, beşinci sınıf öğrencilerinin lise son sınıfa kadar akran ilişkileri incelenmiş, akranları tarafından reddedilen çocukların, popüler çocuklara göre daha düşük okul başarısı gösterdikleri, düzenli olarak okulu astıkları ya da eğitimlerini yarıda bıraktıkları ve suçlu davranış gösterdikleri bulunmuştur.

Akranları tarafından reddedilen ve problem davranış gösteren çocuklar zaman içinde kendilerine benzeyen akranlara yönelmekte ve bu durum antisosyal eğilimlerini artırarak ergenlik dönemindeki suçlu davranışa geçişi desteklemektedir. Genç suçluların işledikleri suçlar incelendiğinde suçun genellikle iki ya da üç akranla birlikte işlendiği görülmektedir.

Okulla ilgili yaşantılar sosyal bir ortamda meydana geldiği için akran ilişkilerinin zayıf olması akademik başarıya zarar verebilmektedir. Çocuğun akranlarıyla ilişkileri, okula karşı tutumunu ve okul başarısını etkilemektedir. Akranlar tarafından reddedilme ya da kabul görmenin, derslerle ilgili faaliyetlere katılmaya istekli olma, düşük okul başarısı, okuldan kaçınma ve okula karşı olumsuz tutum üzerinde önemli rol oynadığı çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur. Akran grubu tarafından sürekli dışlanan çocukların, ilerleyen zaman içinde diğer arkadaş gruplarıyla ilişki kurmaktan ve okula gitmekten kaçındıklarını ve en sonunda da okuldan ayrılmayı istediklerini belirtmişlerdir.

2.2.7. Saldırganlık ve Öfke

Her çocuk belli oranda saldırgan davranış gösterir. Ancak saldırgan davranışın biçimi ve sıklığı çocukluk yılları boyunca değişiklik göstermektedir. Özellikle iki ya da üç yaş çocukları üzüldüklerinde ya da engellendiklerinde çevrelerindeki insanlara bir şey fırlatmakta ya da vurabilmektedirler. Ancak çocukların sözel becerileri geliştikçe fiziksel saldırganlık yerine alay etme ve isim takma gibi sözel saldırganlık göstermeye başladıkları gözlemlenmiştir. İlkokul ve ergenlik yıllarında ise artık öfke ve saldırganlık göstermenin ne zaman ve ne kadar kabul edilebilir olduğuna ilişkin kültürel kurallar öğrenilmektedir. Aynı zamanda saldırgan davranışın gösterilmesinde cinsiyetler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Erkek çocukları genellikle vurma, tekme atma gibi fiziksel saldırganlık gösterirken kız çocukları ise cinsiyete ilişkin toplumsal beklentiler temelinde gruptan dışlama gibi ilişkisel saldırganlığı daha fazla tercih etmektedirler. Sözel saldırganlık açısından ise cinsiyetler arasında fark bulunmamaktadır.

Ancak saldırgan davranışa ilişkin gelişimsel bu örüntüden farklı olarak bazı çocuklar akranlarına göre çok daha yüksek oranda saldırganlık göstermekte ve saldırgan davranışları zaman içinde oldukça durağan kalmaktadır. Okul öncesi dönemde görülmeye başlanan yüksek orandaki saldırganlık, daha sonraki yaşlardaki saldırganlığın ve suçlu davranışın önemli belirleyicisidir. Tehdit ya da şiddet içeren bir çevrede yetişen çocuklar, saldırgan davranışını kendilerini korumak ve düşmanlık içeren bir çevreye uyum sağlamak için uygun bir davranış olarak görmeye başlayabilirler.

Akran zorbalığını, doğrudan doğruya gözlenebilir bir tahrik olmadan, bir akranı karşı alay ederek, sataşarak ya da fiziksel saldırganlık göstererek davranma olarak tanımlamışlardır. Akran zorbalığında bir ya da birkaç çocuk, belirlenen belli bir hedef çocuğa karşı bilinçli olarak zarar vermeyi içeren davranışlar göstermektedirler. Herhangi bir tahrik etme durumunun sonucu olarak meydana gelmez, zaman içinde tekrarlanır, akran zorbalığı gösteren çocuk, hedef çocuğa göre daha güçlüdür ya da daha güçlü olarak algılanır. Bu zarar verme durumu hem fiziksel hem psikolojik olabilir. Akran zorbalığını ayırt etmede üç kriter önemlidir.

Akran zorbalığı, fiziksel saldırı (vurma, yumruk atma, çimdikleme ya da tekme atma gibi), sözel saldırı (sataşma, alay etme ya da isim takma gibi) ya da sosyal saldırı (kasıtlı sosyal dışlama ya da taklidini yapma) olmak üzere çok çeşitli davranışlar yoluyla meydana gelebilir. Yapılan çalışmalarda akran zorbalığına hedef olma ile çeşitli psikososyal uyum problemleri ilişkili bulunmuştur. Örneğin akran zorbalığına hedef olan çocukların sıklıkla kaygı, depresyon, sosyal geri çekilme, yalnızlık, düşük benlik saygısı, iyi uyuyamama, alt islatma problemleri ve mide-baş ağrısı, akranlar tarafından reddedilme gibi sorunlar yaşadıkları bulunmuştur. Akran zorbalığının sadece hedef olan çocuk için değil, uygulayan çocuk için de olumsuz sonuçları bulunmaktadır.

Akran zorbalığı, bazen yetişkinler tarafından gelişim sürecinde görülebilecek oldukça normal davranışlar olarak değerlendirilmekte ve bu konuda bir müdahalede bulunulmamaktadır. Ancak akran zorbalığının, hem buna hedef olan çocuklar hem de bunu gösteren çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğunda müdahalenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Zorba çocukların aile ortamlarının incelenerek saldırgan davranış modellerinin bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi ve empati düzeylerinin artırılması gibi çalışmalarla saldırgan davranışları azaltılabilir veya ortadan kaldırılabilir. Kurban çocukların ise sosyal becerileri artırılabilir ve olumsuz akran muamelesine karşı onu koruyabilecek bir arkadaş edinmesi sağlanabilir.

Öfke, acı ve korku hislerinden kaynaklanan, onlardan sonra gelen ikincil bir duygudur. Temelde kişinin acı çekmiş olması ya da kendini zayıf ve tehlikede hissediyor olmasından kaynaklanır. Saldırıya geçildiğinde, hayal kırıklığına uğranıldığında, stres altında olduğunda, haksızlığa uğranıldığında, ifade gücünü yaşadığında, engellendiğinde öfke duygusu ortaya çıkar. Öfkenin uygun şekilde ifade edilmesi bireye olumlu bir güç sağlar. Yıkıcı olmayan öfke, insana hırs ve enerji verebilir. Ancak öfkenin yarar getirmedığı tepkiler genellikle saldırgan eylem niteliği taşır ve bu olumsuz yönde kullanıldığında, rahatsız olunan durumlarda hiçbir değişikliğe yol açmayıp diğerlerini hedef alır ve sonuç vermez.

Öfkenin zararlı sonuçlarından korunmak için çocuğun kendini tanıması, nelerin kendisini öfkeliendirdiğini bilmesi gerekmektedir. Bu durumlardan kaçınmak, birden gelişen bu tür durumlardan uzaklaşmak, stresle başa çıkmayı öğrenmek, olumsuz düşünceleri olumlularla değiştirmek, öfkenin olumlu biçimde ifadesi ve anlayışlı olmayı öğrenmek öfke kontrolünü sağlar. Öfke kontrolünde güçlük yaşayan bir ergenle çalışırken, ergenin öfkesi geçene kadar onunla konuşup ikna etmeye çalışmak yararsızdır. Çünkü çocuk o anda iletişime kendini kapayacağından görevliyi duymayacaktır. Öfke patlaması yaşanması hâlinde ergen hoş olmayan sözler söyleyebilir ve görevliyi tahrik etmeye çalışabilir. Görevlinin bu tuzaklara düşmemesi ve yaşananları kişiselleştirmemesi gerekir. Sözlü tartışmaya girmek, tedirginliği göstermek ya da hiç önemsemiyormuş gibi davranmak da yapılmaması gerekenler arasındadır. Ergenle sakinleştikten sonra öfkeli olduğu durum hakkında konuşulmalıdır. Görevlinin unutmaması gereken en önemli nokta, ergenle çalışırken ona örnek olduğu ve ergenin onu model alacağıdır. Bu nedenle öfkeye kapılmamak gerekir.

Fotoğraf 2.1: Saldırganlık ve öfke

Öfkeli hâlde ergenle konuşup onu ikna etmeye çalışmak; öfkesini yatıştırmak için isteklerini yerine getirmek ya da tehdide tehditle cevap vermek uzman tarafından yapılmaması gereken diğer noktalar. Görevli, genci sakinleştirmek için uygun davranışlarda bulunmalıdır.

Öfke, basit bir sinirlilik veya kızgınlık hâlinde yoğun hiddet durumuna kadar değişen duygusal bir durumdur. Kimi zaman orta şiddette, kısa süreli ve hatta kişiye yararlı, kimi zaman ise çok şiddetli, sürekli ve tahrik edici olabilmektedir. Bu duygunun açık bir şekilde ifade edilmesinin genellikle yıkıcı bir özelliği olduğu düşünüldüğünden öfke olumsuz bir şekilde değerlendirilmektedir. Bu şekilde ifade edilen öfke duygusu, kişiyi sözel ve fiziksel saldırılara açık bir duruma getirebilmekte, aile içinde ve kişiler arası ilişkilerde çatışmalara neden olabilmektedir. Ayrıca, kişinin benlik saygısının önemli ölçüde düşmesiyle de sonuçlanabilmektedir. Bununla beraber bastırılmış öfkenin de hipertansiyon, koroner arter bozukluğu ve kanser gibi pek çok fiziksel rahatsızlıkla ilişkili olduğu ileri sürülmektedir.

Genel olarak öfkenin kalp damar hastalıkları gibi sağlık sorunlarını, aile içi şiddeti, madde kullanımını, depresyonu, duygusal acı veren pek çok yaşantıyı ve psikofizyolojik bozuklukları etkilediğine ilişkin çok sayıda bulgu vardır.

- **Engellenme:** Engellenme, öfkeye neden olan etmenlerin başında gelmektedir. Engellenme istek, ihtiyaç ya da bir davranışın amaca ulaşmasının önlenmesidir.
- **Kışkırtma:** Öfkeyi ortaya çıkaran diğer bir neden de kışkırtmadır. Kışkırtma ve tehdit, öfkenin temel nedenlerindedir. Öfkeye neden olan diğer etkenler ise rahatsız edici ve hoş olmayan uyaran, model alma, hoşnutsuzluk, kişisel haklara ve benliğe saygı gösterilmemesi ve kabul edilen toplumsal normların dışında davranılmasıdır.

2.2.8. Risk Alma Davranışı

Yaşamın diğer dönemleri ile karşılaştırıldığında potansiyel olarak ergenlik yıllarında düşüncesiz davranışlar, heyecan arama ve risk alma davranışları daha yüksek oranda görülmektedir.

Ergenler, kendi yaşantılarını abartılı ve görkemli bir şekilde hayal edebilmekte ve kendilerini özel bir yaşantıya sahip olarak görebilmektedirler. Ergenlerdeki bu kişisel efsane algısı, düşüncesiz davranışlarının bir sonucu olarak gelecekte yaralanabilecekleri, kanunlarla karşı karşıya gelebilecekleri, madde bağımlılığı hatta ölüm gibi olasılıkları göz ardı etmelerine ve bu konularda risk almalarına neden olmaktadır. Ergenler bu tür sonuçların başka insanların başına geleceğini ancak kendi başlarına gelmeyeceğini düşünmektedirler.

Risk alma ihtiyacı, zevk ya da eğlence arama davranışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Uyarıcının değişmesine, çeşitliliğine ve yoğunluğuna ilişkin duyulan ihtiyaç, heyecan arama davranışlarıyla kendisini göstermektedir.

2.2.9. Davranış Bozukluğu

Davranış problemleri ve antisosyal davranış, bir çocuğun ailenin beklentilerini, sosyal normları çiğnemesi veya diğer kişilerin eşyalarına veya haklarına zarar vermesi gibi yaşa uygun olmayan davranışları ve tutumları içerir.

Davranış bozukluğu, öfke patlamaları, yıkıcılık, meydan okuma, saygısız davranma ve iş birliğine yanaşmama gibi davranışları içeren bir bozukluktur. Davranış bozukluğu davranışları farklı şekillerde gruplandırılabilir. Yapılan istatistiksel analizlerde bu davranışların iki grupta toplanabileceği gösterilmiştir. İlk grupta kavga etme, itaatsizlik, öfke patlamaları, yıkıcılık, iş birliğine açık olmama, küstahlık ve huzursuzluk yer almaktadır. Bu davranışlar sosyalleşmemiş saldırgan ya da saldırgan davranış olarak adlandırılmaktadır. İkinci grupta ise kötü arkadaşlara sahip olma, evden ve okuldan kaçma, diğerleriyle birlikte hırsızlık yapma, suçlu arkadaşlara bağlılık, yalan söyleme ve yangın çıkartma gibi davranışlar yer almaktadır. Bu davranışlar ise sosyalleşmiş saldırgan ya da suçlu olarak adlandırılmaktadır.

Davranış bozukluğu olan gençler sıklıkla (her zaman değil), fiziksel istismar, ihmal, yoksulluk, suç aktivitelerine maruz kalma gibi oldukça olumsuz özellikleri olan aile ve sosyal çevreden gelirler. Bu çocuklar genellikle ciddi ölçüde zarar görmüş ve yardıma ihtiyaç duyan çocuklardır. Davranış bozukluğunun gelişim sürecine bakıldığında, yapılan birçok çalışmada antisosyal yetişkinlerin ya da ergenlerin, küçük yaşlardan beri antisosyal eğilimleri olduğu görülmektedir.

Saygısızlık, kuralları ve diğerlerinin haklarını çiğneme, çok sayıda yasa dışı olaylara karışma davranış problemleri olan çocuklarda çok yaygın bir örüntüdür. Davranış bozukluğu olan çocukların ortalama % 40'ı yetişkin olduklarında antisosyal kişilik bozukluğu geliştirmektedirler.

Davranış sorunlarının boyutunu değerlendirmek, ilk dönemlerde mümkün değildir. Bu nedenle zaman içinde, ergen iyice tanındıktan sonra davranış sorunlarının boyutunu görmek mümkün olabilmektedir. Suça sürüklenmiş ergenlerde tehdit etme, kavgacı ve uyumsuz tutumlar, ısrarcılık, talepkâr davranışlar, şiddet eğilimi sık görülen davranış biçimleridir.

Tahrik etme eğilimi olan ergenler, davranışları ve kullandıkları kelimeler dolayısıyla infaz ve koruma memuru ile iletişimde zorluk yaşayabilirler ve saldırgan bir görüntü sergilemeleri olasıdır. Çocukluklarından beri başka türlü bir iletişim kurmayı öğrenmediklerinden, iletişim onlar için karşdakini kızdırmak ve çatışma yaratmaktır. Bu kişiler böyle davranarak davranışlarını sürdürürler ve çatışmadan beslenirler. İzlenilecek en iyi yol, tutarlı olup sakinliği korumaktır. Bu davranış biçimini değiştirmek için onların beklediğini yapmamak ve tuzağa düşmemek en iyi yoldur. Ancak yapılan davranışın bir yaptırımı varsa bu da sakinlikle ve nedenlerini anlatarak uygulanmalıdır.

Bazı ergenler ise durumu kontrol etme yöntemi olarak karşlarındakini tehdit ederler. Daha önce tehdit ettiği için istediği yapıldıysa, bunu öğrenen ergen her zorlandığında bu yolu deneyecektir. Tehdit sırasında korkulduğunun belirtilmesi de tehdidin hiç önemsenmemesi de doğru değildir. Tehdidin hiç önemsenmediğini gören kişi, gerçekleştirmeyecekse bile tehdidini gerçekleştirebilir. Kişinin yapmakta olduğu davranışa devam etmesi ve tehdide karşılık vermemek; tehdidi duyduğunu sözsüz bir ifadeyle belirtmek ve konuşmaya kaldığı yerden devam etmek uygundur.

Tehdit devam ederse yapılan davranışın doğru olmadığı ve yanlış olduğu anlatılmalıdır. Eğer davranışında ısrar ederse kuralların neler olduğu kendisine hatırlatılmalıdır. Hâlen ergen tehdidinde ısrar ederse söylediği şeyi yapmanın çok kolay olduğu ama bir sonuç getirmeyeceği hatırlatılabilir. Her şeyden önce unutulmaması gereken bu tehdidin ne amaçla yapıldığıdır. Bu nedenle tehdit üstüne odaklanmadan önce sorunun ne olduğu, ergenin ne istediği soruları akla getirilmeli ve buna uygun çözümler aranmalıdır.

İsrarcı ergenler ise aslında bugüne kadar bu davranışlarının karşılığını almış olan ısrarlar sonucu insanlardan istediklerini elde etmiş kişilerdir. Bu nedenle bu davranış biçimini öğrenmişlerdir ve her sorunda bunu uygulamaya çalışmaktadırlar. Benmerkezci tavırlarıyla ısrar ettikleri kişinin içinde bulunduğu durumu düşünmezler. İsrar edilen kişi genelde bu tür davranış biçimine alışık olmadığı için önce şaşırır ve ne yapacağını bilemez. Bir süre dayanır ama sonunda ısrarlara dayanamaz ve ısrarcının istediğini verir. Sonraki seferde daha uzun dayanır ancak sonuç değişmez. Sonunda öfkelenir ve bütün biriktirdiği öfkesini ısrarcıdan birden çıkarır. Teslim olmamak, ısrarcıdan çok onun istediğini yapmamak için ısrarcı olmak, ısrarcıyı yenmek için de tutarlı ve değişmez bir davranış takınmak yapılması gerektir. İsrarcıya sinirlenmek bu oyunu kaybetmek demektir. Sinirlenince ısrara yenilmek kolaylaşır. Bu yüzden sakin bir tavırla yanıt vermek, bozuk plak tekniğini kullanmak kullanılabilir yöntemlerdir. İsrarcılarla başa çıkmak için kuralların baştan belirlenmesi ve ifade edilmesi, kuralların istikrarlı ve değişmez biçimde uygulanması gerekir. İsrarcının istekleri bir süre sonra çalışanları rahatsız etmeye başlayacağından olumlu isteklerine bile karşı çıkılmaya başlanır. Bu infaz ve koruma memurunun profesyonelliğini zedeleyecek çok önemli bir hatadır.

Bazı ergenlerin otoriteye karşı gelen, kavgacı, geçimsiz ve uyumsuz davranışları olabilir. Her şeyden kavgacı çıkarılır, isyankâr olurlar. Bu kişilerin sorunlu bir geçmiş yaşamları olduğu, karşılaştıkları zorlukları bu şekilde yenmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Kavgacılık, uyumsuzluk, sorun yaratma onların bir anlamda kendilerini korumak için bildikleri tek yoldur. Bu türlü davranmadıklarında kendilerini güçsüz hissederler. Bu nedenle her durumda mantıksız bile olsa sorun çıkarmak isterler. Onları mantıkla değil, duygusal

yönden anlamaya çalışmak gerekir. Kavgacılarla başa çıkmanın yolu kavga etmek değildir; kavga çıktığında kazanan kendileri olmasa bile davranış değişikliği oluşmaz. Her şeye karşı geldikleri için süreçte kurallar belirgin ve net değilse bunlardan çok iyi yararlanırlar.

Onlara yaptıkları belirli davranışın yanlış olduğu bildirilmelidir. Hiç duymuyormuş gibi davransalar da aslında duyarlar ve giderek tavırları değişmeye başlar; geç öğrencidirler. Ancak kuralın uygulanmasını kişisel bir sorun olarak gündeme getirmemek gerekir. Bu nedenle bu kişiler kurallara aykırı davransalar bile daha fazla ilginin gösterilmesiyle durum çözülebilir. Otoriteye isyan ederler, otorite de otoritesini göstermek istediğinde bu sorun artarak devam edebilir. Denetimli serbestlik görevlileri sakin, açıklayıcı otoriter, olgun, anlayışlı ve tutarlı davranmalıdır.

Bazı ergenler ise sık sık yalan söyleyerek yalan söylemenin kendilerini bazı durumlardan kurtaracağını düşünürler. Davranış bozukluğu görülen bazı çocuklar hile, yalan ve aldatma ile yaşamlarını sürdürmeyi öğrendikleri için herhangi bir rahatsızlık duymadan yalan söylemeyi sürdürürler. Ergenler hiçbir sebep yokken yalana başvuramazlar. Ergenleri yalan söylemeye iten ailesel, çevresel veya toplumsal bir faktör vardır; taklit ve model alma davranışı ile yalan söyleme çocukta yerleşebilir.

Çocuklar yeterince sevilmediklerini ve ilgi görmediklerini hissedersen bu açığı kapatmak için yalan söyleyebilirler. Yalanla yaşamını idare edebileceğini görürse bunu sorunlarla başa çıkmak için bir yöntem olarak benimseyebilirler.

Yalanları kişisel saldırı olarak algılamak ve buna sinirlenmek hatadır çünkü ergenler, karşısındakini sınamak ya da hatalarının sonuçlarından kaçınmak amacıyla yalan söylerler. Yalan söylendiği anlaşıldıysa sakin davranmak, doğruyu söylemediğini ispatlamaya çalışmamak ve onunla inatlaşmamak, güç savaşına girmek çok önemlidir. "Olayın böyle olmadığını biliyoruz, ama şu anda gerçekleri konuşmaya hazır değilsin, daha sonra bunu konuşuruz" diyerek erteleme yapmak, aşırı tepki göstermemek çok önemlidir.

Ergeni gerçeği söyleme konusunda cesaretlendirmek, ergene dürüst davranmanın getireceği yararları anlatmak ve böyle davrandığı zaman ödüllendirmek; "Doğruyu söylemen çok hoşuma gitti. Bana doğruyu söylediğin için memnun oldum." şeklinde geribildirimler vermek yapılması gerekenlerdir. "Yalan söylüyorsun ya da yalancısın." gibi olumsuz kelimeler kullanmak yerine "Daha önce aynı şeyi böyle açıklamıştın veya bunun doğru olmadığını sen de biliyorsun." şeklinde ifadeler kullanılabilir. Ergenin yalan söylediği için cezalandırılması hatalı bir davranıştır. Bu durum ergeni daha çok yalan söylemeye ve yeni davranış bozukluklarına iter. Bunun yerine çocuğun neden yalan söylediği araştırılmalıdır ve bu konu çocukla konuşulmalıdır.

Direnç gösterme davranışları arasında hiç konuşmama, konuşma sırasında onları dinlememe, tüm önerilere hayır yanıtı verme sayılabilir. Direnç, ergenin kendisini korumak için yaptığı bir davranış biçimidir, aynı zamanda tepkidir. Direnç sürekli var olmamakla birlikte değişkenlik gösterir. Bu nedenle ergeni takip etmek ve değişime inanmalarını sağlamak direnç davranışını ortadan kaldıracaktır. Tartışmaya girmek direnci artırarak güçlenmesine ve devam etmesine yol açar. Direncin belirtileri tartışmaya girme, görüşmeyi kesme, inkâr etme veya aldırma olabilir.

Direnç gösterme davranışı olan ergenlerle çalışmada birinci koşul, onların dirençlerinin üstüne gitmemek ve direnci artırmamaktır. Bununla beraber çalışanlar görüştükları ergenle ilişkiyi tavizsiz bir şekilde sürdürmelidir. Örneğın, ergen konuşmak istemezse onu konuşmaya zorlamak doğru değilken; yanıt vermese bile onunla başka konularda konuşulmalıdır. Direnç gösterdiği zaman ergenle çatışmak, direncin şiddetini artıracığından bunun yerine tutarlı ve sürekli bir ilişkiye devam edilmelidir. Direncin altında yatan nedenlerin araştırılması çözüm için en önemli basamaktır.

İnfaz ve koruma memurunun ergeni anladığını belirtmesi, daha sonra değişim için nelerin gerektiğini vurgulaması doğrudur. Kimi zaman şakayla karışık ergenin direnç davranışını gündeme getirerek "ben senin yaptığının farkındayım, ama bunu yapma" mesajının verilmesi çok önemlidir; ancak burada yapılanın alayla karıştırılmaması gerekir. Görüşme sırasında bir konuya ısrarla girmek istemediğinde, konunun değiştirilmesi daha sonra tekrar aynı konuya geri dönülmesi, yine dirençle karşılaşırsa yine konunun değiştirilmesi gerekir. İsrar etmek yerine, dikkatin dağılmasının ardından aynı konuya tekrar girmeye çalışmak direnci kırmada yardımcı olabilir. Burada sorumluluk ergene verilerek "Konuşmak istemiyorsan konuşmayabilirsin ancak bu fayda sağlamıyor. Bu senin hakkın. Bu senin tercihin, nasıl istersen. Ancak hayatını daha iyi bir seviyeye getirecek ise seni etkileyen meseleler hakkında konuşmalıyız." denebilir.

Hedeflerin netleştirilmesi, yapılan davranışın yerine ne yapmak istediğini öğrenmek faydalı olabilir. Bazı ergenler direnç göstermeyi alışkanlık ve davranış biçimi hâline getirmişlerdir. Kendilerine zarar vermedikleri sürece, bu davranışlarını sürdürmelerine izin verilebilir.

2.2.10. Kendine Zarar Verme ve İntihar

Kendine zarar verme davranışı; tekrarlayıcı, kişinin bilinçli ölüm isteği olmadan isteyerek ve amaçlı olarak yapılan, doku hasarı ile sonuçlanan, kendi bedenine yönelik girişimlerdir. Kendi kendine zarar verme, bilimsel bir terim olarak ortada intihara dair herhangi bir eğilim yokken kişinin kendi bedenini hırpalayıcı davranışlar sergilemesi olarak tanımlanır. Bu davranışların içine saç ya da deriyi çekme, kesme, kemikleri kırma, kendini ısırma girmektedir.

Araştırmalar günümüz gençliğinin geçmiş kuşaklara göre stres uyaranlarına daha açık olduklarını ve başa çıkma stratejilerinin zayıf olduğunu söylemektedir.

Gerek kız gerekse erkeklerde en sık görülen yöntemin ise yaralı bölgeyi kaşıma/kazıma, kesme ve delme olduğu açıklanmaktadır.

Araştırmacılar sürekli olarak kendine zarar verme davranışı sergileyen gençlere ilişkin birtakım saptamalarda bulunmaktadır:

- Diğer yaşlıtlarına göre intihar girişiminde bulunmuş olma yüzdeleri 6 kat daha fazladır.

- 3.5 kat daha fazla duygu istismarı göstermektedirler.
- Geçmişlerinde psikolojik bir sıkıntı dönemi geçirmiş olma olasılıkları 3 kat daha fazladır.
- İki kat daha fazla yeme bozukluğu sergilemektedirler.
- Bireyler yoğun duyguları ile farklı şekillerde baş etmeye çalışırlar.

Kendine zarar verme davranışı da (Kendini yaralamak) baş etme yöntemlerinden biridir.

Bireyler bazen, sorunlarının ne kadar büyük olduğunu, kendilerini ne kadar çok yaralar ve yıpratırlarsa o kadar iyi kanıtlayabileceklerine inanırlar.

Bazen de sorunlarından kaynaklanan acıyı dindirmek için kendilerine fiziki bir acı vermeye gereksinim duyarlar.

Kişileri böylesi bir gerginliğe sokan nedenler genelde; aile problemleri, ekonomik sorunlar, arkadaş ilişkileri, kültür çatışması, okul başarısızlığı, uyum problemleri gibi nedenlerdir.

Başkalarından yardım almaya karar vermek önemlidir. Kendini yaralama isteğinin önüne geçmek, kişiye bazen zor gelebilir. Ancak kendine zarar vermenin, ölüme bile neden olabilecek pek çok sakıncası olduğunu unutmamak gerekir. Başkalarının kendisini anlayamayacaklarını, ciddiye almayacaklarını düşünebilir. Sorununu paylaşmak için bu durumda, en çok kime güvenebileceğini düşünmelidir. Bu konuyla ilgili uzmanların destek ve yardımına başvurmak en güvenli çözüm yoludur.

Aile ve arkadaşlar, kendini yaralayan birine nasıl yardım edebilirler? “Kendini yaralamak” o kişinin bilinmesini istemediği, kendini kötü hissettiği, utandığı, kimsenin kendisini anlamadığını düşündüğü bir olaydır.

Bu aşamada aileye ve arkadaşlara önemli bir görev düşmektedir. **Bu görevler şu şekilde özetlenebilir:**

- Eğer birisinin kendisini yaraladığı fark edilirse onun, yargılanmadan dinleneceği kendisine söylenmelidir.
- Duygularına saygı gösterilmelidir.
- Onu dinlemek için zaman ayrılmalı ve anlattıkları ciddiye alınmalıdır.
- Onu dinlerken hemen çözüm getirilmeye çalışmamalı ve açık fikirli olunmalıdır.
- Eğer sorunlarını sizin yönteminizle çözmeyi istemiyorsa ısrar edilmemelidir.
- Yardım alabilecekleri başka kişileri bulmalarına yardımcı olunmalıdır.
- Beraber yapılmakta olan günlük etkinlikler aynen devam ettirilmelidir.

Durum tehlikeli görünüyorsa neler yapılabilir?

Bazen sizden yardım isteyen kişi, kendini yaralamakta olduğunu, ancak sırrının kimseye açıklanmamasını isteyebilir. Bu durumda olayın gizli kalması ve o kişinin yaşamının tehlikede olması ikileminde kalabilirsiniz.

Kişinin güvenini kaybetmemek ve aynı zamanda onu hayati tehlikeden korumak durumundasınız. En uygun yaklaşım, o kişi ile beraber, bir uzmandan yardım alma konusunda karar vermektir. Bir uzmandan yardım almayı kabul etmiyorsa, bu konuyla ilgili bir uzmana danışabilirsiniz.

Yardım eden kişi, yardım etmeye çalışırken kendisini nasıl korumalıdır?

- Bu konuda eğitilmiş kişilerin de “kendini yaralayan” kişilerle çalışırken zaman zaman bir uzmandan destek almaya gereksinim duyabilecekleri unutulmamalıdır.
- Kendisine dikkat etmeli, gereksinim duyduğunda bir psikologla görüşmekten çekinmemelidir.
- Normal yaşamını, ilişkilerini ve etkinliklerini sürdürmelidir.
- Her zaman yardıma uygun olmayabileceğinden bunun için suçluluk duymamalıdır.
- Kendilerini yaralamak, neticede, onların kendi sorumluluklarındadır, sizin değil düşüncesini unutmamalıdır.
- Onu bir uzmana yöneltmek her iki taraf için de en sağlıklı yardımdır.
- Bu gibi durumlarda, kişinin kendi duygularının da önemli olduğunu unutulmamalıdır.

Ortama uyum gösteremeyen bireyin tahammülsüzlüğünün yarattığı baskıya karşın kendine zarar vererek rahatlatma durumudur. Kendine zarar vermek, vücutlarına bazı kelimeler yazarak unutmak istemedikleri şeyleri sembolleştirmek, sevdiği kişinin isminin baş harfini vücuduna çizerek ya da yakarak yazmak ya da insanlara vermek istediği mesajı kendisine dövme yapmak da kendine zarar verme davranışıdır.

Kendini zarar vermek davranışı bilinçli bir ölüm isteği olmadığından bir intihar girişimi değildir. Bazen bazı çıkarlar (sorumluluktan kaçmak, can sıkıntısından kurtulmak, fiziksel tehlikelerden korunmak vb.) elde etmek için kullanılabilir.

Kendini zarar vermeden önce yaşanan gerilim duygusu bu olumsuz davranışın başlamasıyla fiziksel acıyla beraber rahatlatma, zevk alma ve hoşuna gitme duygusuna döner. Ardından utanç ve damgalanma korkusu ile ergen kendine zarar vermenin izlerini gizlemeye çalışır.

Kendine zarar verme davranışı bulaşıcıdır; ergenin kendine zarar vermesi, belirli ortamlarda sorun yaşayan muhtemel ergenler tarafından bu davranışın taklit edilmesine yol açabilir. Davranış bozukluğu, kişilik boyutunda problemleri ve madde kullanımı olan ergenler ile geçmişinde istismar yaşantısı olan ergenlerde kendine zarar verme riski yüksektir. Ergenler yaşadıkları bu olaylardan dolayı kendilerini sorumlu tutup suçlayabilirler

ve kendilerini cezalandırmak için de bedenlerine zarar verebilirler. Sıkıntı yaratan duygularla baş etmede ve yaşadığı sorunları çözmede zorluk çeken ergenlerde kendine zarar verme davranışı sık gözlenir. Kendine zarar vermek bazı ergenlerde kontrol ve güç anlamına gelir. Bazen de kendine zarar vermek öfkenin gösterilmesi amacıyla yapılır, ergen için vücudu çevresiyle iletişim için tek yol hâline gelir. Kendini zarar verme ağlamanın bir diğer yoludur. Öfke ya da incinme duyguları bu davranışı tetikler.

Görüşme yapılan odalarda bu tür kendine zarar verme davranışlarını kolaylaştıracak kesici aletler erişilebilir olmamalıdır. Personelin görüşme odasında bulunan makas, maket bıçağı gibi aletler görüşme öncesinde odadan çıkartılmalıdır. Kişisel güvenliği sağlamak amacıyla personel, mümkün olduğunca kapı ve genç arasında bulunmalıdır.

Kendine zarar veren ergenlerin riskli anlarının erken tespiti, yaşadıkları sıkıntıyı ve düşünceli ya da öfkeli davranışlarını gözlemleyerek mümkün olabilir. Huzursuzluk ve dolaşma isteği önemli bir veridir. Bu durumlarda çocuğu sakin ve farklı bir ortama alıp yaşadıkları ve sıkıntıları üzerinde konuşarak rahatlamasını sağlamak davranışı engelleyebilir. Ergen kendine zarar verme tehdidinde bulunursa telaşa kapılmamak; "Yap ya da yapma." demek yerine "Yapıp yapmamaya sen karar ver." diyerek kararı ona bırakmak; "Kendine zarar vermenin sonucunda ne olacağını sen benden daha iyi biliyorsun. Bu yaptığının sonuçları neye yarayacak?" demek ilk anda işe yarayabilecek tepkilerdir. Ortamın değiştirilmesinin ardından kendisini sikan olayı anlamaya çalışmak, kendisine zarar vermek dışında o sorunla ilgili neler yapabileceğini konuşmak, bu davranışın yalnızca kendine zarar verdiğini anlatmak yapılması gerekenlerdir.

İntihar

➤ Cezaevi ortamı intihar davranışına zemin hazırlamaktadır.

Tutuklunun bakış açısından cezaevi ortamında bazı koşullar intihar davranışının ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. **Bunlar;**

- Bilinmezlik korkusu,
- Otoriteye güvensizlik,
- Tutuklu ve hükümlülerin geleceklerine ilişkin yaşadıkları belirsizlik,
- Tutuklu ve hükümlülerin aileleri ile çevrelerinden uzakta olmaları, onlarla yakın temastan yoksun olmaları,
- Hapsedilmiş olmanın verdiği utanç,
- Hapsedilmiş olmanın insanı aşağılayıcı yönüdür.

➤ Tutuklu ve hükümlüleri krize yatkın hâle getirecek bazı faktörler:

- Tutuklu veya hükümlünün krizden önceki günlerde artan ilaç tüketimi,
- Yakınlarından birini yeni kaybetmiş olma,
- Yüklenen suç nedeniyle aşırı utanç ve suçluluk duyma,
- Yaşadığı psikolojik hastalıklar ve/veya daha önceki intihar girişimleridir.

➤ **İntihar eğilimi olanlardaki sözel ve davranışsal değişiklikler:**

- Garip davranışlar ve geri çekilme,
- Son günlerde alınan kötü bir haber,
- Depresif davranışlar veya suça ilişkin aşırı utanç ve vicdan azabı,
- İntihara ilişkin düşüncelerden söz etmedir.

➤ **Ölümlere neden olan çevresel ve cezaevi uygulamaları ile ilgili etkenler:**

- Hapsedilme süresince yararsız ve yetersiz psikolojik servis,
- Personel arasındaki zayıf iletişim,
- Kendi kendine zarar verme davranışını bir manipülasyon (hileli yönlendirme) aracı olarak düşünme,
- Kurum ortamının kişisel etkinliği ve kontrolü sınırlayan temel yönleri,
- İntihar girişimini engellemede personel ve yöneticilerin eğitiminin yetersizliği,
- Sınırlı sayıda personeli intihar olaylarına müdahale için yönlendirme,
- İntihara ilişkin nedenlerin incelenmesine dayanmayan daha çok personelin tepkilerini ölçmeye yönelik araştırmalardır.

➤ **Yakınıımızdaki bir kişinin intihar etme düşüncesini nasıl anlayabiliriz:**

İntihar etme eğiliminde olan kişiler sıklıkla bilinçli ya da bilinçsiz olarak yardım istediklerini ve kurtarılmayı umduklarını ima edecek şekilde çok sayıda uyarı verirler. Bu uyarılardan bazıları şunlardır:

- Arkadaşlarından ve ailesinden uzaklaşma,
- Gündelik işlerine karşı ilgiyi kaybetme,
- Üzüntü, umutsuzluk ve huzursuzluk, yorgunluk, iştahta, kiloda, uyku düzeninde ve hareket düzeyinde önemli değişikliklerle seyreden depresyon belirtileri,
- Kendisi hakkında olumsuz sözler söyleme,
- İntihar düşünceleri ve fantezilerinin sürekli tekrarlanması,
- Uzun süreli depresyondaiken birden bire “iyileşme” belirtileri sergilemesi (Bu durum intihar etmeye karar verildiğini gösterebilir.),
- İntihar edeceğini ima eden konuşmalar, yazılar,
- Daha önce intihar girişimlerinde bulunmuş olmak,
- Umutsuzluk ve çaresizlik duyguları,
- Sahip olduğu ve sevdiği eşyaları yakınları arasında paylaşmaktır.

➤ **48 Saat içinde ortaya çıkabilecek bir intihar davranışının ciddiye alınması için değerlendirilmesine yönelik ipuçları:**

- **Hafif düzeyde**
 - Kişi, konuşmak ve içinde bulunduğu durumu paylaşmak istiyorsa,
 - Krizin henüz başındaysa,

- İntihara ilişkin açık olmayan mesajları ve belirtileri varsa,
 - Kolayca yatıştırılabiliyorsa,
 - Eğer yakın ve iyi bir ilişki kurulursa yardımı kabul edebileceği izlenimi veriyorsa,
 - Geleceğe yönelik planları, projeleri varsa (Bunun araştırılması gerekir),
 - Müdahalenin sonunda yoğun duygular içinde olsa bile, gerektiğinde sizinle ilişkiye geçeceğine inanıyorsanız,
 - Kişi sorunuyla başa çıkmak için intihar dışında başka yollar denemeyi kabul ediyorsa hafif düzeyde bir intihar davranışının ciddiyeti söz konusudur.
- **Orta düzeyde**
 - Yapılan tüm önerilere karşın kişi hâlâ intiharı bir olasılık gibi görüyorsa,
 - Duygusal patlamalar içindeyse,
 - Yardım istemediğini söylüyorsa,
 - Hâlâ bazı duygular yaşadığına ve mantıklı düşündüğüne ilişkin belirtiler varsa,
 - Kişinin intihar girişiminde bulunabileceğini seziyorsanız orta düzeyde bir intihar davranışının ciddiyetsiz konusudur.
- **Ciddi düzeyde**
 - Kişi kararını vermişse; planlama ve eylem hazırlıkları içerisindeyse,
 - Katlanılamayacak kadar yoğun duygular yaşıyorsa ya da duygularına ilişkin hiçbir ifade görülüyorsa,
 - Kendisinden korkuyorsa,
 - Çok fazla mantıklı konuşuyorsa ve her şeyin kısa bir süre içinde olup biteceğini söylüyorsa ciddi düzeyde bir intihar davranışının ciddiyeti söz konusudur.
- **Acil durum**
 - İntihar girişimi başlamışsa (bileklerini kesme, ilaç alma, yüksek bir yere çıkma) ve eğer kişi önerilen yardımı kabul ederse bunu HEMEN ŞİMDİ istemektedir.
 - Onunla konuşunuz.
 - Kendinizi karşınızdakinin yerine koyduğunuzda yaşadığınız duyguları içtenlikle dile dökünüz.
 - Onu dinleyiniz.
 - Kişinin kaygısından kurtulması, duygusal yükünün ciddiyetinin anlaşılması ve potansiyel tehlikenin belirlenebilmesi için söylediklerini dinleyiniz.
 - Kendisi için önemli kişileri devreye sokunuz.
 - Yardım ve destek verebilecek olanları arayıp bulunuz.
 - Önerilerinizde net olunuz.

- Kişiyi çözüm arayışlarında yalnız bırakmayınız.
- En kısa zamanda bir uzmanla görüşmesi için ikna ediniz.

2.2.11. Suçluluk

Genellikle sosyoekonomik statünün suçlulukla yüksek oranda ilişkili olduğu düşünülmeye karşın yapılan çalışmalarda ergenlerin antisosyal davranışlarıyla orta düzeyde ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında düşük sözel zekâ, zayıf okul başarısı, çocukluk döneminde akranlar tarafından reddedilme, antisosyal davranış gösteren akran gruplarına katılma suçluluk davranışı ile ilişkilidir.

Yapılan çalışmalarda suçlu gençler hakkındaki en tutarlı bulgulardan biri, bu gençlerin aile ortamlarının düşük oranda sıcaklık, yüksek oranda çatışma ve tutarsız disiplin uygulamaları içermesidir. Okul öncesi dönemin başında çocuğun bu şekilde yetiştirilmesi çocuğun antisosyal davranışlarına zemin hazırlamaktadır. Buna göre ailesinin ötesinde akran grupları da çocuğun suçlu davranışına katkıda bulunabilmektedir. Bu durum çocuğun yüksek oranda kanunlarla karşı karşıya gelmesine yol açabilmektedir. Ergenin, toplumla bağları kopmuş ve suçluluk konusunda yetişkinlerin alt kültür oluşturdukları yoksul bir çevrede bulunması ise antisosyal davranış konusunda farklı seçeneklere sahip olmasını sağlamaktadır.

Yapılan çalışmalarda çocukluk döneminde ortaya çıkan yıkıcı davranışların genellikle ergenlik döneminde antisosyal ve suçlu davranışlara dönüştüğü, bu durumun ise yetişkin suçluluğunda belirleyici olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte yaş dönemleri arasındaki bu gelişimsel sürecin bu kadar kesin olduğunu söylemek yanlıştır. Birçok tehlikeli davranış gösteren çocuk veya ergen sabıkalı bir suçluya dönüşmemektedir.

2.2.12. Travmatik Olaylar

Travmatik olaylar, trafik ve uçak kazaları, deprem, sel gibi doğal afetler, ağır dayak, işkence altında kalmak, rehin tutulmak, savaşta uzun süre siperde ya da bombardıman altında kalmak gibi herkes için ağır stres sayılacak durumlar olarak adlandırılabilir.

Çocukluk döneminde yaşanan travmalar, daha sonraki gelişim dönemlerinde daha kompleks ve daha geniş etkiler bırakabilmektedir. Travmatik olaylar, öğrenme, aile yaşantısı, başa çıkma becerileri gibi pek çok alanda zararlı etkilere neden olabilmektedir. Travmatik olaylara maruz kalan çocuklarda öğrenme, konsantrasyon ve bellek problemleri sıklıkla görülmektedir.

2.2.13. Yoksulluk

Yoksulluğun özellikle kronik olduğu zaman çocuğun bilişsel gelişimini ve sosyal duygusal iyilik hâlini etkilediği belirtilmiştir. Yetersiz gelir, ebeveynlerin olumsuz yaşam olaylarına ve strese maruz kalma olasılığını artırdığından bu durum psikolojik strese neden olmakta ve ebeveynlerin duyarlı, ilgili davranışları azalırken; cezalandırıcı, baskıcı davranışlar gösterme olasılıkları artmaktadır.

2.2.14. Madde ve Alkol Kullanımı

Ergenler, madde ve alkol kullanımını stresle başa çıkmada bir yol olarak kullanmaktadırlar. Yüksek oranda olumsuz yaşam olayları ve stres algılayan ergenlerin, madde ya da alkol kullanmaları daha olasıdır.

Aileler, ergenlerin madde kullanmalarında önemli bir etkiye sahiptirler. Bağlanmanın niteliği, aile çatışmasının düzeyi ve aile becerilerinin etkililiği ergenin madde kullanımıyla ilişkilidir.

Akranlar da madde kullanımını etkilemektedir. Akranın madde kullanımı ve algılanan akran onayı, ergenin madde kullanımını özendirir. Okul, yaşanılan çevre ve toplumun da madde kullanımı üzerinde etkileri bulunmaktadır. Düşük akademik performans, okul aktivitelerine düşük oranda katılım, düşük gelirin ve yüksek riskin bulunduğu bir çevrede yaşama madde kullanım olasılığını artırmaktadır.

Madde kullanan kişilerin toplum kurallarına uymama eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu nedenle suç gibi toplumsal kurallara uymama, madde kullanıcıları arasında yüksektir. Saldırgan davranışlar gösterilmesi, davranış bozukluğu ve daha sonrasında gelişen antisosyal kişilik bozukluğu suçla yüksek oranda ilişkili sorunlardır. Madde bağımlılarında ise bu bozuklukların eş zamanlı görülmesi oldukça yüksektir. Hem kişisel yatkınlık hem de maddenin etkileri ile bu kişiler daha kolaylıkla suçla yönelebilmektedir.

Eğer ergen madde etkisi altındaysa infaz ve koruma memuru konuşmak için mümkünse ayılmasını beklemeli, gerekirse randevuyu iptal etmeli, çocuğun sağlığı tehlike altındaysa derhal en yakın sağlık kuruluşuna ve ailesine haber verilmelidir. Madde tesiri altındayken ergenle tartışmaya girilmemeli, sakinleştirilmeye çalışılmalıdır. Kendine zarar verme riski yüksek olduğundan, mümkünse ergen güvenli bir ortama alınmalıdır. Alkol ve madde kullanıcısı ergenle çalışırken dikkat edilmesi gereken diğer hususlar ise kişinin madde kullanmadığı veya çok kullandığı zaman sinirlilik, uykusuzluk veya fazla uyku, huzursuzluk yaşayabileceğidir.

Hap veya tiner etkisi altındaki ergen kolaylıkla tahrik olup saldırganlaşabilir. Madde kullanan ergenlerin denetim ve izleme çalışmalarının daha sık aralıklarla gerçekleştirilmesi, başarılı ve etkili denetim açısından önemlidir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıdaki işlem basamaklarını takip ederek çocuk ve genç hükümlü ve tutuklunun psikolojisini etkileyen olumlu ve olumsuz faktörleri araştırınız. Araştırmalarınızı sınıf ortamında paylaşınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Çocuk ve genç hükümlü ve tutuklunun psikolojisini etkileyen olumlu faktörleri açıklayınız.	➤ Gelişim psikolojisini inceleyebilirsiniz.
➤ Çocuk ve genç hükümlü ve tutuklunun psikolojisini etkileyen olumsuz faktörleri açıklayınız.	➤ Rehberlik servisinden yararlanabilirsiniz.
➤ Çocuk ve genç hükümlü ve tutuklunun psikolojisini etkileyen olumlu ve olumsuz faktörleri karşılaştırınız.	➤ Gelişim psikolojisini inceleyebilirsiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Olumlu sosyal davranış, başka bir kişinin yararı için gönüllü olarak gerçekleştirilen davranıştır.
2. () Geniş bir ailede yetişen çocukların öz bakım konusunda daha yeterli oldukları ve daha az bağımlı oldukları bulunmuştur.
3. () Ebeveynin sert ve olumsuz uygulamalarının ergenin üzerinde yarattığı etkiler, yakın bir arkadaş grubuna sahip oldukları zaman çoğalmaktadır.
4. () Öfkenin zararlı sonuçlarından korunmak için çocuğun kendini tanıması, nelerin kendisini öfkeliendirdiğini bilmesi gerekmektedir.
5. () Saygısızlık, kuralları ve diğerlerinin haklarını çiğneme, çok sayıda yasa dışı olaylara karışma davranış problemleri olmayan çocuklarda da görülür.
6. () Sürekli ya da kronik yoksulluk yaşayan çocuklar, geçici olarak yoksulluk yaşayan çocuklara göre bilişsel ve sosyal gelişim açısından daha kötü ve daha zayıf fiziksel ve zihinsel sağlığa sahip olabilmektedirler.
7. () Ergenlik dönemindeki kişiler risk almaktan kaçınırlar.
8. () Sosyal gelişme, kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilebilir biçimde davranmayı öğrenme sürecidir.
9. () Olumlu sosyal davranış, başka bir kişinin yararı için gönüllü olarak gerçekleştirilen davranış olarak tanımlanmaktadır.
10. () Fiziksel istismar çocuğun olumsuz davranışlara maruz bırakılarak psikolojik zarara uğratılmasıdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-3

ÖĞRENME KAZANIMI

Çocuk ve genç hükümlü/tutuklunun psikolojik durumunu ilgili birimlere iletebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çocuk ve gençlerin yaşayabileceği sorunlar nelerdir? Araştırınız.
- Çocuk ve genç tutuklu veya hükümlünün psikolojik durumunu gözlemleyen birimlerin neler olduğunu araştırarak ne gibi çözüm yolları uyguladıkları hakkında bir araştırma yapınız.

3. ÇOCUK VE GENÇ HÜKÜMLÜ/TUTUKLUNUN GÜNLÜK YAŞAMINDAKİ PSİKOLOJİK DURUMUNU İLGİLİ BİRİMLERE BİLDİRME

Çocuk ve genç hükümlü ya da tutuklunun psikolojik durumunun tespiti ve ilgili birimlere bu konuyla ilgili bilgi verilmesi oldukça önemlidir. Olaylarında daha ciddi boyutlara ulaşmadan tespitinin yapılması hayati değer taşıyabileceği gibi infazın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi açısından da oldukça değerlidir.

3.1. Çocuk ve Genç Tutuklu veya Hükümlülerle İlgili Gelişim Süreçleri

Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, çocuklara uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç olmak üzere 18 yaşına kadar her insan çocuk olarak kabul edilmiştir. 5237 sayılı TCK'nın 6/1-c maddesi uyarınca, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur. Yine 5395 sayılı ÇKK'nın 3/1-a maddesi uyarınca, daha erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur.

Bu iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde; 18 yaşını doldurmamış her insan çocuk sayılmıştır. Kişi 18 yaşından önce ergin (reşit) olsa da çocuk sayılmaya devam edecektir.

Failin nüfus kaydında yer alan yaşının gerçek yaşını göstermediğinin ileri sürülmesi veya bu yönde bir kuşkuya düşülmesi hâlinde gerçek yaşının tespiti ile nüfus kaydının bu yönde düzeltilmesi gerekir.

4721 sayılı TMK'nın 7/1 maddesi uyarınca resmi siciller belgeledikleri olguların doğruluğunun kanıtı olduğundan resmi sicil durumundaki nüfus kaydı kanunda yer alan usule göre (mahkeme kararı ile) düzeltilmedikçe bu kayıta belirtilen yaş doğru kabul edilerek bu yaşa göre işlem yapılmalıdır.

Suçta sürüklenen çocuk: ÇKK; suçta sürüklenen çocuğu, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk olarak tanımlamaktadır (ÇKK m. 3/1).

3.2. Çocuklarda Ceza Sorumluluğu

Aşağıda çocukların yaş gruplarına ve sağır-dilsiz olanların cezai sorumluluklarının neler olduğuna değinilecektir.

3.2.1. Yaş Gruplarına Göre Ceza Sorumluluğu

5237 sayılı TCK, ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespit edilmesi gereken kişileri üç grupta saymıştır. Bunlardan ilki çocuklar, ikincisi sağır ve dilsizler, üçüncüsü ise akıl hastalarıdır. Akıl hastalarının durumu bu çalışmanın konusu olmadığından ele alınmamıştır.

5237 sayılı TCK çocukları üç ayrı yaş grubunda ele almıştır. Tüm düzenlemelerde failin doldurduğu yaş esas alınmıştır. Bir kişinin bir yaşında kabul edilmesi için doğumundan itibaren bir yıllık sürenin (365 veya 366 gün) geçmesi gerekli olduğundan bir kişinin 12 yaşında kabul edilebilmesi için de doğumundan itibaren 12 yılın resmi takvime göre geçmiş olması gereklidir. Kişi, doğum gününde yeni yaşının ilk günündedir.

3.2.1.1. 0 - 12 Yaş Grubu Çocuklar

5237 sayılı TCK'nın 31/1 maddesi uyarınca fiili işlediği tarihte 12 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Kanun koyucu 12 yaşını doldurmamış çocukların işledikleri fiil ne olursa olsun, ne şekilde işlemiş olurlarsa olsunlar ceza sorumluluğunun olmadığını kabul etmiştir. Bu nedenle, bu yaş grubundaki bir çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı noktasında bir araştırma yapılamaz. Bu yaş grubundaki çocuklar için çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir.

3.2.1.2. 12 - 15 Yaş Grubu Çocuklar

5237 sayılı TCK'nın 31/2 maddesi uyarınca fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş fakat 15 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespiti gereklidir. Bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğunun var olduğunun kabul edilebilmesi için iki şartın bir arada olması gerekir: Çocuğun hem "işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilme yeteneğinin" hem de "davranışlarını yönlendirme yeteneğinin" varlığı aranır.

Bu yaş grubundaki failin ceza sorumluluğunun var olup olmadığı konusunda karar verme yetkisi münhasıran hâkime ait olduğundan, soruşturma aşamasında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet Savcısının failin ceza sorumluluğunun bulunmadığı sonucuna varıp kamu adına kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermesi mümkündür.

ÇKK'nın 35/1 maddesi uyarınca hâkim, çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren bir inceleme yaptırmalı ve çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığına ilişkin değerlendirmeyi yaparken bu raporu göz önünde bulundurmalıdır. Hâkim, bu değerlendirmeyi yapmak için uzmanlık isteyen bir takım bilgilere ihtiyaç duyacaktır. Böyle bir durumda hâkim CMK'nın 63/1 maddesi uyarınca çözümü uzmanlık gerektiren bir sorunla karşı karşıya olduğundan sorunun çözümünde bilirkişiye başvurmalıdır. KK'nın 35. maddesinde belirtilen sosyal inceleme raporu, hâkime ceza sorumluluğunu belirlemede yol gösterici olan raporlardan birisidir. Bu raporu hazırlayan uzman da bilirkişi konumundadır. Hâkim, bu raporun yanı sıra çocuğun bilişsel, ahlaksal ve sosyo – duygusal özelliklerinin ve psikiyatrik sağlığının değerlendirilmesini gerekli gördüğü takdirde hekimden de rapor isteyebilir. Bu durumda hâkim, sosyal inceleme raporu ile psikiyatrik değerlendirme raporunu dosyada yer alan diğer deliller ile birleştirip tartışarak çocuğun ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığı konusunda bir karar verir.

Bilirkişiler kendi uzmanlık alanına giren konularda, çocuğun üzerine atılı suçu da dikkate alarak, çocuğun bu suçun hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve bu suça yönelik olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğine etki edecek sebepleri ele alıp tartışmalı, bu sebeplere ilişkin olumlu ya da olumsuz sonuç kanaatlerini bildirmelidir.

3.2.1.3. 15 - 18 Yaş Grubu Çocuklar

5237 sayılı TCK'nın 31/3 maddesi uyarınca fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş ve fakat 18 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu var kabul edilmiş ancak çocuğun var kabul edilen bu sorumluluğunun bir yetişkinden daha az olacağı değerlendirilerek bu yaştaki fail çocuğa yetişkinlerden daha az ceza verilmesi benimsenmiştir.

Bu yaş grubundaki çocukların, ceza sorumluluğunun var olup olmadığı noktasında bir araştırma yapılamayacaktır. Bu yaştaki çocuğun akıl hastası olduğunun ileri sürülmesi veya bu yönde bir tereddüt oluşması durumunda akıl hastalarına yönelik inceleme yapılmalı ve akıl hastalığının varlığının tespiti hâlinde 5237 sayılı TCK'nın 32. maddesi uygulanmalıdır.

3.2.2. Sağır ve Dilsiz Çocukların Durumu

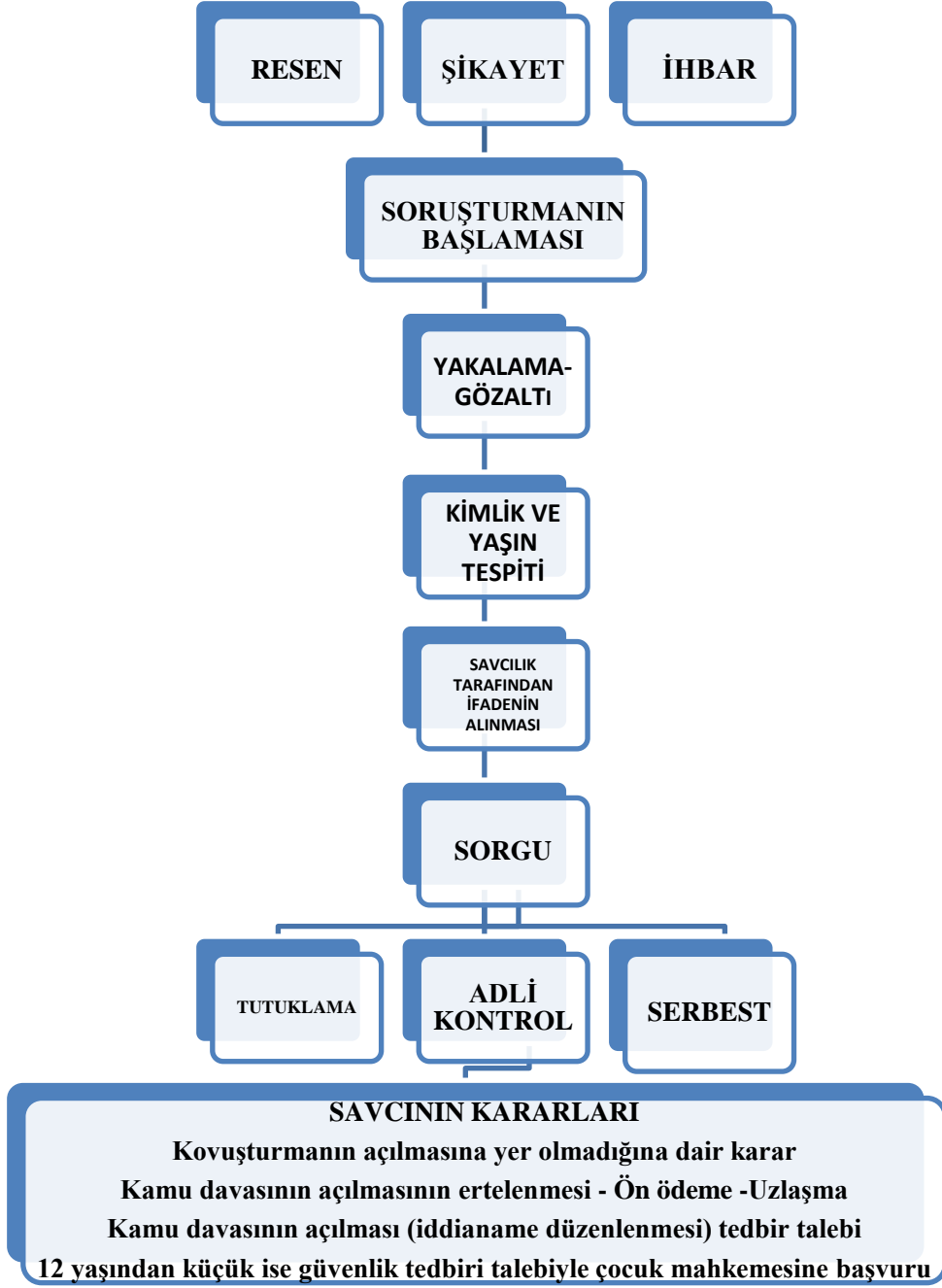
5237 sayılı TCK'nın 33. maddesinde sağır ve dilsizlik ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan bir etken olarak sayılmış ise de suç tarihinde sağır ve dilsiz olan failin bu sağır ve dilsizliğinin doğuştan veya sonradan meydana gelmesi arasında bir ayrıma gidilmemiş, sağır ve dilsizlerin ceza sorumluluğu çocukların ceza sorumluluğuna atıf yapılarak düzenlenmiştir.

Suç tarihinde 15 yaşından küçük olan sağır ve dilsizlerin ceza sorumluluğu bulunmayıp bu çocuklar bakımından sağır ve dilsiz olmayan ve 12 yaşını doldurmamayan

çocuklara ilişkin düzenleme içeren 5237 sayılı TCK'nın 31/1 maddesi hükümleri uygulanacaktır.

Suç tarihinde 15 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz çocukların ceza sorumluluğunun varlığı bu çocukların işledikleri iddia olunan fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı şartına bağlanmış, böylece bu yaş grubundaki sağır ve dilsiz çocuklar bakımından 12 yaşını doldurmuş, 15 yaşını doldurmamış fakat sağır ve dilsiz olmayan çocuklara ilişkin düzenleme içeren 5237 sayılı TCK'nın 31/2 maddesine atıf yapılmıştır.

Suç tarihinde 18 yaşını doldurmuş ancak 21 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz gencin ceza sorumluluğu var kabul edilmiş; ancak bu gencin içinde bulunduğu sağır ve dilsiz olma hâli nedeniyle ceza sorumluluğunun azaldığı kabul edilmiştir. Bu durumdaki sağır ve dilsiz genç için sağır ve dilsiz olmayan ve 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış çocuklara ilişkin düzenleme içeren 5237 sayılı TCK'nın 31/3 maddesi hükümleri uygulanacaktır.

Şekil 3.1:Suça sürüklenen çocuklar açısından soruşturma evresindeki süreç

3.3.Çocuklar Hakkında Yapılan Soruşturma İşlemleri

Soruşturma, ceza muhakemesinin evrelerinden olup kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade eder (CMK 2/1-e). Çocuklar hakkında yapılan soruşturma, yetişkinlerin soruşturulmasından farklılık arz etmektedir.

Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet Savcısı tarafından bizzat yapılır (ÇKK m.15, YGİAY m.19/1-b). Bu kural çocuğun hazır bulunmasını ve aktif olarak işleme katılmasını gerektiren tüm işlemlerin, bizzat Cumhuriyet Savcısı tarafından yapılması şeklinde anlaşılmalıdır.

Ceza sorumluluğu olmayan çocuklar hakkında da delillerin toplanması veya diğer failerin tespiti için soruşturma yapılabilir. Ancak ceza sorumluluğu olmayan bu çocukların muhakemeye katılabilmeleri hak ve yükümlülüklerini bilebilmeleri ve bunlara uygun davranabilmeleri, kısaca gerçek anlamda muhakeme süjesi olabilmeleri fiilen mümkün değildir. Bu nedenle, bu çocukların kendilerine suç isnat edilerek CMK m.147'deki yöntemine göre ifadeleri alınmaz. Ancak diğer failerin yakalanması ve kendilerine tedbir uygulanacaksa bunun sağlanması amacıyla bilgi alınabilir.

Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde, soruşturma ayrı yürütülür (ÇKK m.17/1). Adli kolluk tarafından çocuklar hakkında ayrı evrak düzenlenir (ÇKKY m.7/1).

Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma, çocuk mahkemelerinin yanında yer alan Cumhuriyet Başsavcılığı çocuk bürosu tarafından yapılır. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, soruşturma çocuk bürosunda görevli olmayan Cumhuriyet Savcıları tarafından da yerine getirilebilir. Çocuk Mahkemeleri ile Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri bulunmayan yerlerde ise bu mahkemeler kurulup göreve başlayıncaya kadar çocuklar tarafından işlenen suçlara ait soruşturmalar Cumhuriyet Başsavcılığı'nın iş bölümünde gösterilen Cumhuriyet Savcısı tarafından yapılır.

Görünüş itibarıyla 12 yaşından büyük olup nüfus kaydına göre 12yaşından küçük çocuklar ile çocuğun nüfusa kayıtlı yaşının gerçek yaşı olmadığını başka bir şekilde anlaşılması hâlinde; çocuğun yaşı hukuk mahkemesi nezdinde dava açılıp düzeltilmeden kamu davası açılmaz (ÇKKY m.5/11).

Soruşturma evresinde çocuk savcısı gerekli ise çocuk hâkiminden “koruyucu ve destekleyici tedbir” kararı vermesini isteyebilir (ÇKK m. 15/3).

Cumhuriyet Savcısı, çocuğa yüklenen suçtan dolayı Ceza Muhakemesi Kanunu m.171'deki koşulların varlığı hâlinde, kamu davasının açılmasının üç yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir (ÇKK m.19).

12-15 yaş grubu çocuklar bakımından işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığının

anlaşılması için çocuklara özgü bir araştırma biçimi olan sosyal inceleme raporu hazırlanır (ÇKK m. 35).

3.3.1. Davet ve Zorla Getirme

Herkes için kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının (AİHS m. 5) çocuklar açısından da özgürlüğü kısıtlamaya son çare olarak başvurulması ilkesinin (ÇHS m. 37) bir gereği ve bu hakların teminatı olarak hakkında soruşturma başlatılan kişinin öncelikle davetiye ile çağrılması gerekir (CMK m. 145). Davetiye, isnat olunan suçta içermelidir.

Çocuklar için özgürlüğü kısıtlayıcı bir tedbire son çare olarak başvurulmalıdır (ÇHS m. 37). Son çare olarak başvurulacak zorla getirme işlemi yerine hakkında soruşturma başlatılan kişi davet edilerek ifadesi alınmalı ve soruşturması yürütülmelidir (CMK m. 145).

Zorla getirme kararı verilmesi için kanunda öngörülen koşulların gerçekleşmesi gerekir. Zorla getirme kararı, kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı bir nitelik taşıdığı için kural olarak hâkim kararı gerekir. Ancak CMK Cumhuriyet Savcısına da bu yetkiyi vermektedir (CMK m. 146/4).

Ceza Muhakemesi Kanunu zorla getirme kararından ayrı gibi gözükse fakat niteliği itibarıyla zorla getirme kararı olan “yakalama emri” de düzenlemiştir (CMK m. 98). Bu maddeye göre yakalama emri düzenlenebilmesi için önce çağrı yapılması, ilgilinin çağrı üzerine gelmemesi veya şüpheli hakkında çağrı yapılamaması koşulları öngörülmüştür. Yukarıda belirtildiği gibi gerek zorla getirme gerekse yakalama emri düzenlenebilmesi için şüpheli veya sanığa çağrı yapılması yani davet edilmesi gereklidir.

3.3.2. İfade Alma

İfade alma suçta konu olay hakkında şüphelinin, yazıya geçirilmek üzere sözlü beyanına başvurulmasıdır (CMK m. 147).

Ceza sorumluluğu olmayan çocukların muhakemeye katılabilmeleri hak ve yükümlülüklerini bilebilmeleri ve bunlara uygun davranabilmeleri, kısaca gerçek anlamda muhakeme süjesi olabilmeleri fiilen mümkün olmadığından bu çocukların kendilerine suç isnat edilerek CMK m.147'deki yönteme göre ifadelerinin alınması söz konusu değildir. Ancak suçta iştirak eden diğer faillerin yakalanması ve kendilerine tedbir uygulanacaksa bunun sağlanması amacıyla bilgi alınabilir.

Bir suç işlediği şüphesi altında olan ceza sorumluluğu bulunan 12-15 yaş grubundaki çocuklar ile 15-18 yaş grubundaki çocukların ifadesi alınabilir. Çocuğun ifadesi Cumhuriyet Savcısı tarafından bizzat alınır (ÇKK m. 15/1). Şüpheli veya sanığın 18 yaşını doldurmamış olması durumunda ifade alma sırasında müdafinin hazır bulunması zorunludur (CMK m. 150/2).

Çocuğun yararına aykırı olduğu saptanmadığı veya kanuni bir engel bulunmadığı durumlarda anne-babası veya vasisi çocuğun ifadesi alınırken hazır bulunabilir (YGİAY

m.19/b-4). Çocuğun ifadesinin alınması sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir (ÇKK m.15/2). Çocuğun adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek ve çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlamaya dâhil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla sosyal çalışma görevlisinin suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması sırasında yanında bulunması gerekir (ÇKKY m.19/1-b).

Cumhuriyet Savcısının ifade alırken çocuğa yaklaşımı ve ifade alınan yerin düzeni, çocuğun psikolojisi bakımından önem arz edeceği için ifade alma çocuğun olabildiğince kendini rahat hissedebileceği ortamda gerçekleştirilmeli, çocuğun olayı serbestçe anlatmasına olanak tanınmalıdır.

3.3.3. Koruma Tedbirleri

Aşağıda çocuklar için uygulanacak olan koruma tedbirlerine değinilecektir.

3.3.3.1.Yakalama

Yakalama, kişinin özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp fiilen denetim altına alınmasıdır. Yakalama işlemine önleme ve adli amaçlı olarak başvurulabilir. Önleme yakalaması, tehlike (risk) altındaki bir çocuğun korunması amacı ile söz konusu iken (İHAS m. 5/1-d; PYSK m. 1,2, 13/d), adli yakalama suç işlediği iddia edilen çocuk hakkında adli işlemleri gerçekleştirmek amacıyla yapılan yakalamadır.

➤ Herkesin yakalama yapabilmesi

Suçüstü hâlinde, suçüstünden dolayı izlenen kişinin kaçması veya kimliğini hemen belirleme olanağının bulunmaması durumunda, herkesin şüpheliyi geçici olarak yakalayıp kolluğa teslim etme yetkisi vardır. Dolayısıyla suçüstü hâlinde, suçüstünden dolayı izlenen kişinin kaçması veya kimliğini hemen belirleme olanağının bulunmaması durumunda çocuklar herkes tarafından yakalanabilir. Ancak bu durumda yakalamayı yapan kişi yakaladığı çocuğu derhal kolluğa teslim etmelidir. Şikâyete tabi suçlarda yakalama için şikâyetin varlığı gerekmesine karşın çocuğun suç mağduru olması durumunda şikâyet olmaksızın da herkesçe yakalama gerçekleştirilebilir (CMK m. 90/3).

➤ Kolluğun yakalama yapma yetkisi

Kolluk tarafından yakalama yapılabilmesi için kural olarak hâkim tarafından verilmiş bir yakalama emrinin bulunması gerekir. Bununla birlikte kolluk görevlileri herkesin yakalama yetkisine sahip olduğu hâllerde yani bir kişiye suçu işlerken rastlanması veya suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçması olasılığının bulunması ve hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması hâlinde ve tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde; Cumhuriyet Savcısına veya amirlerine derhal başvurma olanağı bulunmadığı takdirde, yakalama yetkisine sahiptir.

➤ **Yakalama emri**

Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine Sulh Ceza Hâkimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir. Kural; yakalama emrinin Sulh Ceza Hâkimi tarafından düzenlenmesidir. Cumhuriyet Savcısının yakalama emri düzenleme yetkisi istisnai hâllerdedir. Yakalanmış iken kolluk görevlilerinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da Tutukevi veya Ceza İnfaz Kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet Savcıları ve kolluk görevlileri de yakalama emri düzenleyebilir.

➤ **Yol (sevk) tutuklaması**

Hâkim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişinin, en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılmadığı takdirde, aynı süre içinde sulh ceza hâkiminin önüne çıkarılması ve serbest bırakılmadığı takdirde yetkili hâkim veya mahkemeye en kısa zamanda gönderilmek üzere tutuklanması CMK m.94/1’de öngörülmüştür.

➤ **Yakalama yasağı**

Bir kimse aynı fiil dolayısıyla birden fazla kez yakalanamaz (CMK m. 91/6; YGİAY m. 18). Yakalama yasağı; gözaltı süresinin dolması veya Sulh Ceza Hâkiminin kararı üzerine, gözaltına alınıp da serbest bırakılan kişi hakkında yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve Cumhuriyet Savcısının kararı olmadıkça bir daha aynı nedenle yakalama işlemi uygulanamamasını ifade eder.

➤ **Çocuklara özgü düzenlemeler**

Çocuklar hakkında yakalama, gözaltına alma ve ifade almaya ilişkin hususlarda Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nin çocuklara ilişkin hükümleri uygulanır (ÇKKY m.5- m.9). YGİAY(Yakalama Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği)’nin 19. maddesi çocuklarla ilgili özel düzenlemeler öngörmektedir. Çocuklarla ilgili işlemler mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilir.

➤ **Ceza sorumluluğu olmayan çocuklar**

Fiili işlediği zaman 12 yaşını doldurmamış olanlar ile 15 yaşını doldurmamış sağır ve dilsiz çocuklar suç nedeni ile yakalanamaz ve hiçbir suretle suç tespitinde kullanılamaz. Ceza sorumluluğu olmayan bu çocuklar bakımından, kimlik ve suç tespiti amacı ile yakalama yapılabilir; ancak kimlik tespitinden hemen sonra serbest bırakılırlar. Tespit edilen kimlik ve suç, mahkeme veya hâkim tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet Savcılığına bildirilir.

➤ **Yakalama üzerine yapılacak işlemler**

Yakalama işlemi sonucunda yapılacak iş ve işlemlerin neler olduğu aşağıda anlatılmıştır.

- **Savcıya bildirme**

Suçta sürüklenmiş çocuklar için yakınları ile müdafiyeye haber verilerek soruşturmalarının yürütülmesi için hemen (CMK m . 90/5) Cumhuriyet Savcılığına bilgi verilir ve çocuklar derhal Cumhuriyet Savcılığına sevk edilirler (YGIAY m. 19/2-b).” Derhal”den kastedilen hiç vakit geçirilmemesidir (YCGK 3.7.2007, 2007/5-23 E.2007/167 K.).

- **Haklarının hatırlatılması**

Kolluk yakaladığı çocuklara, diğer şüphelilere uyguladığı gibi yakalama anında hak hatırlatması yapmalıdır (CMK m. 90/4). Yakalama anında hatırlatılması gereken haklar; kendisine yüklenen suçu öğrenme hakkı, susma hakkı, yakınlarına haber verme hakkı, müdafiden istifade etme hakkı, yakalamaya karşı hâkim denetimine başvurma hakkıdır. Kolluk yakaladığı kişi üzerinde kaba bir üst araması gerçekleştirilebilir (CMK m. 90/4). Yetişkinlere kelepçe takılabilmemesine (CMK m. 93) karşın, çocuklara kelepçe veya benzeri aletler takılamaz (ÇKK m. 18).

- **Kelepçe yasağı**

İnsan hakları belgeleri çocukların afişe olması, damgalanması gibi zarara yol açabilecek durumların ortadan kaldırılması için gizliliğe azami özen gösterilmesi konusunda çocuklarda kelepçe yasağına dikkat çeker. Kelepçe takma, gerek nakil sırasında gerekse kamusal alanda bireyin aşağılanma duygusu taşımasına ve psikolojisinde kalıcı zararlar oluşmasına zemin hazırlar. ÇHS 37. maddeye göre “Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır.”

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 18. maddesi de çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletlerin takılamayacağını öngörmektedir. Bu noktada ÇKKY(Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul Yönetmeliği) ’nin 8. maddesine göre “Ancak; zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlem alınabilir.” Çocukla, kendisine yönelik olarak yapılacak işlem konusunda iletişime geçilmesi, onu bilgilendirme ve işbirliğini isteme alınacak ilk önlem olmalıdır. Bu mümkün olmuyor ise yeteri kadar kolluk görevlisi tarafından çocuğun kollarının tutulması, etrafının çevrilmesi gibi önlemler alınabilir. Her durumda, çocuğa kötü muamele teşkil edecek şekilde önlemler alınması mümkün değildir. Çocuğun ellerinin bağlanması, ayaklarının bağlanması gibi önlemler alınmaz.

3.3.3.2. Gözaltına Alma

Gözaltına alma; yakalama işleminden sonra serbest bırakılmayan şüphelinin özgürlüğünün, soruşturmanın tamamlanması için kural olarak 24 saat süreyi aşmayacak şekilde Cumhuriyet Savcısının yazılı emri ile kısıtlanmasıdır. Gözaltına alma, kişinin suçu işlediğini düşündürebilecek emarelerin varlığı ile soruşturma işlemlerinin tamamlanması için

zorunlu olması hâlinde başvurulur (CMK m. 91/2). Gözaltı süresi bireysel suçlarda işlemlerin tamamlanmasına kadar en fazla yirmi dört saat, toplu suçlarda ise her defasında 1 günü geçmemek üzere Cumhuriyet Savcısının emriyle uzatılmak üzere 3 gündür. 12 saate kadar olan yol süresi bu süreye eklenebilir (CMK m. 91/1, m. 91/3). Şüpheli en geç belirtilen gözaltı sürelerinin sonunda hâkim önüne çıkarılmazsa serbest kalır.

➤ Çocuklara özgü düzenlemeler

Kolluk tarafından yakalanan çocuk derhal Cumhuriyet Savcılığına sevk edilir (YGİAY m. 19/2- b). Yakalanan çocuk, Cumhuriyet Savcılığınca bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilebilir. Soruşturma yönünden zorunlu ise ve kişinin bir suçu işlediğini düşündürebilecek emareler varsa çocuk gözaltına alınabilir. Çocuğun gözaltına alındığı anne-baba veya vasisine bildirilir (YGİAY m. 19/b-1).

Gözaltına alınan çocuklar, kolluğun çocuk biriminde tutulur. Kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde ise çocuklar, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulur (ÇKK m.16/1). Çocuğun yararı aksini gerektirmediği takdirde kollukta bulunduğu süre içerisinde, yanında yakınlarından birinin devamlı olarak bulunmasına imkân sağlanır (ÇKKY m.16/4). Çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınları ise yanında bulundurulmaz. Bu durum tutanakla tespit edilerek adli veya idari makamlara sevk edilen evraka eklenir (ÇKKY m.16/3).

Gözaltına alınan kişi Cumhuriyet Savcısının yazılı emrine veya gözaltı süresi uzatma kararına karşı hemen serbest bırakılmayı sağlamak için Sulh Ceza Hâkimine başvurma hakkına sahiptir. Hâkimin bu incelemeyi derhal veya en geç 24 saat içinde sonuçlandırması gerekir (CMK m. 91). Aynı başvuruyu müdafî veya kanuni temsilcisi, eş ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımları da yapabilir. Bu başvuru yakalama ve gözaltına alma için gerekli hukuki gerekçelerin bulunmaması sebebiyle yapılabileceği gibi yazılı emrin bulunmaması, sürenin aşılması veya gözaltı biriminin koşullarının yasaların öngördüğü standartlara aykırı olması ya da hukuka aykırı muamele sebebiyle de başvuru yapılması mümkündür (AİHS m. 3, m. 5).

3.3.3.3. Tutuklama

Suçluluğu hakkında kuvvetli suç şüphesi bulunan kişiler, kaçmayı ve delillerin yok edilmesini önlemek amacıyla tutuklanabilirler (CMK m. 100 ila m. 108; ÇKK(Çocuk Koruma Kanunu) m.21; ÇHS(Çocuk Hakları Sözleşmesi) m. 37; Pekin Kuralları m. 16).

➤ Tutuklamanın koşulları

Tutuklamanın koşulları CMK m. 100/1'de düzenlenmiş olup çocuklar bakımından da bu koşulların varlığı hâlinde tutuklama söz konusu olabilir. **Bu koşullar;**

- Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olgular,
- Tutuklama nedeninin bulunması, ölçülülük (CMK m. 100/1),

- Adli kontrolün uygulanmasına imkân olmaması (CMK m. 101/1) ve kararın gerekçeli olmasıdır (CMK m.101/2).

CMK m. 101/2'ye göre; tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda; kuvvetli suç şüphesini, tutuklama nedenlerinin varlığını, tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu gösteren deliller somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilir. Cumhuriyet Savcısı tutuklama talep ettiğinde mutlaka gerekçe gösterir ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiilî nedenleri belirtir (CMK m.101/1).

Çocuk hakkında tutuklama kararı vermeden önce, eldeki bilgilere göre, ayrıntılı olmasa da sosyal inceleme yaptırılmalıdır.

➤ **Tutuklama kararının geri alınmasının istenmesi**

Cumhuriyet Savcısı, şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını Sulh Ceza Hâkiminden isteyebilir. Hakkında tutuklama kararı verilmiş şüpheli ve müdafî de aynı istemde bulunabilir. Hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da otuz günlük süreler içinde resen karar verir (CMK m. 108).

➤ **Çocuklara özgü düzenlemeler**

Birçok uluslararası belgede ve mevzuatımızda çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasının en son çare olması ve mümkün olan en kısa süre olması gerektiği vurgulanmıştır (Pekin Kuralları m. 13, ÇHS m. 37, YGİY m.19, ÇKKY. m.16/; ÇKK m.4). BM Çocuk Hakları Komitesi, Pekin Kuralları'nın 17. maddesine dayalı olarak özgürlüğün kısıtlanmasına başvurulmasının son çare olabilmesi için uygulanması gereken esasları şöyle belirlemektedir: "Çocuğun kişisel özgürlüğüne getirilecek kısıtlamalar çok dikkatli bir incelemeden sonra konulmalı ve bu kısıtlamaların mümkün olduğu kadar az olmasına özen gösterilmelidir. Özgürlükten yoksun bırakma, suçun başka bir kişiye yönelik ciddi bir saldırı niteliğinde bulunması veya çocuğun ciddi suç işlemeyi itiyat hâline getirmiş olması hâlleri dışında verilmemelidir. Çocuğun yararı çocuklara ilişkin davalarda yol gösterici ilke olmalıdır."

Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere en son çare olarak başvurulması hususu, ÇKK'da da temel ilke olarak belirtilmiştir. Bu nedenle çocuk hakkında tutuklama, diğer tüm seçenekler uygun bir şekilde değerlendirildikten sonra gerçekleştirilebilir. Çocuğun tutuklanması yerine, kanunda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulması şeklinde, adli kontrolün uygulanması mümkündür.

12-18 yaş arasındaki çocuklar hakkında, sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı bir yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez (CMK m. 100/4). Bu genel hükmün yanında 15 yaşını doldurmamış çocuklar bakımından tutuklama konusunda çocuklarla ilgili ÇKK m.21/1'de özel bir düzenleme öngörülmüştür. ÇKK m.21/1'e göre; 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez. Bununla birlikte 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında öngörülen bu tutuklama yasağı hâlinde de CMK m.109/2'

de “Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.” hükmü uyarınca adli kontrol uygulanabilir.

Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine Sulh Ceza Hâkimi tarafından, kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine veya resen mahkemece karar verileceği CMK m.101/1’de hüküm altına alınmıştır.

3.3.3.4. Adli Kontrol

Tutuklamaya alternatif olarak kabul edilen adli kontrol çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasını önleyen bir kurumdur. CMK’nın 100. maddesinde belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı hâlinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir (CMK m.109/1).

➤ Çocuklara özgü düzenlemeler

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde, adli kontrol tedbiri olarak Ceza Muhakemesi Kanunu m. 109’da sayılan tedbirlerin yanı sıra;

- Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak,
- Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek,
- Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak tedbirlerinden bir ya da birkaçına karar verilebilir (ÇKK m.20/1).

Adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebilir (CMK m.111/2).Adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağını anlaşılmaması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir (ÇKK m.20/2). Adli kontrol kararı verilirken sosyal inceleme dikkate alınmalı ve hem yükümlülükler hem de tedbirler ve denetim esasları buna göre belirlenmelidir.

Cumhuriyet Savcısı, şüpheli veya sanığın istemi üzerine, Cumhuriyet Savcısının görüşünü aldıktan sonra hâkim veya mahkeme adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülük bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutabilir (ÇKKY. m. 10, CMK m.110).

Adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir. (CMK m.112/1)

3.3.4.Uzlaşma

Uzlaşma; yargılama dışı çözüm yollarından birisidir (CMK m.253; ÇKK m.24; ÇHS m. 40, Pekin Kuralları m. 11). Uzlaşmaya başlamak için iddianame düzenlenecek kadar yeterli şüphe olmalıdır.

Uzlaşma kapsamındaki suçlar; soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar ile şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın CMK'nın 253. maddesinde sayılan suçlardır.

Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez. Ayrıca uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması hâlinde de uzlaşma hükümleri uygulanmaz. (CMK m. 253/3).

Aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan kişiler uzlaşmadan yararlanır (CMK m.255). Uzlaştırma sonucunda, şüpheli edimi yerine getirdiyse kovuşturmaya yer olmadığına; eğer edim belli bir tarihe ertelenmişse edimin ifasına kadar kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilir.

Erteleme süresince zaman aşımı işlemez. Uzlaştırmanın sonuçsuz kalması hâlinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemez (CMK m. 253/18). Ancak, uzlaşma teklifinin reddedilmesine rağmen, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören, uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar Cumhuriyet Savcısına başvurarak uzlaştıklarını beyan edebilir (CMK m. 253/16).

Şüphelinin, edimini yerine getirmemesi hâlinde uzlaşma raporu veya belgesi, İcra ve İflas Kanunu'nun 38. maddesinde yazılı ilam mahiyetini haiz belgelerden sayılır. Ayrıca, uzlaşmanın sağlanması hâlinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminat davası açılamaz; açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılır. Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması hâlinde, mahkeme tarafından uzlaştırma işlemleri gerçekleştirilir (CMK m. 254/1).

➤ **Çocuklara özgü düzenlemeler**

Uzlaşma bakımından çocuklara özgü bir düzenleme söz konusu değildir. Çocuk Koruma Kanunu'nun 24. maddesine göre; "Ceza Muhakemesi Kanunu'nun uzlaşmaya ilişkin hükümleri suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır." Ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar bakımından güvenlik tedbirlerinin uygulanması söz konusu iken uzlaşma hükümleri uygulanamaz. 12-15 yaş grubundaki çocuklar ile 15-18 yaş arasındaki sağır ve dilsiz çocukların işledikleri fiilin anlam ve sonuçlarını algılayıp algılamadıkları ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığı tespit edilerek ceza sorumluluğunun bulunması hâlinde uzlaşma yoluna gidilir.

CMK m. 253/4'te şüphelinin ergin olmaması hâlinde, uzlaşma teklifinin kanunî temsilcisine yapılacağı öngörülmektedir. Uzlaştırma Yönetmeliği'nin 8.maddesinde ise;

- Şüpheli, sanık, suça sürüklenen çocuk ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisinin uzlaştırılması girişiminde bulunulur.
- Suça sürüklenen çocuklar bakımından mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla ayrıca üst sınırı 3 yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlarda da uzlaştırma girişiminde bulunulur.

Uzlaştırma müzakerelerine şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, kanunî temsilci, müdafî ve vekil katılabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin kendisi veya kanunî temsilcisi ya da vekilinin müzakerelere katılmaktan imtina etmesi hâlinde, uzlaşmayı kabul etmemiş sayılır (CMK m. 253/13).

Pekin Kuralları'nın 15. maddesinde ebeveynin, yasal danışmanların (avukat) ve yasal temsilcilerin (vasi) yargılamalara katılma hakkı bulunduğunu ve yargılayan makamın, olayı en iyi biçimde çözüme bağlama girişimleri için bu kişilerden çocuğun çıkarları için kendisine katkıda bulunmalarını talep edilebilmesini, bununla birlikte bu kişilerin çocuğa karşı düşmanca bir tavır sergilemeleri ihtimali söz konusu olduğunda bu kişilerin duruşmalara (veya arabuluculuk görüşmelerine) alınmaması öngörülmektedir. Uzlaştırma müzakerelerinde bu hususa dikkat edilmelidir. Uzlaştırma müzakerelerinde çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulunmalıdır.

3.3.5. Ön Ödeme

Yargılama dışı bir çözüm yöntemidir. Cezası az olan suçlar için kabul edilen ön ödeme, şüphelinin belli bir miktar parayı ödemesi hâlinde kural olarak hakkında kovuşturma yapılmamasını ifade eder.

Ön ödeme kurumu çocuklara özgü düzenlenmemekle birlikte, uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı altı ayı aşmayan suçun faili olan çocuk hakkında yapılan soruşturmada ön ödeme kurumu uygulanır ve hakkında kamu davası açılmaz (TCK m.75). Uzlaşmada olduğu gibi ön ödeme kurumuna başvurulabilmesi için suçun işlendiğine ilişkin yeterli şüphe bulunmalıdır. Ön ödeme Cumhuriyet Savcılığınca yapılacak tebliğ üzerine, on gün içinde ödendiği takdirde şüpheli hakkında kamu davası açılmaz.

Ön ödemeye tabi olan bir suç hakkında, Cumhuriyet Savcılığı tarafından soruşturma aşamasında gerekli işlemlerin yapılmadığı kovuşturma aşamasında fark edilirse; hâkim tarafından yapılacak bildirim üzerine yukarıdaki esaslara göre saptanacak miktardaki para yargılama giderleriyle birlikte ödendiğinde kamu davası düşer (TCK m. 75/2-3). Özel kanun hükümleri gereğince işin doğrudan mahkemeye intikal etmesi hâlinde de mahkeme aynı usulü izler.

3.3.6. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Cumhuriyet Savcısı, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olup üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının yetişkinlerde 5 yıl süreyle (CMK m. 171/2), çocuklarda ise 3 yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir (ÇKK m.19).

Çocuk hakkında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet Savcısının kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere; şüpheli olan çocuğun daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm

olmamış bulunması; yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi hâlinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi; kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli çocuk ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması; suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir (CMK m.171/3).

Hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilen çocuk 3 yıllık erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlemediği takdirde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi hâlinde kamu davası açılır. Erteleme süresince zaman aşımı işlemez (CMK m.171/4). Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı, takdir yetkisi kullanılmasına rağmen itiraz edilebilir nitelikte bir karardır (CMK m. 171/2).

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi bakımından Cumhuriyet Savcısı takdir yetkisini kullanır. Cumhuriyet Savcısının burada takdir ettiği husus kamu davasının açılmamasının şüpheli ve kamu açısından daha fazla yarar sağlaması unsurudur. Görüldüğü gibi kamu davasının açılmasının ertelenmesinde Cumhuriyet Savcısı kamu davası açmayarak faili ve toplumu korumaktadır. Çocuğun yararının gerektirdiği durumlarda kamu davasının açılmasının ertelenmesi olanağı tüm suçları kapsayacak biçimde genişletilmelidir. Daha da doğrusu, çocuk suçları açısından klasik takdirilik sistemi kabul edilmelidir. Yani Cumhuriyet Savcısı diğer bütün koşulları bir tarafa bırakarak somut olayda çocuk hakkında kamu davası açmamanın çocuğun üstün yararına olduğunu gördüğü hâllerde bu yöntemle başvurabilmeli, bunun için de kamu davasının mecburiliği prensibine istisnalar kabul edilmelidir.

3.3.7. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı

Cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların varlığı hâlinde veya şahsi cezasızlık sebeplerinin varlığı hâlinde, Cumhuriyet Savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir.

Soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hâllerinde kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii gösterilir (CMK m. 172/1). Ayrıca, uzlaşma sonucunda şüphelinin edimini defaten yerine getirmesi hâlinde de, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir (CMK m. 253/19).

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Çocuk bürosu, suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemlerini yürütmek, çocuklar hakkında tedbir alınması gereken durumlarda, gecikmeksizin tedbir alınmasını sağlamakla görevlidir. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, bu görevler çocuk bürosunda görevli olmayan Cumhuriyet savcıları tarafından da yerine getirilebilir. (ÇKK m. 30).

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karara karşı suçtan zarar gören kişi, kararın kendisine tebliğinden itibaren 15 gün içinde bu kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesine en yakın ağır ceza mahkemesi başkanına itiraz edebilir. (CMK m. 173/1). İtirazın reddedilmesi halinde; Cumhuriyet savcısının, yeni delil varlığı

nedeniyle kamu davasını açabilmesi, önceden verilen dilekçe hakkında karar vermiş olan ağır ceza mahkemesi başkanının bu hususta karar vermesine bağlıdır. (CMK m. 173/6). Ancak Cumhuriyet Savcısının cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşullar ya da şahsi cezasızlık sebeplerinden birinin varlığı nedeniyle takdir yetkisini kullanarak verdiği kamu davasının açılmasına yer olmadığına dair kararlara itiraz edilemez (CMK m. 171/1).

3.4. Çocuklar Hakkında Yapılan Kovuşturma İşlemleri

İddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar devam eden evreye kovuşturma evresi denir. Kovuşturma evresi; kamu davasının yürütülmesi ve kamu davasının sona ermesi olarak iki kısma ayrılır. Kamu davasının yürütülmesi; duruşma hazırlığı, duruşma, delillerin ortaya konulması ve tartışılması bölümlerine ayrılır. Kamu davasının sona ermesi kısmı ise; duruşmanın sona ermesi, karar ve hüküm bölümlerine ayrılır.

Çocuk adalet sisteminde, kovuşturma evresinin hızlı bir şekilde sona ermesi özel bir önem taşır. Zira “Çocuk hızla büyür, adaleti beklemez”. Çocuk hakkında verilecek karar, onun eylemi nedeniyle cezalandırılması amacını değil, toplumla bütünleşmesi amacını taşıdığından, bu bütünleşmenin bir an önce yapılması, çocuğun yeni suç işlemesinin önüne geçilmesi özel bir önem taşır.

3.4.1. Kamu Davasının Yürütülmesi /Duruşma Hazırlığı

Kovuşturma aşamasının hızlı ve adil şekilde yapılması, iyi bir duruşma hazırlığı ile mümkündür.

Çocuk hakkında iddianame düzenlenip mahkemeye gönderildiğinde; mahkeme öncelikle iddianamenin kabulü veya iadesi yönünde bir karar vermelidir. Soruşturma eksik yapılmış ise bu eksikliğin giderilmesi kovuşturmayı uzatacağından, tam ve eksiksiz bir soruşturma yapılmış olması, çocuk adalet sisteminde daha da önemlidir.

Mahkeme, iddianamenin kabulünden sonra duruşma gününü belirler ve duruşmada hazır bulunması gereken kişileri çağırır (CMK m. 175/2).

İddianame, çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur. Sanık tutuklu ise duruşma günü, bulunduğu tutukevindeki kâtip veya bu işle görevlendirilen görevlinin tutacağı tutanak ile kendisine bildirilir. Bu bildirim yapılırken duruşmada kendisini savunmak için bir istemde bulunup bulunmayacağı ve bulunacak ise neden ibaret olduğunu bildirmesi istenir. İddianamenin tebliği tarihi ile duruşma günü arasında en az bir haftalık süre olmalıdır (CMK m. 176/4).

Sanığın müdafisi de duruşmaya çağrı kağıdı ile çağrılır. Suça sürüklenen çocuğun yargılanması yapılacak ise iddianamenin ve duruşma gününün sanığa tebliğ konusundaki hükümleri aynı şekilde uygulanacaktır.

CMK 150/2 maddesi uyarınca, müdafii bulunmayan çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir. 02/03/2007 tarihli, “Ceza Muhakemesi Kanunu Gereğince Müdafî ve Vekillerin Görevlendirilmeleri İle İlgili Yapılacak Ödemelerin Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin” 7. maddesi uyarınca; soruşturma evresinde görevlendirilen müdafî veya vekilin görevi, kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın kesinleşmesi, yetkisizlik veya görevsizlik kararı, iddianamenin kabulü kararı verilmesi ile sona erer.

Suçta sürüklenen çocuk için soruşturma aşamasında atanan müdafinin görevi, iddianamenin kabulü kararı verilmesi ile sona ereceğinden, mahkemenin duruşma hazırlığı sırasında suçta sürüklenen çocuğa müdafî atanması için gereken işlemleri yapması gerekir.

Çocuğun velisi, vasisi, mahkeme tarafından görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyor ise kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir (ÇKK m. 22/1). Bu nedenle, suçta sürüklenen çocuğun kanuni temsilcisine duruşma gün ve saati bildirilmelidir. Çocuğun kanuni temsilcisi, kapalı olarak yapılacak duruşmada hazır bulunabilir ve istemi üzerine dinlenebilir (CMK m. 155/1).

Çocuk kurum bakımı altında ise kurumun davayı takip etmesi ve çocukla ilgili gerekli önlemleri almasının sağlanması bakımından kurum bakımı altındaki çocuk hakkındaki davanın kuruma bildirilmesi gerekir.

Duruşma hazırlığında, sanık, tanık veya bilirkişinin çağrılmasını veya savunma delillerinin toplanmasını istediği takdirde, bunların ilişkin olduğu olayları göstermek suretiyle bu husustaki dilekçesini duruşma gününden en az 5 gün önce mahkemeye vermelidir. Sanığın bu istemi kabul edildiğinde, istem, duruşmada Cumhuriyet Savcısı bulunacak ise Cumhuriyet Savcısına da bildirilir.

ÇKK'nın 22/2 maddesi uyarınca; mahkeme çocuğun sorgusunun yapılacağı duruşmada, çocuğun yanında bulunacak bir sosyal çalışma görevlisi görevlendirebilir. Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur.(CMK 236/3) Suçta sürüklenen çocuklar bakımından böyle bir zorunluluk öngörülmemiş, durum mahkemenin takdirine bırakılmıştır.

Çocuğun üzerine atılı suçun niteliğine, çocuğun içinde bulunduğu duruma, suç nedeniyle etkilenmesinin derecesine göre savunmasının alınmasından önce kendisine bir sosyal çalışma görevlisi görevlendirilmesi yerinde olacaktır.

Bu uzman; çocuğu, yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirmeli, hukuki yardımın avukatı tarafından verileceğini açıklamalıdır. Gerektiğinde avukatın vereceği hukuki yardımın çocuk tarafından anlaşılmasını sağlamak için avukat ile birlikte çocuğa destek verilmelidir. Çocuğun yanında bulunacak sosyal çalışma görevlisinin ona tüm süreç boyunca destek vermesi gerekir. Bu hüküm, çocuğun sadece ifadesinin alınması sırasında uzman bulundurulması olarak anlaşılmayıp tüm yargılama sürecinde uzmanın desteğinden yararlanması olarak yorumlanmalıdır.

3.4.2. Duruşma

CMK 188/1 maddesi uyarınca, Kanunun zorunlu müdafiliği kabul ettiği hâllerde müdafinin hazır bulunması şarttır.

Sanık, onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır. (CMK m. 185). Kapalı bir duruşmadaki açıklama ve görüntülerin gizliliğinin alenen ihlali suçtur (TCK m. 285/2). Benzer şekilde, süreli yayın yolu ile suça sürüklenen çocukların kimliklerinin açıklanması veya tanınmasına sebebiyet verilmesi de suçtur (Basın Kanunu m. 21). Tanık veya sanık olan çocuğun görüntülü ve sesli olarak dinlenmesi için kullanılması hâli hariç, adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda sesli ve görüntülü kayıt yapılamaz. Kayıt yasağı, adliye dışındaki yer gösterme, keşif gibi adli işlemler için de geçerlidir (CMK m.183). Bu nedenle keşif sırasında, keşif görüntülü ve sesli olarak kaydı yasaktır.

Çocuğun nakli sırasında; zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamamasına ilişkin kural (ÇKK m. 18/1), sadece soruşturma aşamasına ve polise yönelik bir kural değildir. Bu kural, yargılanan kişi çocuk olma vasfını yitirinceye yani 18 yaşını dolduruncaya kadar yargılamanın her aşamasında geçerlidir. Bu bakımdan, tutuklu çocukların, cezaevinden duruşmaya, hastaneye ve diğer yerlere götürülmesi sırasında da zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz. Ancak; zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlem alınabilir.

Kovuşturma aşamasında, müdafi sayısında bir sınırlama yoktur. Bu nedenle, suça sürüklenen çocuğun birden fazla müdafisi var ise bunların tümü duruşmada hazır bulunabilir.

Duruşmalarda hazır bulunan çocuk, yararı gerektirdiği takdirde duruşma salonundan çıkarılabileceği gibi sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına da gerek görülmeyebilir (ÇKK m. 22/3).

Yargılama sırasında dinlenecek suça sürüklenen çocuğun, diğer sanıkların yanında gerçeği söylemekten kaçınacağı konusunda endişe ortaya çıkar ise diğer sanıklar, suça sürüklenen çocuğun dinlenmesi sırasında duruşma salonundan çıkarılabilir (CMK m. 200/1)

Duruşmada çocuğun kendisine yöneltilen suçlama ve hakları konusunda hâkim tarafından bilgilendirilmesi gerekir. Çocuk kendine yöneltilen suçlama ile ilgili olarak dinlenir. Aynı zamanda çocuğun kanuni temsilcisi de istemesi hâlinde dinlenir. Bu ailenin sürece katılımı bakımından önemli bir olanaktır.

Duruşmanın düzeni, mahkeme başkanı veya hâkim tarafından sağlanır. Düzeni bozan kişi var ise savunma hakkını engellemek koşulu ile salondan çıkarılmasına karar verilebilir. Dışarı çıkarma kararı verildiğinde çıkarılmasına karar verilen kişi çıkarmaya direnç gösterir veya karışıklıklara neden olursa dört güne kadar disiplin hapsine konulabilir. Dışarı

çıkarmaya karşı direnç gösteren kişi çocuk ise çocuk hakkında disiplin hapsi uygulanmaz. (CMK m. 203).

➤ **Kamu davasının sona ermesi**

Kovuşturma aşamasında yapılan duruşmada; sanığın savunması alındıktan sonra var ise müşteki, mağdur ve tanıklar dinlenir, davaya ilişkin deliller ortaya konularak tartışılır.

Bu aşamadan sonra mahkeme duruşmanın sona erdiğini açıklar ve hüküm verilir (CMK m. 223/1).

3.4.3. Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Verilebilecek Kararlar

CMK'nın 223. maddesi uyarınca; beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, davanın reddi, davanın düşmesi ve güvenlik tedbirine ilişkin kararlar hüküm niteliğindedir.

3.4.3.1. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler ile Güvenlik Tedbirleri

Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı, çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine veya yargılama sürecinde, resen, çocuk hâkimi tarafından alınabilir (ÇKK m. 7/1).

ÇKK'nın 5. maddesi uyarınca; koruyucu ve destekleyici tedbir kararı olarak danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, sağlık tedbiri verilebilir. Barınma yeri olmayan çocuklu kimseler ile hayatı tehlikede olan hamile kadınlar hakkında ise barınma tedbiri verilebilir.

Hâkim, kanunda koruyucu ve destekleyici tedbirler olarak nitelenen tedbirlerden, çocuğun işlediği suçun niteliği ve cezanın miktarına göre çocuğun yüksek yararına en uygun tedbiri belirleyecektir.

Yapılan soruşturma sonunda, 0-12 yaş grubu arası ve 12-15 yaş arasında olup da işlediği fiilin hukuki sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip olmadığı anlaşılan çocuklar hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine karar verilebilir (TCK m.31, ÇKK m. 11).

Çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin neler olduğu ve ne suretle uygulanacağı, TCK'nın 56. ve ÇKK'nın 11. Maddesi uyarınca ÇKK'nın 5. maddesinde "Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler" başlığı altında belirtilmiştir. Dolayısıyla, ceza sorumluluğu olmayan ve suça sürüklenen çocuklara uygulanacak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri ile ceza sorumluluğu olan ve suça sürüklenen fakat korunma ihtiyacı olan çocuklara uygulanacak koruyucu ve destekleyici tedbirler nitelik itibari ile aynı tedbirlerdir.

3.4.3.2. Cezalar

- **Hapis Cezası:** 15–18 yaş arası çocuklara ve 12–15 yaş arası çocuklardan işlediği fiilin hukuki sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip olması hâlinde ceza uygulanacaktır. Fakat bu cezada, yetişkinlere göre indirimine gidilecektir. Suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adli para cezalarıdır (TCK m.45).
- **Sürelî hapis cezası,** kanunda aksi belirtilmeyen hâllerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz. Hükmedilen bir yıl veya daha az sürelî hapis cezası, kısa sürelî hapis cezasıdır (TCK m. 49).
- **Hapis cezasına seçenek yaptırımlar:** TCK'nın bir yıl veya bir yıldan az sürelî hapis cezası, kısa sürelî hapis cezasıdır.

TCK'nın 50. maddesi uyarınca, kısa sürelî hapis cezası, suça sürüklenen çocuğun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;

- Adli para cezasına,
- Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iadesine, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesine,
- En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,
- Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,
- Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,
- Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya çevrilebilir.
- Bu seçenek yaptırımlar, çocuğun eğitiminin desteklenmesi amacıyla kullanılabilen yaptırımlardır. Suça sürüklenen çocuk hakkında verilen hapis cezası üç yıl veya daha az sürelî ise **çocuğun cezası ertelenebilir** (TCK. m. 51). Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için çocuğun;
- Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması,
- Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması gerekir.

Cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektirilmesine devam edilir. Koşulun yerine getirilmesi hâlinde, hâkim kararıyla hükümlü infaz kurumundan derhâl salıverilir.

Cezası ertelenen hükümlü çocuk hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere bir denetim süresi belirlenir. Bu sürenin alt sınırı, mahkûm olunan ceza süresinden az olamaz.

Denetim süresi içinde;

- Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlü çocuğun, bu amaçla bir eğitim programına devam etmesine,
- Bir meslek veya sanat sahibi hükümlü çocuğun, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,
- Çocuk olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine mahkemece karar verilebilir.

Mahkeme, denetim süresi içinde hükümlü çocuğa rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur. Eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşerek istişarelerde bulunur; hükümlü çocuğun davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir. Mahkeme, hükümlü çocuğun kişiliğini ve sosyal durumunu göz önünde bulundurarak denetim süresinin herhangi bir yükümlülük belirlemeden veya uzman kişi görevlendirmeden geçirilmesine de karar verebilir.

Hükümlü çocuğun denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, hâkimin uyarısına rağmen uymamakta ısrar etmesi hâlinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir.

Denetim süresi yükümlülüklerle uygun veya iyi hâlli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır.

- **Adli para cezası:** Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından devlet hazinesine ödenmesinden ibarettir.

Adli para cezasının miktarı bir gün için en az 20 ve en fazla 100 Türk lirası karşılığı kişinin ekonomik ve diğer şahsî hâlleri göz önünde bulundurularak takdir edilir. Çocuk hakkında verilen adli para cezasının ödenmemesi hâlinde, bu ceza hapse çevrilemez. Ödenmeyen ceza 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun uyarınca tahsil edilir.

- **Hükmün açıklanmasının geri bırakılması:** Çocuğa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonucunda; hükmolunan ceza 2 yıl veya daha az süreli hapis cezası veya adli para cezası ise mahkeme hükmün açıklanmasının geri

bırakılmasına karar verir (ÇKK m. 23/1, CMK m. 231/5). Bu kararın verilebilmesi için suça sürüklenen çocuğun daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış olması ve mahkemece kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması, suçun işlenmesi ile mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hâline getirme veya tazmin suretiyle giderilmesi gerekir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kurulan hükmün sanık hakkında bir hukuki sonuç doğurmamasını ifade eder (CMK m. 231/5).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi hâlinde suça sürüklenen çocuk, üç yıl denetim süresine tabi tutulur (ÇKK m. 23/1).

Bu süre içinde bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle, sanığın denetimli serbestlik tedbiri olarak;

- Bir meslek veya sanat sahibi olmaması hâlinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine,
- Bir meslek veya sanat sahibi olması hâlinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,
- Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine karar verilebilir.
- Denetim süresi içinde dava zaman aşımı durur (CMK m. 231/8-c). Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmesi ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranması hâlinde, mahkeme hükmü açıklar (CMK m. 231/11).

- **Mahkeme tarafından uzlaştırma:** Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun, uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması hâlinde Ceza Muhakemesi Kanunu'nun uzlaşmaya ilişkin 253-255. madde hükümleri, suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır (ÇKK. m. 24). Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini defaten yerine getirmesi hâlinde, davanın düşmesine karar verir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, taksitli bağlanması veya süreklilik arz etmesi hâlinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Geri bırakma süresince zaman aşımı işlemez.

3.4.4. Kanun Yolları

Suçta sürüklenen ve ceza sorumluluğu olan ve dolayısıyla hakkında cezaya hükmedilen çocuk ve müdafisi hükme karşı başvurulabilecek Ceza Muhakemesi Kanunu'nda sayılan olağan ve olağanüstü kanun yollarını kullanabilir.

Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerinden farklı olarak çocuk mahkemelerinde duruşmaya çıkan Cumhuriyet Savcısı bulunmadığından, bu mahkemelerin bulunduğu yerlerdeki

Cumhuriyet Savcılarını, çocuk mahkemeleri kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilirler (ÇKK. m. 25/1).

Çocuk Koruma Kanunu hükümlerine göre, çocuk hâkimi tarafından alınan tedbir kararları mahkeme kararı değil hâkim kararı niteliği taşıdığından bu kararlara karşı en yakın çocuk mahkemesi nezdinde itiraz yoluna gidilebilir (ÇKK m. 14).

Hüküm ile birlikte, tutukluluğun devamına karar verilmesi hâlinde; hükme yönelik olarak temyiz kanun yoluna başvurulurken tutukluluk hâlinin devamına ilişkin karara yönelik olarak itiraz kanun yoluna başvurulur.

3.5. Çocuk ve Gençlerin Yaşayabileceği Sorunlar

Risk, çocuğun ya da gencin sosyal ve psikolojik gelişimini engelleyebilecek etkenlerin tümüdür. Riskli davranışlar, çocukların ve gençlerin iyilik hâllerini tehdit eden ve sorumlu bir yetişkin olma potansiyellerini sınırlayan davranışlardır. Örneğin şiddet eğilimi gösterme ya da sık sık kavga etme, evden kaçma riskli davranışlardır. Farklı nedenler, riskli davranışlara ve sonrasında da olumsuz sonuçlara yol açabilir. Örneğin davranım bozukluğu suç eğilime; hiperaktivite madde kullanımına yol açıcı faktör olabilir. Şiddet eğilimi suç işlemeye ya da evden kaçarak sokakta yaşamaya neden olabilir.

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının çocuklardaki risk göstergelerini anlamaları, risk faktörlerini ortaya çıkaran bireysel ve toplumsal değişkenleri analiz edebilmeleri ve risklerle karşı karşıya gelen çocukların yaşamlarında ortaya çıkabilecek sonuçlara ilişkin çıkarımda bulunabilmeleri önemlidir. Risk altındaki çocukların kendilerine karşı gösterilen tutum ve davranışlar sebebiyle pek çok sorunla karşı karşıya kaldıkları ve bu durumun da içinde buldukları riskin artmasına neden olduğu unutulmamalıdır.

Etiketlenme, dışlanma, yalnızlık, okuldan atılma, sağlık sorunları, yasal sorunlar, sokakta çalıştırılma ve/veya yaşama ve psikolojik sorunlar genellikle ortaya çıkmış sonuçlardır ve çocuğun çok sayıda riskle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Risklerin tek başına görülmeceği, genellikle birçok riskin birlikte olacağına dikkat edilmelidir. Bu nedenle de tek bir riski ele almak müdahale için yetersiz bir çerçeve oluşturur. Örneğin, madde kullanan bir çocukla çalışırken sadece madde kullanımına odaklanmak, çocuğun içinde bulunduğu koşulları göz ardı etmek anlamına gelir ki madde kullanımını ortaya çıkaran çeşitli risk faktörlerinin ortadan kalkması olanaklı olmayacaktır. Bu tür durumlarda müdahalenin başarısız olması neredeyse kaçınılmazdır. Tüm riskleri birlikte ele almak ve bu risklere bütüncül bir yaklaşımla müdahale etmek gerekir.

Bu nedenle risk altındaki çocuklarla çalışırken, bu sürecin şu özelliklerine dikkat etmek önemlidir:

- Risk altında bulunma süreci mağduriyetle ve/veya suçla sonlanabilir.
- Risk süreci her zaman kısa zamanda gelişmeyebilir.
- Risk sürecinden etkilenen çocuğun, yaşadıklarından ve bunun etkilerinden arınması zaman alır.
- Riskin gelişim sürecinde yaşanan tüm olumsuzlukların teker teker düzelmesi gerekir. Örneğin okul ilişkileri, aile ilişkileri, toplum ilişkileri vb.
- Bazı durum/ tutum/ davranış örüntüleri çocuğun risk altında olduğuna işaret edebilir. Bunlar; okuldan kaçma, evden kaçma, alkol, madde kullanma, şiddet eğilimi gösterme, suç işleme eğiliminde olma, kendine zarar verme, sokakta çalıştırılma ve/veya sokakta yaşama, davranım bozuklukları, hiperaktivite, dikkat eksikliği vb.'dir.
- **Çocuğun risk altında olmasının nedenleri ve sonuçları çeşitlidir.** Nedenler ailevi, çevresel, genetik ya da psikolojik olabilir.

Şekil 3.2:Çocuğun risk altında olmasının nedenleri, riskli davranışları ve sonuçları

Şekilden de anlaşılacağı gibi çocukların karşı karşıya kaldıkları riskler çocuğun bireysel özellikleri kadar toplumsal faktörlerle de yakından ilişkilidir. Risklerin ve kimi durumlarda bağlantılı olarak suç davranışının ortaya çıkmasında bireysel özelliklerle

toplumsal koşulların ortaya çıkarttığı karmaşık yapının etkin olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla örneğin suça sürüklenme olgusunu sadece yoksulluk gibi yapısal bir sorunla ilişkilendirmek kadar bütünüyle çocuğun psikolojik karakteristiklerine bağlamak da bütüncül bir yaklaşımdan uzak olur.

Çocukluk yaşantısında, çocuğun bireysel özellikleri kadar çeşitli yaşam olayları ve toplumsal sorunlar, çocukların risklerle yüz yüze gelme olasılığını artırmaktadır. Hem bireysel gelişimde hem de insan yaşamında bazen öyle durumlar vardır ki bu durumlar farklı nedenlerden dolayı o kişiye özgü özel engeller de oluşturabilir. Örneğin, engellilik, madde kullanımı, göç deneyimi, sığınmacı/mülteci olmak, sokakta çalıştırılmak veya sokakta yaşamak, ihmal ve/veya istismar mağduru olmak ve yoksulluk gibi çocuğun bireysel özelliklerinden ve içinde bulunduğu toplumsal koşullardan kaynaklanan sorunlar çeşitli risklerle karşılaşılmasına neden olmaktadır.

Örneğin çocuk yoksulluğu kavramını ele alırsak çocuk yoksulluğu herkesi kapsayacak biçimde düzenlenmiş, harcanabilir gelirin yüzde 50'sinden azına sahip ailelerde yaşayan çocukların durumunu anlatmaktadır. Çocuk yoksulluğunu belirlemede beslenme, su, sanitasyon (hijyen ve sağlık koşullarının oluşturulup sürdürülmesi), sağlık, barınma, eğitim, enformasyon hizmetlerine, erişim olanaklarına bakılmaktadır. Bütün bu kriterlerin her birinin yoksunluğu çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemekte, birçok durumda da yaşamsal tehlikelere sebebiyet vermektedir.

Çocuk yoksulluğu, ciddi gelişimsel bozukluklara sebebiyet verdiği için çocuk adalet sistemi çalışanlarınca çocuğun içinde bulunduğu sosyoekonomik durumun anlaşılması çok önemlidir.

Bunun yanı sıra bireysel bir özellik olarak engellilik durumu da çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanamamasına, toplumsal kaynaklara erişememesine, kötü muameleye maruz kalmasına neden olabilir. Çocuğun engelli olması da ailede bir başka engellinin bulunması da çocuğun gelişimini etkileyen faktörlerdir. Ailenin engellinin ihtiyaçlarını fark etme ve karşılama konusunda yeterli desteğe sahip olmaması durumu da olumsuz bir faktör olarak karşımıza çıkar. Ailede bir engelli var ise ve onun bakımı anneye ait ise annenin çocuğuna yeteri kadar zaman ayırabilmesi için engelli aile üyesinin bakımı konusunda kendisine destek verilmesi gerekecektir.

Engelli bireyler ile ilgili yeterli ulaşım, eğitim, bakım ve iyileştirme imkânlarının olmaması ve ailelerin yeteri kadar desteklenmemesi engelli çocukların daha fazla şiddet ve kötü muameleye maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Engelli çocuğa sahip ailelerde çocuğun durumunun kabullenilmemesi, aileler ve çocukları açısından olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Durumu kabul edemeyen aileler, çocuktan yeteneklerinin ötesinde gelişme beklentisi içinde olabilir. Çocuğa yüklenmeleri artabilir. Başarısızlığı ve öğrenmedeki geriliği nedeniyle eleştirilen, küçük görülen, alay edilen çocuğun içinde kırgınlık, öfke ve nefret birikimi görülebilir; çocuk reddedildiğini, sevilmediğini hissedebilir. Çocuk bu olumsuz duygularını çeşitli davranışlarla ya da suça yönelerek gösterebilir.

Benzer bir şekilde çeşitli şekillerde göç (ekonomik motivasyonlu göç, zorunlu göç, vb.) deneyimi yaşamak çocuk için kendi başına bir risk faktörü oluşturmayabilir. Ancak göç, gidilen yerde yeterli altyapı hazırlığı yapılmadan gerçekleştirildiğinde yetersiz çevre koşullarında ve yetersiz ekonomik koşullarda yaşamaya neden olur. Genellikle eski yaşanan yerdeki sosyal destekler de kaybedilir. Bu da çocuğun ihtiyaç duyduğu sağlıklı sosyal çevrenin sağlanamaması anlamına gelir. Göçün çeşitli nedenlerle uluslararası bir nitelik alması, özellikle çocuklar için risk faktörlerini artırmaktadır. Göçün uluslararası niteliği söz konusu olduğunda çocuk adalet sistemi çalışanlarının sığınmacı, mülteci, insan ticareti gibi kavramlar hakkında asgari bilgiye sahip olması gerekmektedir.

Sokakta çalışmak ve/veya sokakta yaşamak da çocukların bir yetişkinin koruyucu gözetiminden uzak olmasına neden olacağı için çocukların sayısız riskle karşılaşmasına neden olmaktadır. Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar kendilerini çevreleyen yoksunluklar ve eşitsizlikler sonucunda erken yaşlarda çalışmak zorunda kalmakta veya ailelerinden kopmaktadır. Sokaktaki çocuklar olgusunu salt ekonomik ve/veya kültürel değişkenlerle açıklayabilmek olanaksızdır. Olgü, birey, aile, grup ve topluluk/toplum düzeyindeki faktörlerin bir bileşenidir ve bu nedenle çözüm stratejisi kapsamlı ve çok boyutlu olmalıdır.

3.6. Çocuk ve Gençlerin Yaşayabileceği Sorunların Sebep ve Çözümleri

Çocuğun biyolojik özelliklerinin, psikolojik durumunun ve çevresel özelliklerinin biri ya da hepsi birlikte suçun oluşumuna etki edebilmektedir. Fiziksel ya da psikolojik rahatsızlıklar kalıtsal olarak varlık kazanabileceği gibi sonradan da ortaya çıkabilir.

Çocuk suçluluğunun kalıtsal olmayan kişisel sebepleri arasında, annenin hamilelik sırasında yeterince beslenmemesi, ilaç, alkol ve uyuşturucu madde kullanması, psikolojik ve fiziki şoklara ya da radyoaktif maddeye maruz kalması, ağır doğum koşulları ve doğum sonrası bakım alamaması gibi nedenler sayılabilir.

Yapılan araştırmalarda suç işleyen çocukların %13 ü gibi önemli bir bölümünün daha önce ağır bir beden ve ruh hastalıkları geçirdikleri saptanmıştır. Çocuk, gerek biyolojik gerek psikolojik gerekse toplumsal yapı göz önüne alındığında kusur yeteneği açısından özenle ele alınmalıdır. Türk hukuku bu konuda çocuk mahkemeleri yasası, çocuk koruma kanunu gibi yasal düzenlemelerle çocukların işlemiş oldukları suçların soruşturulması ve yargılama işlemleri ile infazına ilişkin olarak yetişkinlerden ayrı bir usul oluşturduğu ve uyguladığı görülmektedir. Ayrıca uluslararası alanda çocuk yargılamasına ilişkin kabul edilmiş olan iki önemli anlaşma vardır. Bunlar: Beijing Kuralları ve Çocuk Hakları Sözleşmeleri'dir.

Bugünkü Türk hukuk sisteminde suçlu çocukların çocuk mahkemeleri yasası çerçevesinde yargılanmaları zorunludur. Yasada yargılama ve hüküm verme aşamasının en can alıcı noktası ise, çocuk hakkında bir " psikososyal inceleme raporu" hazırlanması gereğidir.

3.6.1. Çocuk Suçluluğunu Etkileyen Çevresel (Sosyal) Faktörler

Çocukların suçluluğunu etkileyen çevresel faktörler; aile, okul, akran grupları ve iş yaşamı vb. sıralanabilir.

3.6.1.1. Ailenin Çocuğun Suça Yönelmesindeki Etkisi

Aile, bireyin en yakın olduğu ve toplumsallaşma süreci içinde birey üzerinde en etkili olan toplumsal gruptur. Çocuk, ilk ve en yakın çevresi olan aileden oldukça yoğun bir biçimde etkilenir. Fiziksel ve psikolojik gereksinimlerin yanında, aile ortamını oluşturan diğer bireylerin özellikle de anne ve babanın hem evliliğin getireceği sorumlulukları karşılayabilecek kadar olgun hem de çocuklar için birer model olabilecek yetkinlikte olması gerekir.

Aile yapısına ilişkin ortaya çıkan bir önemli konu da ailedeki birey sayısı ile suçluluk arasındaki ilişkilere dir. Geniş aile- çekirdek aile farklılaşması kadar aile içindeki çocuk sayısı ve bununla paralel giden gelir seviyesi düşüklükleri de suçluluğu artırıcı nedenler olarak görülmektedir. Ailenin dağılmasının yani boşanma ve ayrılık ya da ebeveynlerden birinin ölmesi durumları suç ile ilişkide artış nedenidir.

Çocuğun fizik ve psikolojik gelişimini etkileyen onu antisosyal davranışlara iten en temel sebeplerden birisi de ailenin ekonomik durumudur. Ekonomik zorunluluklar nedeniyle ailelerin bölünmesi ve suçluluk arasındaki ilişki açısından ailenin çocuk üzerindeki denetim etkisinin azalması suçluluğu arttırmaktadır.

Ailede gerçekleşen toplumsallaşma temel olup bireyin daha sonra diğer gruplar içinde öğrendikleri, bu temele göre biçimlenir. Ailenin herhangi bir nedenle bütünlüğünün bozulması ya da aile içi etkileşimin yeterli olmaması, sosyalleşme sürecini önemli ölçüde engelleyerek çocuğun hatalı ya da yetersiz sosyalleşmesine ve uyumun bozulmasına yol açmaktadır.

- **Değerli olma duygusu:** Değerli olma duygusu, temel birey gereksinimlerinin ilkidir ve çocuğun tutum alışlarını doğrudan etkiler. Kalıplayan aile yapısında “ Sen olduğun gibi değerli değilsin; ancak benim sana gösterdiğim kalıplar içerisinde ve o yönde değişirsen değer kazanırsın.” Bu sözlü bir mesaj olmasa bile tutum ve tavırlarla daima çocuğa hissettirilir. Değerli olma duygusu karşılanmamış olan çocuk kendine güven duymaz, çekingen ve pısrık olur. Başkalarını taklit etme eğilimi onda yanlış modellerin seçimi ile suç işleme eğilimi olarak ortaya çıkar.
- **Kişilerin birbirlerine güven duyması:** “Kalıplayan aile” çocukta koşullu bir güven duygusuna yol açar. Kişi ancak belirli kalıplara uyduğu zaman değer kazanacağını, kalıpların dışına çıktığı zaman kendisine hiç değer verilmeyeceğini bildiği için karşısındakine güven duyup kendisini olduğu gibi gösteremez. Bu tür kalıplayıcı aile içindeki çocuk, kendi doğasının kabul edilmeyeceğini, cezalandırılacağını bildiği için yalan söylemek zorunda kalır.

Zamanla kendi özünden gittikçe uzaklaşarak başkası bilmediği sürece, yalan söylemekten ve suç işlemekten çekinmez.

- **Yakınlık ve dayanışma duygusu:** “Kalıplayan” aile tipinde baskı esas olduğu için yakınlık ve dayanışma duygusu da yoktur. Bu samimiyetsizlik çocuğu arkadaş gruplarına ve dış model arayışlarına yöneltecektir.
- **Sorumluluk duygusu:** “ Kalıplayan aileler” çocuğun kendi duygu, düşünce ve davranışlarından sorumluluk duymasına olanak vermediklerinden, bu tür aileden çıkan çocuklarda sorumluluk duygusu gelişmez. Bu tür ailelerde yetişen çocuklar, kendi kusurundan doğan olayları kabullenmeyerek başkasının üstüne atarlar.
- **Mücadele etmesini ve zorlukların üstesinden gelmeyi öğrenme duygusu:** Bu gereksinimde “ kalıplayan aile” yapısı içinde karşılanmadığı için sapmalar görülür.
- **Mutluluk ve kendini gerçekleştirme duygusu:** “Kalıplayan aile” ortamı içinde kuşku ve kaygı olduğu için mutluluk yoktur. ”Kalıplayan aile”, çocuğa nasıl körü körüne kalıplara uyulacağını öğretirken, “ Geliştiren aile”, çocuğa duygu, düşünce ve davranışlarıyla kendini yansıtmasını ve kişisel bütünlüğünü öğretir.

3.6.1.2.Okulun Çocuk Suçluluğuna Etkisi

Çocuk büyüdükçe toplumsallaşma sürecinde aile dışında kalan faktörlerin etkisi artmaktadır. Çocuğun aile içinde kazandığı tutumlar, onun diğer gruplara katılma biçimini de etkilemektedir. Okul aynı zamanda çocuk için toplum tarafından oluşturulan kendini ilk deneme yeridir. Toplumun örgütlü bir kurumu olarak okulda roller, sorumluluklar ve uyulması gereken yazılı kuralları vardır. Okul toplumun ve yetişkinlerin çocuk üzerine doğrudan doğruya etkisinin görüldüğü bir ortam oluşturur. Böylece toplumsal değerlerin ve normların biçimlenmesinde katkıda bulunur.

Okulun çocuğun toplumsallaşmasında ikinci önemli katkısı, akran gruplarıyla etkileşim olanağıdır. Okulun, çocuğun toplumsallaşmasında ve uyumlu bir birey olarak var olan değerlerin kabulünü sağlamada gösterdiği olumlu etki, okul başarısızlığı ile tamamen ters orantılıdır. Yapılan pek çok araştırma ile okul başarısızlığı ile suç arasındaki ilişkiyi açık olarak ortaya koymaktadır. Okul ve suç arasındaki ilişkinin en önemli göstergelerinden biri de okuldan kaçma eylemi ile ortaya çıkan durumdur. Okuldan kaçma ile suç işleme arasında çok anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Özellikle İngiltere ve Amerika’da bu korelasyonların yüksek değerlere ulaştığı saptanmıştır.

3.6.1.3.Akran Grubu ve Suçluluk

Aileye göre çocuğun kendisini daha yansız tanıyabileceği, kişilerarası ilişkiler açısından gerçeklerle yüz yüze gelebileceği bir ortam ancak akranlarıyla birlikte iken çocuk için söz konusudur. Akran gruplarının etkisi özellikle ergenlik döneminde en üst noktasına

ulaşır. Çünkü ergen için grup yaşamı, başarmak zorunda olduğu bireysel bağımsızlığını kazanması için bir olanak sağlar. Aile ilişkisi yetersiz olan suç işleme eğiliminde olan çocuklar için akran grubunun olumsuz etkileri daha baskındır.

3.6.1.4.İş Yaşamı ve Suçluluk

Çocuk için iş yaşamı hukuksal açıdan çıraklık veya bir mesleğin öğrenimidir. Ancak hukuk dışı alanda çocuk işçilik söz konusu olabilmektedir. İş yaşamının çocuğun belli bir sanatı kazanması ve sorumluluk duygusunun gelişmesi açısından olumlu etkisi olabilir. Ancak iş ortamı çocuğun yeni model arayışlarına ve yaşamında büyük yer tutan oyuna olan gereksinimlerine ket vurulması ile olumsuz sonuçlara yol açabilir. Ayrıca iş yaşamının getireceği sınırlı da olsa ekonomik özgürlük, çevrenin olumsuz etkisine denetimsiz olarak kendisini bırakmasına da neden olabilir.

3.7.Çocuk ve Kadın Suçluluğu

Çocuk ve ergen çocuk suçluluğunu, yetişkinlik dönemi suçluluğundan ayırt eden en önemli özellik bu dönemin kişilik gelişiminin “problemlili devre” diye adlandırılan ergenlik dönemine rastlamasıdır. Ergen, ailesinin yasaklamalarına ısrarla karşı koyar. Yeterince olgunlaşmamış olmasının sonucu, gençte belirgin bir dengesizlik görülür. Bu kritik dönemdeki gencin işlediği suç bu devrenin özelliklerinden soyutlayarak ona alâde bir suçlu gözü ile bakmak imkânsızdır.

Çevreden toplumsal kabul bekleyen genç, beğenmediği bazı kuralları yeniden düzenlemeyi düşünür. Bazı davranışlarının kimseyi memnun etmediğini görür. Ergen yaşı gereği kuralların sebeplerini kavrayamaz. Sert ve otoriter bir baba, çocukta olumsuz tavırların oluşmasına, onun uyumsuz bir birey olmasına, hatta evden kaçma gibi davranışlarla antisosyal davranışa ilk adımlarını atmasına neden olmaktadır. Aşırı koruma ve anlayışın egemen olduğu disiplin anlayışı kadar, aşırı sert ve otoriter bir uygulama da yanlı ve zararlıdır. Çocuğun sağlıklı, ruhsal ve toplumsal bir gelişme gösterebilmesinin ilk koşulu; ailede tutarlı davranışların gösterilmesi, sağlıklı, zenginleştirilmiş bir eğitim uygulanması ve belirli bir ölçüde otoritenin varlığıdır.

Batı toplumlarında çocuk suçluluğu sanayileşme ile orantılı olarak artış göstermiştir. Kuşkusuz sanayileşme hızlı ve düzensiz kentleşmeyi birlikte getirmektedir. Onun ürünü olarak işsizlik, geleneklerin sarsılması, özellikle çocuk ve genç nüfusun artışı suç eğilimi yaratır.

Yukarıda sayılan toplumsal etkenlerin ailelerde ve bireylerde yarattığı doyumsuzluklar, umutsuzluklar ve çaresizlik duyguları suça yatkınlık yaratmaktadır. Ayrıca köyden kente göçen ailelerdeki uyum güçlükleri, güç koşullarda verilen yaşam savaşı da çocuklar üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Kentlerde insan ilişkileri gevşemiştir ve çıkarlarını gözetme dürtüsü geleneksel değer yargılarının önüne geçmiştir. Bu nedenle büyük kentlerdeki yoksul kesim daha umutsuz, daha desteksiz ve daha öfkeli. Varlık ve bolluk ortasında kendi hâline şükredemez. Kentteki yoksulun bu ruhsal durumu onu yasadışı yollarla itebilir Kente göçen aile dayanıksızdır ve tek başındır. Yabancı bir ortamda kök

salmak, baş döndürücü değişmelere ayak uydurmak zorundadır. Yoksul bir aile bu değişmelere birden ayak uyduramaz; bocalayabilir. Köy toplumunda edinilen beceriler kentte işe yaramadığı gibi değer yargıları ve deneyimler de yol gösterici değildir. Yoksul bir aile çocuğunun, tüm bu engellemeleri aşması ve yolunu bulması kolay değildir.

Kente göç ile birlikte, ailenin çocuklar üzerindeki denetimi azalmaktadır. Kırsal alanlardan kente göç, birçok şey gibi gencin kişilik oluşumunu da etkileyecektir. Yeni yetişen genç çevre ile kuvvetli bağlarının olduğu bir devrede ortam değişikliği ile karşı karşıya bırakılırsa kişilik oluşumunu yıpratıcı etkiler ortaya çıkacaktır. Genç kendini çevreleyen şartların olumlu ya da olumsuz oluşu ölçüsünde kent hayatının gerekleri ile uyum veya çatışma durumunda olacaktır. Kente uyum, zamana bağlı olduğu için belli bir süre sonra şehre gelenler apayrı bir kültür meydana getireceklerdir.

Kentleşme aile yapısı üzerinde eğitim, kültür, teknolojik imkânlar ve konfor sağlamak olumlu etkilerde bulunması yanında, aile bağlarının zayıflaması, gençleri aile dışında gruplara koyması gibi menfilikler de meydana getirir. Grupların olumsuz hareketlerine yönelerek suça yönelmeler, boşanmalar bu olumsuz etkilerin sonucudur. Suç davranışı, kenar semtlerde ekonomik olarak baskı altında bulunan bireylerin sıklıkla gösterdikleri davranışlardır.

3.8. Sosyal Hizmet Yapılanması

Sosyal hizmet programları modern toplumlarda oldukça yaygındır ve yöneldiği gruplar çok çeşitlidir. Sadece yoksullarla sınırlı kalmayacak boyutta bir hedef kitlesine hitap etmektedir. Aileler, çocuklar (korunmaya muhtaç çocuklar, sokakta çalışan veya sokakta yaşayan çocuklar, suçlu çocuklar), gençler, yaşlılar, yoksullar, özürlüler, güç koşullardaki kadınlar, sığınmacı ve göçmenler, evsizler, tıbbi ve psikiyatrik yönden yardıma muhtaç hastalar, alkolik ve uyuşturucu bağımlıları gibi sosyal sapma gösteren hastalar, suçlular, özel ihtiyaç grupları (hıv, kanser, lösemi hastaları, alkol ve madde bağımlıları,) gibi oldukça geniş bir alan, sosyal hizmetin müdahale alanı içinde kalmaktadır. Ülkemizde de sosyal hizmetlerin hedef sosyal grubu olarak tanımlanan bu grupların rehabilitasyonuna yönelik hizmetler devlet eliyle gerçekleştirilir. Türkiye’de bu hizmetler yakın tarihe kadar sosyal hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yürütülürken, günümüzde aynı kurum isim değişikliği ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak hizmetlerini sürdürmektedir. Bakanlık bünyesinde oluşturulan genel müdürlükler şunlardır:

- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Şehit Yakınları ve Gazi Hizmetleri Genel Müdürlüğü

3.9. Korunmaya Muhtaç Çocuk Ve Gençlere Yönelik Hizmetler

Çocuk Koruma Kanunu, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları

düzenlemiştir. Kanuna göre, korunmaya ihtiyacı olan çocuk; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuktur.(ÇKK 3a/1). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'na göre, korunmaya muhtaç çocuk beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup annesiz veya babasız, anne veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen, anne veya babası tarafından ihmal edilip dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu ifade etmektedir.

Bu kanunun uygulanmasında ve çocuğun haklarının korunması amacıyla bazı ilkelerin gözetilmesi kanunla tanımlanmıştır.(ÇKK 4/1) Buna göre;

- Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması,
- Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,
- Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları,
- İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,
- Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
- Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimini ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
- Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,
- Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,
- Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlar da yetişkinlerden ayrı tutulmaları,
- Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması ilkeleri gözetilir.

Çocuk koruma sisteminde kanunla tanımlı hâle getirilmiş bir yol haritası tercih edilir. Bu sürecin ilk aşamasını koruyucu ve destekleyici tedbirler oluşturur. Bu tedbirler çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir (ÇKK m. 5/1).

Aşamalı bir şekilde çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınır. Bu karar çocuğun annesi, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine veya resen çocuk hâkimi tarafından alınabilir (ÇKK m, 7/1).Kurum bakım kararının ardından SHÇEK

çocuğun bakımını üstlenir. Bu kararın uygulanma sürecinde de kademeli bir süreç takip edilir. Bunlardan ilki evlat edinmedir.

Evlat edinme; bir çocukla, durumu evlat edinmeye uygun bir kişi arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır. Diğer tercih edilen yol koruyucu ailedir.

Koruyucu aile; kısa veya uzun süreli, bedelli veya bedelsiz olarak çocuk bakımını üstlenen ve çocuğun aile ortamında yaşamını sağlayan, öz anne-baba yerini tutabilecek aileler ve kişileri ifade eder.

Bunlar dışında eğer çocuk kurum bakımına alınacaksa yaşına ve kardeş durumuna göre ilgili kurum bakımına verilir. Son yıllarda kurum bakım siteminde özgün uygulamalar da gerçekleştirilmektedir. Sevgi evi ve çocuk evleri uygulamaları toplu bakımdan aile tipi bakıma geçme konusundaki özgün uygulamalardır

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyarak boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü yazınız.

1. 5237 sayılı TCK'nın 31/1 maddesi uyarınca fiili işlediği tarihteyaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu yoktur.
2. Suç tarihinde yaşından küçük olanceza sorumluluğu bulunmaz.
3. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 18. maddesi de çocuklarave benzeri aletlerin takılamayacağını belirtmektedir.
4.çocuklara ilişkin davalarda yol gösterici ilke olmalıdır.
5. 12-18 yaş arasındaki çocuklar hakkında, sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlardakararı verilemez
6. Suça sürüklenen çocuğateklif edilebilmesi için, çocuğun suç işlediğine dair yeterli şüphenin bulunmasıdır.
7. Hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilen çocuk 3yıllık erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlemediği takdirde,karar verilir.
8. CMK 188/1 maddesi uyarınca, suça sürüklenen çocuğunhazır olmadan duruşma yapılamaz.
9. Aile ilişkisi yetersiz olan suç işleme eğiliminde olan çocuklar içinolumsuz etkileri daha baskındır.
10. Çocukların suçluluğunu etkileyen.....faktörler; aile, okul, akran grupları ve iş yaşamı sayılabilir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki işlem basamaklarını takip ederek çocuk ve genç hükümlü ve tutukluların yaşayabileceği sorunlar ve çözüm yolları ile ilgili bir araştırma yaparak sınıfta paylaşınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Çocuk ve genç tutuklu veya hükümlülerle ilgili gelişim süreçlerini açıklayınız.	➤ Türk Ceza Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ve çocuklarla ilgili diğer yürürlükte olan mevzuatları inceleyebilirsiniz.
➤ Çocuk ve gençlerin yaşayabileceği sorunları açıklayınız.	➤ Gelişim psikolojisini inceleyebilirsiniz.
➤ Çocuk ve gençlerin yaşayabileceği sorunların sebep ve çözümlerini sıralayınız.	➤ Okul Rehberlik servisinden yardım alabilirsiniz.

KONTROL LİSTESİ

Aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri Evet, kazanamadığınız becerileri Hayır kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. Çocuk ve genç tutuklu veya hükümlülerle ilgili gelişim süreçlerini açıkladınız mı?		
2. Çocuk ve gençlerin yaşayabileceği sorunları açıkladınız mı?		
3. Çocuk ve gençlerin yaşayabileceği sorunların sebep ve çözümlerini sıraladınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “Evet” ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	C
2	B
3	E
4	E
5	D
6	Ergenlik
7	Suçta sürüklenen çocuk
8	Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları
9	Çocuk eğitimevi
10	Sosyal inceleme raporu

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	Doğru
2	Doğru
3	Yanlış
4	Doğru
5	Yanlış
6	Doğru
7	Yanlış
8	Doğru
9	Doğru
10	Yanlış

ÖĞRENME FAALİYETİ-3'ÜN CEVAP ANAHTARI

1	12
2	15-sağır ve dilsiz
3	Zincir ve kelepçe
4	Çocuğun yararı
5	Tutuklama
6	Uzlaşma
7	Kovuşturmaya yer olmadığına
8	Müdafi
9	Akran grubunun
10	Çevresel

KAYNAKÇA

- 03.07.2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
- 26.09.2004 Tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
- Adalet Alanı, Çocuk ve Genç Hükümlü ve Tutuklu Psikolojisi Modülü Megep MEB, Ankara, 2011
- Aile ve Tüketici Hizmetleri, Gelişim Alanları Modülü, Megep MEB, Ankara, 2011.
- Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı-Sosyal Çalışma Görevlileri İçin Eğitim Kitabı
- Çocuk ve Genç Hükümlülerle Çalışma Personel El Kitabı, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/6.%20SOSYAL%20C3%87ALI%20G%20C3%96REVL%20B0LER%20C4%B0%20C4%B0%20E%20C4%9E%20C4%B0T%20K%20C4%B0TABI.pdf>(22.03.2016/11:00)
- https://www.google.com.tr/search?q=sald%20B1rganl%20B1k+ve+%20C3%B6fke&biw=1301&bih=620&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi6gbDAodnLahWhJ5oKHaBIAMYQ_AUIBygC#imgc=KQ-tKEFvtaFx6M%3A (24.03.2016 / 13:56)
- IŞIKTAÇ Yasemin, Adalet Psikolojisi, İstanbul, 2013.
- İnfaz Koruma Memurluğu Hizmet Öncesi Eğitimi Ders Notu Kitap II, T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Ankara Eğitim Merkezi, 2013.
- Sencer, Y. (1970). Türkiye'de Kentleşme, Bir Toplumsal ve Kültürel Değişme Süreci, Kültür Bakanlığı Yayınları, Yayın Nu. 345. Ankara.
- Sosyal Çalışma Görevlileri için Başvuru Kitabı, Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı

-
- ÜNLÜ Sezen, Psikoloji, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi, Yayın no:710, Eskişehir, 2001.
 - Yavuzer, H. (1982). Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitapevi, 6. Basım, İstanbul.
 - Yörükoğlu, A. (2000). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Özgür Yayınları. 6. Baskı. İstanbul.